

*Megvalósítási terv a Tisza-völgyi árapasztó rendszer (ártér-reaktiválás szabályozott vízkivezetéssel) I. ütemére
valamint
a kapcsolódó kistérségekben az életfeltételeket javító földhasználati és fejlesztési program*

A Hódmezővásárhelyi kistérség integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja

*VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság
1016 Budapest, Gellérthegy u. 30-32.*

*MTA RKK ATI
5000 Szolnok, Kossuth u. 12/a.*

*VIZITERV Consult Kft.
1149 Budapest, Kövér Lajos u. 13.*

Budapest, 2006. május

A munka az Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főigazgatóság szerződése keretében a Magyar Terület- és Regionális Fejlesztési Hivatal és a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium szakmai irányításával készült a VÁTI Kht. Térségi Tervezési Irodáján

MTRFH témafelelőse:	Csóka Judit
Kistérségi kapcsolattartó:	Fébert Andrea
VÁTI Kht. témafelelőse:	Lányiné Fogarasi Kornélia
MTA RKK ATI témafelelőse:	Szoboszlai Zsolt
VÁTI Kht. szakértői:	Czene Zsolt Dálnokiné Devecseri Anikó Földesi Petra Göncz Annamária Illés István Majorné Vén Mariann Sárdi Anna Schneller Krisztián Staub Ferenc Vass Gábor Vaszócsik Vilja
MTA RKK ATI szakértői:	Szarvák Tibor T. Hargitai Judit
BOKARTISZ Kht. szakértői:	Molnár Géza Gál Tamás Pásztor Attila
További szakértők:	Nemes Nagy József Kiss János Péter Lőcsei Hajnalka Szabó József Faragóné Huszár Szilvia Jordán Klára
Irodavezető:	Göncz Annamária
Vezérigazgató:	Csanádi Ágnes

Ez a dokumentáció a VÁTI Kht. szellemi terméke. A hozzá kötődő – szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényben meghatározott – vagyoni jogok a VÁTI Kht-t illetik.

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés.....	5
II. Helyzetelemzés.....	8
II.1. Kapcsolódási pontok.....	8
II.1.1. A Tisza-mente integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja.....	8
II.1.2. A Hódmezővásárhelyi kistérség agrárstruktúra és vidékfejlesztési programjának felülvizsgálata.....	11
II.1.3. Hódmezővásárhely kistérség területfejlesztési operatív programja (2001).....	11
II.1.4. Hódmezővásárhely - gazdaságfejlesztési program 2005.	13
II.2. Társadalom.....	16
II.2.1. Demográfiai helyzet.....	16
II.2.2. Foglalkoztatás, munkanélküliség.....	17
II.2.3. Oktatás, képzés.....	18
II.2.4. Kultúra, civil szervezetek, települési megtartóerő.....	20
II.2.5. Szociális és egészségügyi jellemzők.....	21
II. 2.6. Információs társadalom.....	23
II.3. A tájhasználat természeti és gazdasági összefüggései.....	25
II.3.1. Természeti adottságok.....	25
II.3.2. Természetvédelem, ökológiai hálózat.....	27
II.3.3. Területhasználat.....	28
II.3.4. A tájhasználat elemzése.....	28
II.3.5. Vízhasználat.....	29
II.3.6. Környezeti állapot.....	36
II.3.7. Összegzés: A tájhasználat értékelése és természeti, gazdasági összefüggései.....	39
II.4. Gazdasági bázis.....	41
II.4.1. Gazdasági ágak, gazdálkodás.....	41
II.4.2. Összegzés: Relatív pozícióváltozás, gazdasági-társadalmi összefüggések és fejlődési tendenciák.....	52
II.5. Infrastruktúra.....	57
II.5.1. Térségi közlekedési kapcsolatok, elérhetőség.....	57
II. 5.2. Települési infrastruktúra.....	59
II.6. Intézményrendszer.....	62
III. Konceptió.....	64
III.1. SWOT-analízis.....	65
III.2. Célpiramis.....	66
III.3. Jövőkép.....	67
III.4. A megvalósítást segítő intézményrendszer.....	68
III.5. Társadalmi, gazdasági, környezeti hatás.....	70
III.6. Negatív forgatókönyv.....	73
III. 7. A prioritások és az intézkedések közötti kapcsolat.....	75
IV. Operatív program.....	76

<i>V. Mellékletek.....</i>	<i>126</i>
V.1. Interjúalanyok listája.....	126
V.2. Táblázatos mellékletek.....	127
V.3. Térképi mellékletek.....	136
V.4. Felhasznált irodalom.....	137

I. Bevezetés

Jelen tervezési dokumentum a Hódmezővásárhelyi kistérség integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programjának helyzetfeltárás, koncepció és program munkarésze.

A program tervezése, illetve későbbi megvalósítása lefedi a 244/2003. (XII.18.) Kormányrendeletben meghatározott új KSH besorolásnak megfelelően a Hódmezővásárhelyi kistérség teljes területét, amely az alábbi településeket foglalja magába: Hódmezővásárhely, Mártély, Mindszent, Székkutas. A teljes közigazgatási területre kiterjedő tervezési terület elhelyezkedését a mellékelt térkép mutatja. (1. térkép: A kistérség elhelyezkedése)

A munka a Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése (a továbbiakban VTT) II. – árvíz-tározókkal foglalkozó – tendere keretében készül, az Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főigazgatóság megbízásából, az Magyar Terület és Regionális Fejlesztési Hivatal szakmai felügyeletével¹.

Célja, hogy a kistérségi és a VTT-hez kapcsolódó fejlesztéseket harmonizálja, ezen belül segítse elő, hogy a kistérség:

- az árvízvédelmi beruházások által megnyíló térségi fejlesztési lehetőségekkel a - változásokat az egész ártér 1,8 millió lakosa érdekében befogadó kistérség - élni tudjon,
- fejlesztés érdekei, szándékai, projektjavaslatai mind teljesebben érvényesüljenek a 2007-2013-as ciklusra készülő Új Magyarország Programban,
- az eddiginél nagyobb segítséget kapjon:
 - fejlesztési elképzeléseinek új nézőpontból való átgondolására és
 - jelentősebb hazai és EU támogatásra, bővebb kapcsolódási lehetőségekre számíthasson.

A Tisza-mente fejlődése szempontjából meghatározó körülmény a Tisza-völgy árvízi biztonságának növelését, valamint az érintett térség terület- és vidékfejlesztését szolgáló program közérdekűségéről és megvalósításáról szóló 2004. évi LXVII. törvény, amely meghatározza a VTT keretében elvégzendő feladatokat, az eljárás elveit, a földhasználati változásokat, és az árvízi beavatkozások ellentételezésének rendjét.

A Tisza-völgy árvízi biztonságának növelését célzó VTT a Kormány kiemelt feladatai között szerepel. A Kormány a célok megfogalmazásával egyértelművé tette, hogy az árvízvédelmi funkció teljesítésén túl központi kérdésként kívánja kezelni a területen élő népesség életkörülményeinek javítását, a terület népességmegtartó képességének növelését, és a gazdálkodás feltételeinek biztosítását a VTT-hez kapcsolódó támogatási rendszerek kialakításával.

Ennek megfelelően a 1107/2003. (XI.5.) Kormányhatározat előírása szerint 2004-ben egyeztetésre került és elkészült - az egész ártérre vonatkozó - Tisza-menti integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási program. E program teljes

¹ A Szentesi kistérség integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja a VTT első ütemében tervezett hullámtéri beavatkozásokat és árapasztó tározókat (Cigánd-Tiszakarádi, Szamos-Krasznaközi, Tiszaroffi, Nagykörűi, Hanyi-Tisasülyi, Nagykunsági) befogadó 13 kistérségre készülő sorozat része. A kistérségi program készítésére jelen esetben a Szentese és Szegvár közigazgatási területét érintő hullámtéri beavatkozások révén kerül sor.

egészében tartalmazza a Tisza-völgy árvízi biztonságának növelését, valamint az érintett térség terület- és vidékfejlesztését szolgáló program I. ütemének feladatait, azaz a Kormány által 2003. novemberben deklarált 130 milliárdos, komplex árvízvédelmi és (az árvízvédelmi beavatkozásokat befogadó településkörre vonatkozóan) infrastrukturális, valamint tájgazdálkodási feladatokat tartalmazó VTT programot.

A tét a lakosság biztonsága, megélhetése, életminősége és az ártér működőképessége. A Tisza problematika integrált kezelésére azért van szükség, mert a térség legégetőbb biztonsági és megélhetési, leszakadási problémáinak gyökerei közösek, alapvetően a víz- és földhasználathoz, valamint az ágazati politikákhoz kötődnek. A tünetek: árvíz-, belvíz- és aszálykárok, éghajlatváltozás, elszívatosodás, negatív vízháztartás, stratégiai vízkészletek mennyiségi és minőségi veszélyeztetettsége, illetve ezekkel összefüggésben talajminőség, termékenység, a föld- és vízhasználat határfoka, végül a gyengülő – megszűnő gazdasági szerep és perspektívatlanság.

E problémák – veszélyeztető, figyelmen kívül nem hagyható mértékük és összefüggő jellegük miatt – az egész ártér jövője, fejlődése, illetve leszakadása szempontjából meghatározóak. A közös gyökerek következtében megoldás csak integrált lehet, az érintettek részvételével, összehangolt kormányzati, térségi és interdiszciplináris munkával kialakítva, a természeti és társadalmi, gazdasági együttműködésben megtalált rendezőelv alapján.

A Tisza-mente integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja egyidőben és együttműködésben készült az árvízvédelmi és területrendezési tervezéssel. Ez az elmúlt tíz évben kialakult tervezési gyakorlaton túllépve lehetővé tette – és jelen kistérségi munkát is segíti –, hogy az intézkedések, támogatható tevékenységek háttér számításai konkrét adatokkal, illetve részben műszaki tervekkel alátámasztottak legyenek.

A kistérségi tervezési dokumentumok kidolgozásának jogszabályi háttérét a területfejlesztési koncepciók, programok és a területrendezési tervek tartalmi követelményeiről szóló 18/1998. (VI.25.) KTM rendelet, valamint azok egyeztetésének és elfogadásának rendjéről szóló 184/1996. (XII.11.) Kormányrendelet előírásai képezik.

A Hódmezővásárhelyi kistérségre most készülő integrált program elsődleges feladata, hogy a 2007–2013-as ciklus Nemzeti Fejlesztési Tervébe beépítendő Tisza-térségi fejlesztési elképzeléseket kistérségi szinten és projekt mélységben pontosítsa, hogy realitássá válhassanak és összeadódhassanak a kistérségi integrált programok előírányzatai, tervezett költségei, ami által működőképessé, eredményessé és fenntarthatóvá válhatnak a következőkben kibontásra kerülő operatív programok.

A kistérségi integrált program olyan stratégiai és operatív programokat fogalmaz meg, amelyekben a kistérségi társulás, illetve munkaszervezete kezdeményező, koordináló, illetve partnerségi szerepet vállal.

A programkészítés során alkalmazott módszerek között a dokumentumelemzés, a KSH hivatalos adatbázisainak elemzése, az interjúkészítés (interjúalanyok listáját lásd a mellékletben), a kérdőíves felmérés és a workshopok szerepeltek.

A tervezés középpontjában – hasonlóan az integrált Tisza programhoz – a következő célok megvalósításának segítése áll:

- a természet, társadalom és gazdaság harmonikus együttműködése,

- az árterek rehabilitációja és a folyó egészséges rendszerműködésének helyreállítása, beleértve a tartamos földhasználatot és vízkészlet-gazdálkodást, melyek együttesen szolgálják a lakosság biztonságát, valamint a gazdaság, társadalom és táj egészséges fejlődését,
- a lakosság megélhetését szolgáló diverzifikált és magas multiplikációjú vidékgazdaság kialakítása, beleértve
 - a sajátos agrár, helyi ipari-, idegenforgalmi és szolgáltatási struktúra megteremtését, és megalapozva ezt,
 - a periférikus helyzetből adódó hátrányok leküzdésével,
 - a tradíciók kiterjesztésével, a helyhez kötődő identitástudat erősítésével,
 - a képzettségi szint növelésével és
 - a foglalkoztatási helyzet javításával, valamint
 - a hálózatok és a külső belső együttműködések, illetve
 - a környezetbarát fejlesztések ösztönzésével és
 - a szubszidiaritás elvének kiteljesítésével.

A program speciális, a VTT árvízi beavatkozásaival összefüggő új eleme az ártér reaktiválásra való törekvés, az ökológiai és a vízrendszer rehabilitálása, egy, a táji adottságokra épülő - az egészséges és mozaikos tájszerkezet helyreállítását és fenntartását szolgáló - tájgazdálkodási rendszer javaslatával.

II. Helyzetelemzés

A Hódmezővásárhelyi kistérség integrált programjának helyzetelemzése (előkészítő fázis) a területi egység fejlesztésére ható tényezők rendszerezését, azok értékelését tartalmazza.

II.1. Kapcsolódási pontok

A kistérség fejlesztési dokumentumainak illeszkedniük kell a magasabb területi szintű fejlesztési dokumentumokhoz, illetve törekedniük szükséges arra, hogy a helyben jelentkező fejlesztési igények beépülhessenek a magasabb területi szintű elképzelésekbe is. Tehát érvényesülnie kell a felülről-alulra és az alulról-felülre való építkezés követelményének. A szintézis megteremtése érdekében a területi egységre ható külső tényezők áttekintése kapcsán az Országos Területfejlesztési koncepcióban kiemelt térségként kezelt Tisza-mente integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programjának, belső, kistérségi szintű fejlesztési dokumentumként pedig a Hódmezővásárhelyi kistérség agrár- és vidékfejlesztési programja felülvizsgálatának, Hódmezővásárhely kistérség területfejlesztési operatív programjának és Hódmezővásárhely gazdaságfejlesztési programjának fejlődési irányait mutatjuk be.

II.1.1. A Tisza-mente integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja

A Tisza-völgy árvízi biztonságának növelését, valamint az érintett térség terület- és vidékfejlesztését szolgáló programról szóló 1170/2003. (XI.5.) Kormányhatározat 2. pontja alapján készült el a Tisza-mente integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja. A program tervezési területe a teljes tiszai ártér minden településére kiterjed. A 445 település lakosainak száma 1 millió 754 ezer fő (az ország népességének 17%-a), területe az ország egynegyede, 2.272,5 ezer hektár, 4 régiót, 9 megyét és 51 - köztük a Hódmezővásárhelyi - statisztikai kistérséget érint.

A Tisza-mente integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja az árvízvédelmi fejlesztések mellett a természeti- és épített környezet védelmére, az infrastruktúra, az ipar, a mezőgazdaság és a humán tényezők egyidejű és egymásra vonatkoztatott fejlesztésére tesz javaslatot úgy, hogy egy tudatos jövőkép megvalósítása érdekében integrálja e tényezőket, kezeli a városok és a vidéki térségek, falvak eltérő fejlesztési igényeit. A jövőkép értelmében a Tisza-mente legfőbb küldetése, hogy *az együttműködés térségévé váljon*, ahol megvalósul a fenntartható terület- és vidékfejlesztés, amely

- a természeti örökség megóvását, működésének elősegítését tekinti alapnak,
- a hagyományokon, identitástudaton, a társadalmi örökség ismeretén alapul,
- a működésének elősegítésére, fokozatosságra int, szerves fejlődést javasol és lassúbb ütemű fejlődést ígér,
- a periférikus helyzet leküzdését szolgálja,
- integrált.

Az árvízvédelmi, tájhasználati és területfejlesztési szempontból paradigmaváltó program elveivel való összhang megteremtése, valamint a programokhoz, projektekhez való csatlakozás lehetőségének biztosítása elengedhetetlenül fontos a VTT árvízi beavatkozásait szolgáló kistérségek, így a Hódmezővásárhelyi kistérség számára is.

Célpiramis

JÖVŐKÉP

Az együttműködés térsége

ÁTFOGÓ CÉLOK

A Kárpát-medence természeti rendszerével együttműködő, társadalmilag is hatékony gazdálkodási struktúra kialakítása
A térség népességmegtartó képességét javító, a létbiztonságot garantáló, kiegyenlített és fenntartható társadalmi feltételrendszer biztosítása

PRIORITÁSOK

I. Vízkezelési gazdálkodáson alapuló fenntartható táji rendszerek kialakítása	II. Hagyományokon és innováción alapuló képzési és foglalkoztatási lehetőségek hálózataira támaszkodó fejlesztése	III. A periferikus helyzet leküzdése	IV. A Tisza ökológiai rendszeréhez és társadalmához alkalmazkodó gazdasági struktúra létrehozása	V. A térségi fejlesztési folyamatok demokratizálása és hatékonyságának növelése
--	--	---	---	--

SPECIFIKUS CÉLOK

<i>I.1.</i> <i>Ártéri tájrehabilitáció</i>	<i>II.1.</i> <i>Hálózatok fejlesztése</i>	<i>III.1.</i> <i>Belső-külső közlekedési kapcsolatok javítása</i>	<i>IV.1.</i> <i>Magas multiplikációjú vidékgazdaság kialakítása</i>	<i>V.1.</i> <i>Partnerségi szervezetek megerősítése</i>
---	--	--	--	--

INTÉZKEDÉSEK

I.1.1. Természetközeli, diverz, mozaikos tájszerkezet kialakítása a mélyfekésű területeken, az ártéri vízrendszer rehabilitálására alapozva I.1.2. Természetközeli tájrészek fenntartása és növelése erdősítéssel, gyepesítéssel, az erdők természeti funkciójának visszaállítása, erdőstratégia kidolgozása I.1.3. Degradációra érzékeny talajokon földhasználat váltás	II.1.1. Civil hálózatok fejlesztése II.1.2. Innovációs kapacitások erősítése II.1.3. A szolgáltatások, valamint az alap- és szakellátások biztosításával a kistérségek megtartó képességének fokozása	III.1.1. A térség külső elérhetőségének javítása a nemzetközi közlekedési folyosók kiépítésével III.1.2. A Tisza turisztikai és személyhajózási lehetőségeinek megteremtése a kapcsolódó infrastruktúra háttérével együtt III.1.3. A térség belső kapcsolatainak javítása a vasúthálózatok korszerűsítésével és működtetésével III.1.4. A térség belső kapcsolatainak javítása a főúthálózat, alsórendű közúthálózat, kerékpárutak és a folyami átkelések bővítésével, fejlesztésével	IV.1.1. Egyedi arculatú tradicionális vidékipar és környezetvédelmi ipar kialakítása IV.1.2. A rurális tradíciókon és adottságokon alapuló, a piaci feltételekhez is alkalmazkodó speciális termékek előállítás IV.1.3. Meglévő ipari centrumok EU-s normáknak megfelelő fejlesztése és részvállalása a térségi munkamegosztásban IV.1.4. A mezőgazdaság jövedelmezőségének növelése, gazdasági munkamegosztás az EU-s vidékfejlesztési források bevonásával	V.1.1. A szükséges horizontális szerveződések létrehozása a térségi együttműködésekkel V.1.2. A Tisza-menti terület- és vidékfejlesztési, környezetgazdálkodási szervezetek szövetségeinek létrehozása V.1.3. A térségi partnerségi szervezetek és szövetségek ágazati szereplőkkel való megerősítése
---	--	---	--	--

SPECIFIKUS CÉLOK

<i>I.2 Vízkezelési gazdálkodás</i>	<i>II.2. Hagyományalapú innovációk ösztönzése</i>	<i>III.2 Tercier és kvaterner hálózatok fejlesztése</i>	<i>IV.2. Széles körű adottságokhoz alkalmazkodó diverzifikált mezőgazdaság kialakítása</i>	<i>V.2. Térségi tervezési folyamatok társadalmassítása</i>
--	---	---	--	--

INTÉZKEDÉSEK

I.2.1. Stratégiai vízkezelési minőségi és mennyiségi megőrzése és bővítése I.2.2. Ártéri vízrendszer rehabilitáció, vízviszatarítás, a vízjárás szélsőségeinek csökkentése I.2.3. Árvízvédelmi beavatkozások (Vásárhelyi-terv Továbbfejlesztésének árvízvédelmi feladatai, fővédvonalak,)	II.2.1. Szerepek, tradíciók kiterjesztése, integrálása a mindennapok világába II.2.2. Lokális, Tisza és Alföld tudat erősítése II.2.3. A rurális tradíciók és az identitás erősítésével a kistelepülések kiüresedésének, „gettósodásának” mérséklése II.2.4. Sikeres modellek, példaértékű teljesítmények támogatása	III.2.1. Minőségi szolgáltató rendszer létrehozása III.2.2. Gazdasági szereplők és tudáscentrumok közös információs hálózatának kialakítása III.2.3. A logisztikai és kereskedelmi szerepkör erősítése a szolgáltatások minőségi és mennyiségi fejlesztésével III.2.4. Informatikai ellátottság kiegyenlített fejlesztése	IV.2.1. A változó adottságoknak megfelelő területhasználat kialakítása az agrár-környezetgazdálkodási program alapján IV.2.2. Ökológiai gazdálkodás és az alacsony ráfordítás igényű gazdálkodás kialakítása, módszereinek elterjesztése IV.2.3. A vízkivezetésen alapuló ártéri tájgazdálkodás	V.2.1. Az országos, az ágazati és területi tervek készítésekor, felülvizsgálatok az érdekharmónizáló, érdekérvényesítő szervek szerepének hangsúlyosabbá tétele V.2.2. A Tisza-mente integrált programjának társadalmassítása és megvalósítása térségi támogatással V.2.3. Az intézmények felkészültségének fokozása, amellyel javul a térség abszorpciós képessége
--	--	---	--	--

SPECIFIKUS CÉLOK

<i>I.3. Környezetbarát infrastruktúra rendszerek kialakítása</i>	<i>II.3. Képzési potenciálok növelése, foglalkoztatási helyzet javítása</i>		<i>IV.3. Térség adottságaihoz alkalmazkodó sajátos idegenforgalmi struktúra kialakítása</i>	
--	---	--	---	--

INTÉZKEDÉSEK

I.3.1. Decentralizált megújuló energiagazdálkodási önfenntartó rendszerek kiépítése I.3.2. Közműháló zárása és az alternatív szennyvíztisztító programok bevezetése a kis lélekszámú településeken I.3.3. Jól kidolgozott hulladékgazdálkodási tervekre épülő programok elindítása	II.3.1. A hátrányos helyzetű munkaerő foglalkoztatási lehetőségeinek bővítése II.3.2. A digitális informatikai elérhetőségi hátrányok csökkentésével a foglalkoztatás új típusú formáinak elterjesztése II.3.3. Az általános és a speciális képzettségi szint emelése II.3.4. A felsőoktatási hozzáférést akadályozó tényezők mérséklése		IV.3.1. Együttműködésen alapuló, a turisztikai arculattal harmónizáló termécsomagok kialakítása IV.3.2. Az idegenforgalmi infrastruktúra kiépítése IV.3.3. Szelid- és ökoturizmus fejlesztése	
---	--	--	--	--

II.1.2. A Hódmezővásárhelyi kistérség agrárstruktúra- és vidékfejlesztési programjának felülvizsgálata

A kistérséget érintő korábbi SAPARD program 2004-ben felülvizsgálatra került. Az új program időtávja rövid, a 2004-2006. éveket öleli át kidolgozásának célja: a vidéki lakosság életminőségének javítása, a népességmegtartó képesség fokozása. A program felépítése a következő struktúrát követi:

- 1. Prioritás: A mezőgazdaság versenyképességének javítása a fenntartható fejlődés keretei között*
 - 1.1. alprogram: Piacképes termékszerkezet kialakítása a helyi értékek megőrzésével.
 - 1.2. alprogram: A mezőgazdasági termelés minőségének és hatékonyságának elősegítése.
 - 1.3. alprogram: A mezőgazdaság technológiai fejlesztés elősegítése
- 2. Prioritás: A vidéki területek esélyegyenlőségének és versenyképességének elősegítése.*
 - 2.1. alprogram: Szemléletváltás elősegítése, munkaerő-képzés helyi bázisainak kialakítása.
 - 2.2. alprogram: Helyi gazdaság diverzifikációjának elősegítése, a mezőgazdasági termékek feldolgozásának fejlesztése
 - 2.3. alprogram: A vidéki lakosság életminőségének, életterének javítása.
- 3. Prioritás: A vidéki területek természeti értékeinek és kulturális örökségének fenntartása, hasznosítása.*
 - 3.1. alprogram: Igényes környezet iránti szemlélet kialakulásának elősegítése.
 - 3.2. alprogram: Helyi természeti és épített környezeti értékek védelme, hasznosítása.
 - 3.3. alprogram: Helyi hagyományok ápolása, hasznosítása, civil kezdeményezések segítése.

II.1.3. Hódmezővásárhely kistérség területfejlesztési operatív programja (2001)

A helyzetelemzésre és stratégiai programra épülő operatív program szerint a kistérség általános fejlesztési célja:

A kistérség településeinek összehangolt fejlesztése a kistérség versenyképességének növelésével több, jobb munkahely megteremtése, az életkörülmények jobbítása és a népességcsökkenésben pozitív változások előidézése a környezeti értékek megóvásával.

A program felépítése a következő:

1. A város és környéke integrált fejlődésének elősegítése

1.1. A kohézió erősítése a kistérségen belüli együttműködéssel

- Kistérség-fejlesztési Kht. alapítása, működtetése
- Kistérségi együttműködést segítő civil szervezetek, kulturális egyesületek tevékenységének növelése
- Külső kapcsolatok erősítése, kistérségi marketing-, összehangolt idegenforgalmi termékcsomag kialakítása
- "Kihelyezett" korszerű szakképző-helyek, szakképzés, továbbképzés megvalósítása

2. Műszaki infrastruktúra, humán szféra és a környezetállapot fejlesztése

2.1. A kistérségi közlekedési kapcsolatok fejlesztése, korszerű közúthálózat

- Önkormányzati utak és hozzá tartozó műtárgyak állapotfelmérése, fejlesztési tervek készítése.
- Térségi kerékpárút-hálózat kialakítása

2.2. Emberi erőforrás-fejlesztés: a képzés összehangolása a szerkezetváltással

- A helyi oktatóbázisok továbbképzése, korszerű oktatási feltételek alapjainak megteremtése

2.3. Humán infrastruktúra fejlesztése, európai szintre emelése

- Korszerű kistérségi információs rendszer kialakítása.

2.4. Környezetvédelmi fejlesztésének összehangolása, hatékony környezetvédelem

- Kistérségi környezetvédelmi program készítése
- A belvízvédelmi biztonság fokozása, térségi vízgazdálkodási rendszerek fejlesztésének előkészítése
- Kistérségi szennyvízkezelés megvalósítása, a meglévő kapacitás kihasználásával
- Tájékoztató a kistérség védett értékeiről és azok veszélyeiről
- A helyi természeti- és épített értékeknek a védelmükkel összehangolt idegenforgalmi célú hasznosítás
- Egészségkárosító gyomnövények terjedésének megfékezése
- Kistérségi hulladékgazdálkodási terv készítése
- Kistérségi energiagazdálkodási program

2.5. Turizmus fejlesztése az idegenforgalmi vonzerők minőségi javításával

- „Aktív gátórház” kistérségi idegenforgalmi terméklánc kialakítására
- „Hódtourist” beutaztatásra szakosodott utazási iroda és marketingszervezet létrehozása.
- „Paraszt Párizs
- „Piroska gyógyító füvei“
- Gyógy-, termál- és élményszálló, kapcsolódó egészségügyi intézmények és sportlétesítmények fejlesztése
- A „Júlia fürdő” rehabilitációja, rehabilitációs, rekreációs központ kialakítása Kakasszéken.

3. Foglalkoztatást bővítő versenyképes ipari bázis megteremtése

3.1. Ipari vállalatok versenyképességének növelése (az ipari bázis erősítése)

- Az ipari park profilozása
- Ipari tevékenységre alkalmas területek előkészítése az elhagyott ipartelepek rehabilitációjával
- Helyi marketing, infrastruktúra-, szolgáltatásfejlesztési és képzési program
- A vállalkozások együttműködésének elősegítése
- A beszállítói programok potenciális résztvevőinek katasztere
- A beszállítói státusz elérését lehetővé tévő tanácsadás és képzés

3.2. Gazdasági szolgáltatások és a tevékenység fejlesztése

- Inkubátorház kiépítése
- Az inkubátorház részére magas hozzáadott értékű szolgáltatások nyújtásának kiépítése
- A klaszterek gazdasági előnyeinek megismertetése
- Potenciális klaszterek feltérképezése

3.3. Tudás-alapú ipari termelés feltételeinek megteremtése

- Technológia transzfer iroda létrehozása
- A Technológia Transzfer Iroda működésének megalapozása

- A kistérség innováció-fejlesztési komplex stratégiája

4. Versenyképes agrártermelés kialakulásának elősegítése

4.1. Versenyképes agrárgazdálkodás elősegítése

- Agrármarketing, piacképes termékszerkezet
- Tájékoztató az EU mezőgazdasági termelést és értékesítést szabályozó és támogatási rendszeréről
- Kistérségi agrár-információs és szolgáltató centrum kialakítása, működése
- Új típusú szövetkezesek és termékpálya kapcsolatok feltérképezése
- Új típusú termékpályás mintaszövetkezetek létrehozása

4.2. A mezőgazdasági modernizáció elősegítése a feltételek megteremtésével

- Tájékoztató a földbirtokrendezésről, valamint a földbirtok és az EU agrárpolitikájáról
- A farmgazdálkodás infrastrukturális feltételeinek megteremtése.
- A mezőgazdaság technológiai fejlesztésének elősegítése
- Korszerű infrastruktúrával és technológiával ellátott, optimális birtokszerkezet kialakulása

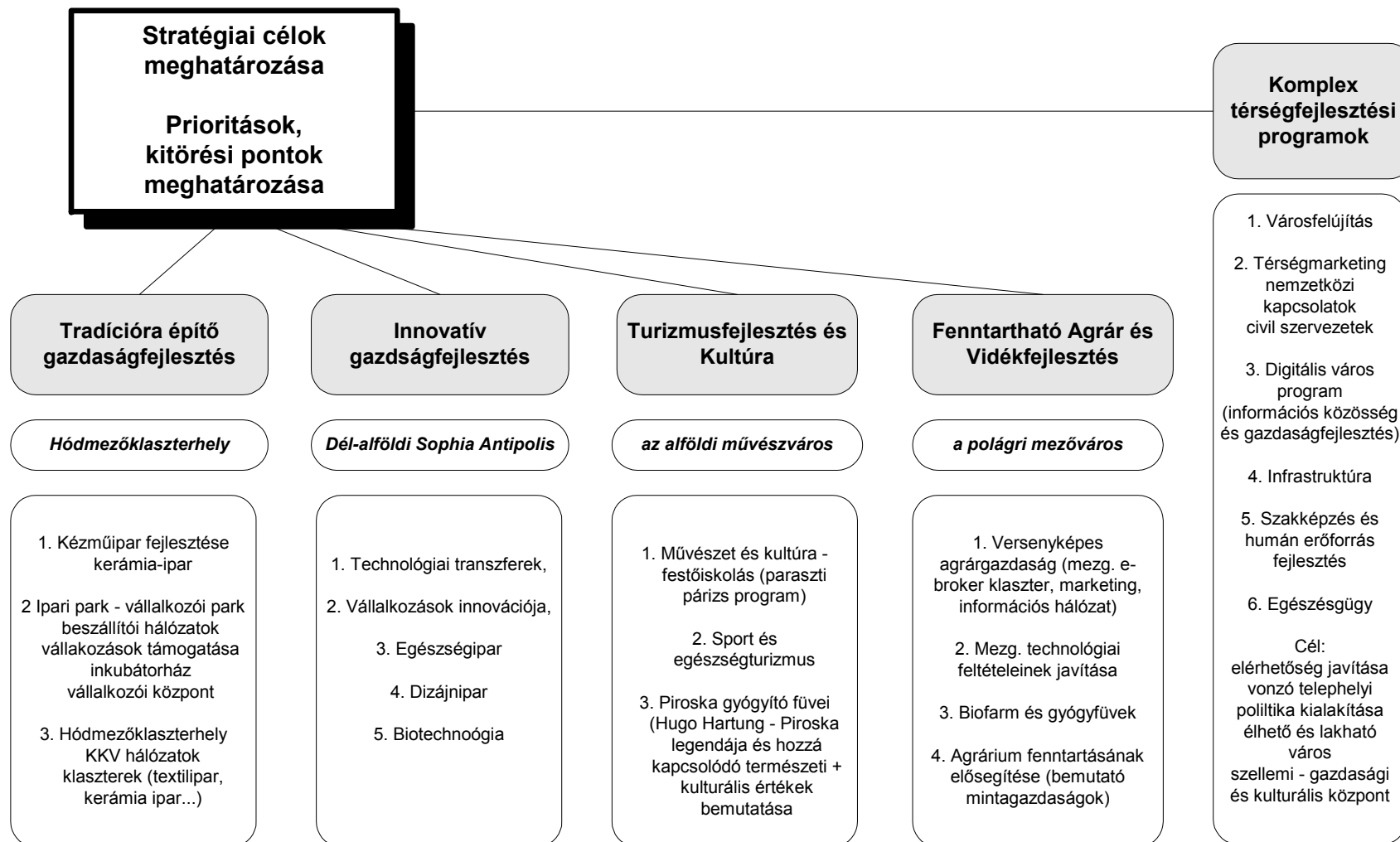
4.3. Az agrárium fenntartható fejlődésének elősegítése.

- "Környezeti tudatformálás" az agrárgazdálkodásban
- A agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek megismerésére bemutató gazdaságok
- A terület- és településrendezési tervekkel összehangolt erdőtelepítési és fásítási

II.1.4. Hódmezővásárhely - gazdaságfejlesztési program 2005.

Dr. Lázár János országgyűlési képviselő Úr, Hódmezővásárhely Megyei Jogú Városának polgármestere és Csizmadia Norbert – területfejlesztési geográfus közösen készítették el azt a gazdasági – stratégiai fejlesztési dokumentumot, mely azt vizsgálja, hogy milyen fejlesztési gazdaságfejlesztési lehetőségei vannak hosszú távon Hódmezővásárhelynek, melyek azok a kitörési pontok, amely a város és térség számára valódi gazdasági versenyképességet jelentenek.

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY stratégiai kutatás - gazdaságfejlesztési program

A kistérség tervellátottsága jónak módható, ezt bizonyítja az a tény is, hogy a fenti átfogó programokon kívül a település-együttes ágazati programokkal is rendelkezik, melyek a következők:

- Hódmezővásárhely kistérség idegenforgalmi fogadókészségének felmérése, adatbázis létrehozása – Javaslatok az idegenforgalmi arculat kialakításához - Javaslatok a szervezett idegenforgalom irányítására (készítette: Paksi Pauletta),
- Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Szociális Szolgáltatástervezési Konceptiója.

II.2. Társadalom

A Tisza-mente népességének jelentős része az ország legelmaradottabb, rendszerváltozásban is vesztes településeiben, kistérségeiben él. E vidéki népesség foglalkoztatási- és jövedelmi viszonyai, iskolai végzettsége, és ezen belül szakmai képzettsége is elmarad az országos átlagtól. Ugyancsak jelentős a lemaradás az egyetemet, főiskolát végzettek és az érettségizettek számarányát tekintve. Az elvándorlások, a feltételhiányok, a közösségek fejletlensége miatt kevés a kreativitását - a térség érdekében - kibontakoztató ember. A helyzetelemzés következő, humán erőforrás fejezete a fenti megállapítások Hódmezővásárhelyi kistérségi vonatkozását mutatja be, ahogyan a Csongrád-megyei sajátosságok, helyi erőállapotok és Szeged húzóereje ezt az általános képet itt kedvezőbbé rajzolják át.

II.2.1. Demográfiai helyzet

A Hódmezővásárhelyi kistérséget az általános hazai demográfiai helyzethez hasonlóan előregedő és csökkenő népesség jellemzi. A kistérség településeinek népessége 1970. és 2004. között 12,6 %-kal csökkent, legkevésbé Hódmezővásárhely (11 %), leginkább Székkutas (31,3 %) lakossága apadt² (1.sz. táblázatos melléklet).

A természetes fogyás trendje miatt Hódmezővásárhely népessége valószínűleg tartósan 50 ezer fő, a kistérség népessége 60 ezer fő alatt marad; de a csökkenés intenzitása középtávon nem növekszik.

A kistérség külterületi népessége az 1970 és 1990 között eltelt időszakban radikálisan csökkent (mintegy 70%-kal, ebből 1980 és 1990 között 47%) a környező nagyobb településekre való beköltözések következtében. Ugyanakkor 1990. és 2001. között a külterületi népesség aránya – elsősorban Hódmezővásárhely és Mártély külterületi népességgyarapodásának köszönhetően – ismét növekedésnek indult, így kistérségi szinten közel 10%-os növekedés regisztrálható.

A vándorlási különbség az 1980-as évtized mélypontja után az 1990-es években pozitív tendenciát mutatott. A 2000-es évet követően azonban ismét az elvándorlás volt jellemző, ami nagyrészt a Hódmezővásárhelyről történő nagyobb arányú elköltözéseknek volt köszönhető. Ebben az időszakban Székkutason is a kistérségi központhoz hasonló elvándorlási tendenciát figyelhetünk meg. Ezzel szemben Mindszenten egyensúlyban levő, míg Mártélyon pozitív vándorlási különbséget mutatnak a statisztikák. A fejlődési tendencia stabilizálódásával az elvándorlás nem lesz jellemző, a vándorlási különbség tartósan nulla körül alakulhat a kistérségben. Problémát jelez viszont a felsőfokú végzettségűek nagy- és a középfokú képzettségűek magas arányú elvándorlása³.

Kedvezőtlen, hogy a kistérség vitalitási indexe (14 év alatti és 60 év feletti népesség hányadosa) nem éri el az 1-es értéket, ami rávilágít a települések előregedő népességére, az egy főre jutó eltartottak növekvő számára. A tendencia romló, 2000. és 2003. között a kistérség valamennyi településén csökkent a vitalitási index, leginkább Hódmezővásárhely,

² Forrás: KSH

³ Forrás: polgármesteri interjúk

legkevésbé Mindszent esetében, ugyanakkor a kép legkedvezőtlenebb Székkutason, ahol a 60 év feletti és a 14 év alatti korosztály 2/3-1/3 arányban él.

A demográfiai folyamatokat befolyásoló tényezők:

- Az iparral rendelkező Hódmezővásárhely népességmegtartó képessége jó, a népességcsökkenés a természetes fogyásból, és nem az elvándorlásból következik.
- Mártély és Mindszent demográfiai szempontból stabil képet mutat.
- Székkutas népességének egyharmadát az elmúlt 30 év alatt elveszítette, azonban mint jelentős tranzitútvonal (másodlagos térszerkezeti tengely) melletti kistelepülés, várhatóan az elkövetkezendő időszakban lakosság száma kevésbé változik.
- A külterületi népesség az elmúlt évtizedben stagnált ill. növekedésnek indult, ami a "farmgazdasági" modellhez, azaz az optimális tanyai gazdálkodáshoz köthető. Hódmezővásárhely környékén a tanyás térségek népességeltartó képessége 5, illetve 2% körüli külterületi népességet eredményezhet, amit a külterület nagysága, infrastrukturális fejlődése, valamint társadalmi-szociális tényezők is befolyásolnak. Mártély és Székkutas külterületi népességének aránya 25 % és 14 % körüli szinten prognosztizálható.
- A kistérség vitalitási tendenciája kedvezőtlen, ami az eltartottak egyre növekvő számát, a népesség elöregedését vetíti előre. A csökkenő, elöregedő népesség a jövőre nézve munkaerőpiaci problémákat is magában hordoz.

II.2.2. Foglalkoztatás, munkanélküliség

A kistérség foglalkoztatási szerkezete az országos átlagtól a mezőgazdaságban foglalkoztatottak magasabb arányában tér el. A foglalkoztatottak ágazati megoszlása a kistérségben a következő: 45 % ipar, 17 % mezőgazdaság, 38 % terciér és kvaterner szektor.

A vállalkozói aktivitás Csongrád megyében a szegedi térség után itt a legmagasabb. A működő vállalkozások gazdasági ág szerinti megoszlása alapján a mezőgazdaságban az országos átlagot kissé meghaladja a vállalkozások aránya, azonban a megyei átlagtól némileg elmarad. Ugyanakkor mind a megyei, mind az országos átlagot az iparban tevékenykedő ipari vállalkozások aránya jelentősen meghaladja.

Hódmezővásárhelyen az ipari tevékenység meghatározó. Az urbánus környezetre jellemzően a terciér és kvaterner szféra emelkedése mellett is nagy valószínűséggel növekedni fog a jövőben az ipari foglalkoztatottak aránya. A városban számos ipari tevékenység hagyományosan nagy múltra tekint vissza, mint pl. a majolikagyártás, melynek legjelentősebb reprezentánsa napjainkban a német tulajdonban lévő Villeroy & Boch cég. A cég a város jelentős munkaadói közé tartozik, jelenleg mintegy 1100 főt foglalkoztat⁴

A kistérség többi településére szintén az ipar, a terciér és a kvaterner szektor arányának növekedése, a mezőgazdaságban foglalkoztatottak arányának csökkenése jellemző. A csökkenés ellenére Székkutas jellegzetesen mezőgazdasági település, ahol a mezőgazdasági népesség aránya meghatározó maradt (30-40 %).

Kistérségi összesítésben érvényesül Hódmezővásárhely foglalkoztatási dominanciája (80%-os súlya). Ennek megfelelően a kistérségben az urbánus jelleghez kötődő foglalkozási ágak válnak meghatározóvá, az ipari foglalkoztatottság mellett a terciér és kvaterner szféra tovább

⁴ Forrás: www.alfoldi.hu

erősödik. A folyamatnak látszólagos „vesztése” a mezőgazdasági ágazat: az európai trendeknek megfelelően 10-15 % körülire csökkenő mezőgazdasági foglalkoztatottság szükségszerűen együtt kell, hogy járjon az agrárium modernizációjával és versenyképességének növelésével, valamint társadalmi szerepének újrafogalmazásával.

A foglalkoztatottak száma a megye városai közül is Mindszenten csökkent legnagyobb mértékben. 11 év alatt kevesebb, mint kétharmadára, aminek eredményeként a 2001-es népszámláláskor az itt élő népességnek már csupán alig háromtizede volt kereső foglalkozású.

A munkanélküliségi ráta a kistérségben 11,6 %, ami az országos átlagot kismértékben meghaladja⁵. A munkanélküliség a kistérségen belül Székkutason a legalacsonyabb, Mindszenten a legmagasabb.

2000-2003. között a kistérségen belüli munkanélküliség lényegében stagnált. Településekre vetítve a munkanélküliség Hódmezővásárhelyen kismértékben növekedett, míg a többi településen csökkent. Az utolsó időszak változásaira jellemző, hogy Mindszenten a foglalkoztatottság a kilencvenes évek elején 44% volt, 2000-ben már csak 30%. Egy év alatt 37-38%-kal nőtt a pályakezdő munkanélküliek száma. Női munkahely térségi szinten sincs. A függést és sérülékenységet jelzi, hogy pl. a mindszenti foglalkoztatottak mind nagyobb része, már fele jár más településekre dolgozni⁶, és pedig a hódmezővásárhelyi korlátozott elhelyezkedési lehetőségek miatt a kistérségből kifelé.

A munkanélküliség a romákat fokozottan érinti, emiatt közhasznú foglalkoztatási és felzárkóztató képzés indítása a tervek között szerepelt, de a fokozott várakozások ellenére kevés volt a jelentkező, így a képzés nem indult be. A képzések beindítását nehezíti a romák körében, hogy a nők iskolába járását a család nem nézi jó szemmel, a férfiak pedig nem szívesen ülnek be az iskolapadba, ugyanakkor munkát, megélhetést szeretnének.

Jellemző, hogy a kistérségi munkaerőpiacon a kereslet és kínálat nem találkozik, nem fedik le egymást. Vannak hiányszakmák, melyek területén a képzését megszüntették az alacsony érdeklődés miatt (pl. gépészmérnök), más területeken (pl. kőműves, forgácsoló, hentes) is megfigyelhető, hogy a munkaadók részéről lényegesen nagyobb kereslet mutatkozik, mint ahány tanulóit képeznek a térség oktatási intézményei.

A munkaerő ingázása a kistérségben ma kevésbé jellemző, a csekély számú ingázó Szegeden vállal munkát, megyén kívüli ingázás gyakorlatilag nincs. A hátrányos helyzetű munkavállalók a HEFOP pályázatok keretében kapnak lehetőséget, amelyek a megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatását kiemelten kezelik.

II.2.3. Oktatás, képzés

A kistérség oktatási, képzési központja Hódmezővásárhely, csak itt működnek a kistérségen belül közép- és felsőfokú oktatási intézmények. A kistérség többi településén alacsony oktatási intézmények látják el a képzési funkciót, többségük csökkenő gyerekszámú, és az ebből adódó finanszírozási problémákkal küzd. Problémát okoz az alacsony műveltségű lakosság elhelyezkedése is. Ennek ellenére elmondható, hogy a kistérségi lakosságának átlagos iskolai végzettsége (9,42 osztály) jónak mondható, az ország kistérségei között a 35. helyet foglalja el.

⁵ Forrás: Csongrád megyei Munkaügyi Központ Hódmezővásárhelyi Kirendeltsége

⁶ Forrás: polgármesteri interjú.

Hódmezővásárhelyen hét középiskola található, ebből egy intézmény működik kizárólag gimnáziumi osztályokkal, amely egyben a város egyházi középfokú oktatási intézménye (Bethlen Gábor Református Gimnázium). A Németh László Gimnázium és Általános Iskola 12 évfolyamos iskolaként működik, a Kossuth Zsuzsanna nevét viselő iskola pedig gimnáziumi, szakközépiskolai és szakiskolai osztályokat is indít. A város szakközépiskolái igazodnak a kistérség profiljához, ipari, műszaki, mezőgazdasági, valamint kereskedelmi-vendéglátóipari képzéseikkel.

A csökkenő gyerekszám következtében kialakult az iskolák közötti versengés, ez a folyamat a középiskolák képzési formáinak, kínálatának szélesítését vonta maga után. Ugyanakkor az oktatás egészére jellemző a munkaerőpiaci igényekre történő késleltetett reagálás. Az átalakításokhoz szükséges eszközrendszer hiánya, valamint az iskolák igényeket sok esetben figyelmen kívül helyező hozzáállása azt eredményezi, hogy a középiskolák nem tudják teljes egészében piacépes szakmákban folytatni képzésüket. Ennek ellenére a versenyhelyzet, valamint a társadalom részéről – a minőségi követelmények és a használható tudás iránt – jelentkező igények, az alkalmazkodás irányában hatnak. Ezt támasztja alá a Hódmezővásárhelyen működő Informatikai Magániskola léte, ahol tanfolyamok formájában elsősorban számítástechnikai képzések folynak. Emellett a távlati célok között indokolt a technikai képzés növelése, a korszerű európai elvek átvétele annak érdekében, hogy a helyi gazdaság és azon belül a munkavállaló tudásszintje nagyobb legyen, alkalmazkodni tudjon a dinamikus változó gazdasági körülményekhez. Az oktatás, képzés színvonalának emelésével a kistérség népességmegtartó képessége is erősödik, a képzés átstrukturálódása, színvonalának emelése kedvező hatással lesz a helyi gazdaságra, tekintettel az új, tudásigényes iparágakra.

A kistérségben felsőfokú oktatási intézmények is találhatók. Hódmezővásárhelyen a Szegedi Tudományegyetem Mezőgazdasági Főiskolai Kara működik 720 hallgatóval (2005/06-os tanév), amely az Universitas 2000. január elsejei megalakulása óta egyetemi karként erősíti Hódmezővásárhelynek a Dél-Alföldi Régió központjához fűződő kapcsolatait.

A Gábor Dénes Főiskola Hódmezővásárhelyi Konzultációs Központja mérnök-informatikus és mérnök menedzser szakokon képez hallgatókat nappali képzéssel kombinált távoktatás formájában, amelyekre elsősorban a hódmezővásárhelyi és a szomszédos kistérségekből jelentkeznek hallgatók, erősítve ezzel a térség informatikai szakemberekkel való ellátottságát.

A kistérség az új versenyhelyzethez történő alkalmazkodásban, a sikeres felzárkózásban kiemelt helyen kezeli a helyi társadalom iskolázottsági és képzettségbeli kérdéseit, külön figyelmet fordítva a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok integrálódási lehetőségeire. A hátrányos helyzetűek, ezen belül is elsősorban a romák képzése a kistérségben kiemelt jelentőségű. A romák számára, 10 éve pótvizsgára való intézményes felkészítést indítottak a Cigány Önkormányzat támogatásával. Az országban, azóta is csak a hódmezővásárhelyi Cigány Önkormányzat segíti elő ilyen módon a gyerekek jövőjének kedvező alakulását. A testület saját költségvetéséből állja a felkészítés költségeit. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a kurzus sikeresen járul hozzá a pótvizsgák eredményes letételéhez.

Az oktatás-, képzés, valamint a munkáltatói és lakossági munkapiaci igények közötti összehangoltság és együttműködés erősítését szolgálja a kistérség kidolgozott⁷ pályázati programja, amely lehetővé tenné a téma megoldására nagyobb erő és figyelem összpontosítását.

⁷ A gazdasági fejlődés és a lakosság megélhetése szempontjából kiemelten fontos téma eddig sajnos nem nyert támogatást.

II.2.4. Kultúra, civil szervezetek, települési megtartóerő

A kistérség kulturális öröksége gazdag, a tárgyi emlékek egy részét a településeken működő múzeumokban, helytörténeti gyűjteményekben mutatják be. A hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum egyaránt foglalkozik a régészeti, néprajzi, helytörténeti és képzőművészeti anyagok gyűjtésével, megővésével és bemutatásával. Nyilvántartott műtárgyak száma megközelíti a 75.000 darabot. Állandó jelleggel megtekinthetők „Az újkőkor és a rézkor művészete” és a „Hódmezővásárhely népművészete” című kiállítások, valamint a Kiss Lajos emlékkiállítás. A Múzeum látja vendégül a „Sarlós isten” párt, amely megbecsült bizonyítéka a gabonakultúra hatezer éves szegvári jelenlétének.

A Múzeum számos időszaki kiállításnak is helyet ad, melyek közül visszatérő jelleggel rendezik meg a mártélyi képzőművészeti szabadiskola őszi, téli és nyári tárlatát. Említést érdemel még a jelentős tájképi anyaggal rendelkező Alföld Galéria, valamint a Csúcsai Fazekasház népi ipartörténeti kiállítása. Nagy értéket képvisel továbbá a hódmezővásárhelyi Népművészeti Tájházban és Mindszenten nagy becsben tartott népi életmód- és helytörténeti gyűjtemény.

A helyi identitás és hagyományok ápolásának fontos és élő elemei – a kiállított tárgyakon kívül – a különböző népművészeti (Székkutas), színjátszó-, néptánc-, népdal-, kórus- és hagyományörző csoportok (Hódmezővásárhely, Mindszent, Mártély) foglalkozásai és rendezvényei, amelyeknek leginkább a helyi művelődési központok adnak helyet. Az életfolyam időbeli és térbeli összefüggésének szép példája az az asszonyok által Mindszenten őrzött himzés minta, amely a közelmúltban, más formában egy három ezer éves tarsolylemezről Ópusztaszeren került elő.

A kulturális örökség szerves részét képezik a fennmaradt építészeti örökségek, régészet által feltárt emlékek. Ilyen a hódmezővásárhelyi határban a csomorkányi templomrom, az egykori középkori települést feltáró gorzsai ásatás.

A kistérség viszonylag szegény építészeti értékekben, műemlékekben. Kisebb településrészekről, utcaszakaszokról eltekintve nem képeznek szerves, összefüggő egységet, sajnálatosan csak szórványban maradtak fenn. Ezek közül említést érdemel Mindszent temploma, intézményépületei, zártosú polgárházai és falusias oromfalas parasztházai. Mártélyon oromfalas népi lakóházak határozzák meg a település arculatát. Utóbbi két településen a védelem helyi rendezési tervben szabályozott. Ezeknek az ún. helyi értékeknek a védelme törvény alapján a települési önkormányzat hatáskörébe tartozik. Az építészeti örökség a kistérségben kellően feltárt, de a megőrzés, felújítás és hasznosítás nincs megnyugtató módon megoldva.

Az országosan védett kistérségi műemlékek döntő többsége Hódmezővásárhelyre koncentrálódik (templomok, kúriák, polgárházak, közintézmények, népi tájházak). Ugyancsak Hódmezővásárhelyre koncentrálódnak a helyi védettséget élvező épületek, építmények is, számuk meghaladja a 100-at. Közülük legnagyobb értéket az országos viszonylatban is egyedülálló téglarchitektúrájú homlokzattal épített polgári, paraszti, és középületek képezik.

A helyi védelem közpénzekből való támogatásának intézményesítésével, rangra emelésével, a kulturális örökség megőrzését, a helyi identitástudat növelését szolgálja.

A civil szféra fontos szereplői az öntevékeny művészeti csoportok, melyek kisebb-nagyobb mértékben és különböző műfajokban a kistérség minden településén működnek, többnyire önkormányzati (ÁMK, művelődési ház, iskola), illetve esetenként alapítványi vagy egyesületi

fenntartásban. A civil szervezetek a kultúra (népművészet, népi hímzés, dalkör, énekkarok, néptánc- és irodalmi színpadok, képzőművészeti szakkörök, zenekarok) a sport és szabadidő (társastánc csoportok, sportegyesületek, lovas szakkör, íjász egyesület, vadásztársaság, stb.), valamint az érdekképviselő (Mozgáskorlátozottak, Polgárőrség, Gazdakörök, Fogyasztóvédelem, Városszépítés, stb.) területén jöttek létre.

Jelenleg mindegyik településen egy-két tucat, Hódmezővásárhelyen közel kétszáz bejegyzett szervezet működik. A kulturális élet szempontjából kiemelkedő jelentőségük van a nagy történelmi hagyományokkal bíró olvasóköroeknek, amelyek sok helyen – különösen a lakóközrzetekben és a külterületen – a közösségi élet leghatékonyabb szervezői. A települések kül-, illetve testvértelepülési kapcsolatai meghatározóak a kistérség európai integrációs folyamatának segítésében.

II.2.5. Szociális és egészségügyi jellemzők

Szociális ellátás

A szegénység és a társadalmi kirekesztés által fenyegetett társadalmi csoportok (idősek, munkanélküliek, fogyatékkal élők, etnikai kisebbségek, hajléktalanok és más hátrányos helyzetű csoportok) integrációja igen nagy kihívás elé állítja a kistérséget. A hódmezővásárhelyi kistérség szociális ellátórendszere hiányos, illetve a meglévő kapacitások szűkösek, így több intézmény is a gondozásra szoruló elhelyezési nehézségeivel küzd. A szociális ellátórendszer teljessé tétele és működtetése annak ellenére nagy kihívást jelent, hogy a kistérség – Hódmezővásárhely viszonylag nagy népességszámának köszönhetően – az ország egyik legurbanizáltabb területe, így az ellátás megszervezése az ellátandó személyek könnyű elérhetősége következtében kisebb erőforrást igényel.

A kistérség szociális problémái szerteágazóak. A legnagyobb gondot az előregedő népesség és a roma etnikumú csoportok lassú társadalmi integrációja, illetve ellátási oldalról a munkahelyek hiánya okozza.

A javuló iskolázottsági és lakhatási viszonyok ellenére a kistérségben szociális kérdések egyre élesebben vetődnek fel napjainkban. Az egyik legégetőbb gond a munkahelyek hiányából adódik. A foglalkoztatási szint 1990-es 43,8%-os értékről napjainkra 35%-ra mérséklődött, míg a regisztrált munkanélküliség 5,8%-os, a tartós munkanélküliség 2,6%-os értéket mutat. Kiemelt problémát jelent a pályakezdők munkához juttatása, hiszen a regisztrált munkanélkülieken belül az arányuk évről-évre nőtt, s napjainkra már meghaladja a 20%-ot. Mindszerten egy év alatt 37-38%-kal nőtt a pályakezdő munkanélküliek száma. Női munkahely térségi szinten sincs.

A szociális alap- és szakosított ellátások megszervezése szempontjából elengedhetetlen az időskorú népesség számának és életkörülményeinek nyomon követése is. A demográfiai adatokból jól látható, hogy tartós tendenciának mutatkozik a kistérség népességének előregedése, s ezzel párhuzamosan növekszik az ellátandó idős emberek száma, ami – kötelező feladat révén – jelentős kihívások elé állítja az önkormányzatokat.

A feladat mértékére vonatkozóan fontos adatot olvashatunk Hódmezővásárhely szociális szolgáltatástervezési koncepciójában⁸. Az elkészített szociális térkép feltárta, hogy a városban a 60-70 év közötti válaszadók negyedének, 70-80 év közöttiek több mint harmadának és a 80 felettiek már majdnem felének van szüksége valamilyen segítségre. Az előterjesztés

⁸ Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Szociális Szolgáltatástervezési Koncepciója, 2003.

megállapította, hogy az idős emberek magányosságát, ráutaltságát nem befolyásolja, hogy egyedül vagy családban élnek. Ennek fő oka a hagyományos társas támogató hálózat tehervállalásának, segítő kapacitásának gyengülése.

A szociális alapellátások biztosítása, nevezetesen az étkeztetés és a házi segítségnyújtás a kistérség mind a négy településén megoldott. E feladat ellátásában Mártélyon nagy segítséget nyújt a falu- és tanyagondnok intézménye, amelyet a közeljövőben Székkutason is szeretnék beindítani. Családsegítő szolgálat Hódmezővásárhelyen, Mártélyon és Mindszenten működik, ugyanakkor e kötelező feladat ellátásának Székkutas még nem tudott eleget tenni. A felsoroltakon kívül speciális alapfeladatot lát még el Hódmezővásárhely, ahol fogyatékosok részére kialakított támogató szolgálat működik, valamint utcai szociális munka hajléktalanok részére. A városban működnie kellene továbbá egy, a pszichiátriai és szenvedélybetegek ellátását biztosító intézménynek is, amely jelenleg még hiányzik, s előreláthatólag 2008 előtt nem is nyitja meg kapuit.

A kistérség a felsoroltakon kívül is számos szociális intézménnyel rendelkezik. A rászoruló öregek számára idősek otthona található Hódmezővásárhelyen és Mindszenten. Idősek klubja pedig mind a négy településen működik. Kiemelten foglalkoznak Hódmezővásárhelyen az értelmi fogyatékosok nevelésével és ellátásával is. A városban számukra két oktatási intézményt és fogyatékosok otthonát is találhatunk.

Egészségügyi ellátás

Az orvosi ellátás fejlődése és az életkörülmények javulása a várható élettartam növekedését eredményezte a kistérségben. Csongrád megyében lakó emberek egészségi állapota a haláloki és gondozóintézeti adatok alapján kisebb eltérésekkel az országos átlagnak felel meg. A halálozási mutatók a megyében a keringési rendszer megbetegedéseinek dominanciáját és a viszonylag magas daganatos betegség-előfordulást jelzi, de magas az öngyilkosok aránya is. A térségben a csecsemőhalálozásban az országosnál kedvezőbb adatokat tapasztalhatunk: 10 ezrelék körül ingadozott évek óta, s kedvező a térség járványügyi helyzete is.

A hódmezővásárhelyi szociális helyzetfeltárás szerint a lakosok többsége egészségesnek, harmada pedig kevésbé egészségesnek (betegnek) tartja magát. Iskolai végzettség szerint markáns különbségek láthatók: a diplomások 77%-a, a 8 osztályt végzettek 46%-a tartja magát egészségesnek.

A térség egészségi állapotának további javítása fokozott elvárásokat támaszt az egészségügyi ellátórendszerrel szemben (2. táblázatos melléklet), amely több szintre tagolódik. Az alapellátást a –közvetlen lakossági kapcsolat miatt meghatározó szerepkört betöltő – háziorvosi szolgálat, a házi gyermekorvosi szolgálat, a fogászati alapellátás, valamint a különböző védőszolgálatok és gondozói biztosítják az alábbi területi megoszlásban.

- *Mártély*: 1 háziorvos, havonta egyszer gyermekgyógyászati rendelés és hetente kétszer egy fogszakorvos jár ki Szegedről fogorvosi ellátásra.
- *Mindszent*: 4 háziorvos, 1 gyermekorvos és 2 fogszakorvos dolgozik a településen. Az orvosi rendelőben az alapellátáson kívül labor és fizioterápiás részleg működik, amely folyamatos gép-műszer fejlesztések színhelye. Ezen kívül szemész, nőgyógyász, fül-orr-gégész és belgyógyász szakorvos jár ki hetente a településre. Nagy problémát jelent, hogy ebből csak a szemész TB támogatott, és hogy hiányzik a reumatológia szakrendelés. Az egészségházat most újítyák fel.
- *Székkutas*: 2 háziorvos és 1 fogászati rendelő van, valamint gyermek- és nőgyógyász szakorvos jár ki hetente.

- *Hódmezővásárhely*: 24 háziorvos, 9 gyermek- háziorvos működik. Az Erzsébet Kórház-Rendelőintézet keretében 13 fogorvos tevékenykedik a fogászati alapellátásban, ebből 4 iskolafogászati rendelőt végez. Ezen kívül számos vállalkozó fogorvos, és a hozzájuk kapcsolódó fogtechnikai labor működik. A rendelőintézet nagyon leromlott állapotban van.

A következő szakellátási szintet a járóbeteg és a fekvőbeteg ellátás képviseli. A kistérségben a járó- és fekvőbeteg ellátást zömében a hódmezővásárhelyi Erzsébet Kórház-Rendelőintézet látja el, amely jelenleg 325 ágygal működik. Az Erzsébet Kórház-Rendelőintézet reumatológiai osztálya Kakasszéken üzemel, 105 ágyas mozgásszervi rehabilitációval együtt. A kihelyezett részleg sajátossága az 1992-ben átadott balneoterápiás rész, valamint a folyamatos gyógyítási, illetve üzemelési célokat szolgáló termálkút. Hódmezővásárhelyen Vércső Állomás, valamint vállalkozási formában Művese Állomás működik. A felsoroltakon kívül Bőr- és Nemibeteg Gondozó, Ideggondozó, Onkológiai Gondozó és Tüdőgondozó is található a városban. A kistérség lakosságának egészségügyi ellátásában betöltött szerepük miatt említést érdemelnek a pályázati, illetve önkéntes alapon szerveződött különböző egészségügyi klubok pl.: cukorbeteg klubja, gyógyult daganatos betegek klubja, Vitalis klub, valamint az évek óta működő Lelkiségy Szolgálat.

Mártélyon 1, Mindszenten 2, Székkutason 1 és Hódmezővásárhelyen 10 gyógyszertár működik. Ezek a gyógyszertárak látják el nemcsak a településen élők, hanem a környező külterületi lakosság gyógyszer, illetve gyógyhatású készítmény szükségleteit.

Az ellátó rendszerben tapasztalható folyamatos fejlesztésnek köszönhetően a lakosság egészségügyi ellátásának szintje folyamatosan javul a kistérségben. A külterület egészségügyi ellátása sajnos a „maradék elven” alapul.⁹

II. 2.6. Információs társadalom

Minden társadalomnak, így a hódmezővásárhelyi kistérség lakóinak is fontos a világra való nyitás, az információs kultúra befogadása, hogy egyenlő esélyekkel indulhassanak a tudásért, munkáért való küzdelemben.

Napjainkra kiépült a távközlési infrastruktúra. A digitalizáltság 100%-os. Vezetékes, mobil, kábeltévés és műholdas kapcsolaton keresztül egyaránt elérhetők a térség településein a kommunikációs szolgáltatások.

A település iskoláiban számítástechnikai és informatikai oktatások indultak, amelyek a digitális kultúra terjesztésére hivatottak. A Sulinet program keretében több iskola is rendelkezik internet kapcsolattal. Terjednek a szélessávú internet kapcsolatok a munkahelyeken, közintézményekben és az otthonokban. Jelentős előrelépés könyvelhető el a közösségi internet hozzáférési helyek kialakításában is. Minden településen van már teleház (Hódmezővásárhelyen kettő is), a kistérségben 19 helyen állítottak fel eMagyarország pontot (Hódmezővásárhely: 15, Mártély: 2, Mindszent: 1, Székkutas: 1) ami nem csak az olcsó

⁹ Dr. Kószó Péter – Csorba Mihály: Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város külterületi lakosságának helyzetelemzése. Előterjesztés 2004.

internet hozzáférést, hanem irodai szolgáltatások igénybevételét, valamint információk és különböző ismeretek begyűjtését, elsajátítását is lehetővé teszi.

Jelentősen fejlődött az elmúlt években a helyi információk előállítása is, amit jól tükröz az elektronikus tartalomszolgáltatáshoz nélkülözhetetlen domain név regisztrációk (kistérségi szinten 2004-ben 349 db) és szerverek száma. Egyre több intézmény, vállalkozás és magánszemély gondolja úgy, hogy tevékenységéhez immár nélkülözhetetlenné váltak az elektronikus szolgáltatások. Hódmezővásárhely 51 információs-kommunikációs technológiai (IKT) vállalkozással kisebb központjává vált a számítástechnikával, informatikával kapcsolatos tevékenységeknek, amely a magasabb hozzáadott érték előállításának köszönhetően a térség gazdaságának is mind meghatározóbb szegmensét képezi. A többi településben is megjelentek az első (IKT) szektorba tartozó vállalkozások (1-1 vállalkozás).

A kistérségbe tartozó valamennyi önkormányzat rendelkezik honlappal, amely a leghatékonyabb csatornájává válhat a közeljövőben a lakossággal történő kapcsolattartásnak és a településen található helyi értékek és lehetőségek bemutatásának.

II.3. A tájhasználat természeti és gazdasági összefüggései

A tájhasználat értékelésében elsősorban a tájhasználat és a természeti rendszerek, valamint a gazdaság egymáshoz való viszonyának vizsgálata, a rendszerműködés lehetőségeinek feltárása illetve elemzése témák, elsősorban a talajviszonyokra és a vízháztartásra tekintettel. Két alapelve került rögzítésre:

1. Nincs kedvezőtlen termőhelyi adottságú terület, csak olyan, amelynek adottságait figyelmen kívül hagyták használatának tervezésekor. A gazdálkodás eredményességét meghatározza az, hogy a társadalmilag hasznos funkció, a haszonvételi elvárás és a tájhasználat illeszkedő, vagy ellentétes a táj adott helyhez kötődő lényegével.
2. A termőhelyi adottságok a jellemző tájhasználat függvényében is alakulnak. Összességében a használat vagy javítja ezeket az adottságokat – ez esetben hosszútávon is fenntartható, vagy rontja – ez esetben hosszútávon fenntarthatatlan.

II.3.1. Természeti adottságok

A természeti adottságok alatt elsősorban külső meghatározottságként az éghajlat, illetve ide kapcsolódóan a vízellátottság, s részben a vízháztartás, belső adottságként a domborzat jellegzetességei, és a belvízérzékenység, a talajadottságok, illetve a növényzet, pontosabban az egyes növényzettel borított élőhelyek jellege és minősége érthető.

A Hódmezővásárhelyi kistérség települései Csongrád megye K-i részén, a *Körös–Maros köze* és az *Alsó-Tisza vidék* középtájában helyezkednek el. A kistérséget döntően a *Csongrádi-sík* kistáj foglalja magába, a nyugati, Tisza menti területei a *Dél-Tisza-völgy*, a déli részei a *Marosszög* kistájhoz tartoznak. A kistérséget ÉK-en érinti a *Békési-hát* kistáj is. (3. számú térképi melléklet)

A kistérség domborzatát a Tisza ártere, valamint a Körösből és a Marosból kiszakadt egykori erek által meghatározott ártér, illetve az ezek között húzódó hátságok alkotják. (4.sz. térképi melléklet)

A térség legmélyebb része 76,5, míg a legmagasabb térszint 87 mBf körül alakul. A tíz méteres szintkülönbség tagolt, enyhén a Tisza felé lejtő felszínt takar, amely alkalmassá teszi a kistérséget a vizekkel való ártéri gazdálkodásra.

A kistérség éghajlatára jellemző a meleg, száraz, forró nyár, viszonylag meleg ősz, mérsékelten hideg tél. A napfénytartam évi összege 2050-2100 óra között változik az évi középhőmérséklet 10,2-10,6 °C között alakul.

A terület csapadékban szegény, az évi csapadék összege átlagosan 540-580 mm körüli. A legtöbb csapadék májusban és júniusban, a legkevesebb pedig januárban hullik. A Hódmezővásárhelyi kistérség alapvető jellemzője a szélsőséges csapadékmegoszlás, amelynek szélsőségei egyszerre jelentkeznek éven belül, de az évek között is. A térség vízellátottságára a télvégi, kora tavaszi, illetve a nyárvégi, őszi vízbőségek mellett a tavaszi, kora nyári vízhiányok jellemzők. A lehetséges párolgás sok év átlagában jellemzően meghaladja a tényleges párolgás mértékét, és ez a vízhiány a vegetációs periódusban okoz gondokat.

Az évek közti megoszlás alapvető jellegzetessége a Közép-Tiszán a száraz és nedves periódusok váltakozása. A XX. század alapvető jellegzetessége, hogy az éghajlat túlnyomó

részben (51%) száraz, illetve nedves (32%), s csak a fennmaradó időszak (17%) volt kedvező. Miután a kistérség az Alföld legmélyebb részén fekszik, a nedves periódusra jellemző belvizesedés nagy területeket érint. Ugyanakkor belvíz száraz években is jelentkezhet a csapadék éven belüli szélsőségeinek következtében. Ilyenkor ugyanabban az évben egymást rövid időn belül követheti a belvíz és az aszály.

A kistérség a Tisza vízgyűjtőmedencéjéhez tartozik. Egészében száraz, gyér lefolyású, erősen vízhiányos terület, de a csapadékos időszakokban a belvíz problémát jelent. A magasabban fekvő területen kisebb-nagyobb lefolyástalan területek húzódnak, amelyeken csapadékosabb időszakokban megrekedhet a víz. A mély fekvés mellett e mozzanat is felelős a térség belvízérzékenyséért. Így adódhat, hogy a Tisza mente mély fekvésű térségei éppúgy közepesen belvívveszélyesek, mint a magasabban fekvő ártérperemi térségek. (8.sz. térképi melléklet). A belvizet a kistérségből a Mátyáshalmi-főcsatorna, a Hódtó–Kistisza-főcsatorna és mellékvizei a Ludaséri-csatorna és a Kakasszéki-csatorna, ÉNY-on a Kurca vezeti le a Tiszába.

A kistérség állóvizei közül a Kakasszéki-tó és két Tisza menti holtág a Körtevényesi- és a Mártélyi-holtág a legjelentősebbek. Mellettük néhány kisebb mesterséges tó, időszakos vízállás, nádas-zsombékos területek is előfordulnak.

A kistérség fontos természeti erőforrásai a felszín alatti vízkészletek. Az itt élők ivóvíz igényét a pleisztocén folyóvízi összlet rétegzett vízadó szintjeit megcsapoló 250 – 600 m mélységbe telepített, jó vízhozamú kutak biztosítják. A talajvíz általában 2-4 m között található, szennyezett. Hódmezővásárhelyen (90°C) és Székkutason (100°C) is nátrium-hidrogénkarbonátos jellegű termálvíz található.

A kistáj földtani adottságára jellemzően az agyagos, iszapos felszín-közeli üledékeket keletről nyugatra egyre vastagodó infúziós (ártéri) lösztakaró fedi. Ehhez jelentős hasznosítható építőipari nyersanyag előfordulások kötődnek: téglagyag, illetve az egykori medrek vonalain homok.

A talajtakaró összfelületének nagyobb részét csernozjom talajtípusok teszik ki. Ezen belül a legnagyobb területre agyagos vályog, vályog mechanikai összetételű, gyengén savanyú kémhatású, mélyben sós réti csernozjom talajok terjednek ki. A védett ártéren a humuszos öntéstalajok, a hullámtéri részen pedig nyers öntéstalajok a jellemzőek. A talajtani adottságok (réti, réti öntés, csernozjom) a szántóföldi művelésnek kedveznek elsősorban. A szántóművelésre kevésbé alkalmas (réti szolonyecsek) területeket, nagyobb részt rét vagy legelőként hasznosítják, az egyéb talajokon (mészlepedékes csernozjom, mélyben sós mészlepedékes csernozjom, mélyben sós csernozjom) erdőművelést folytatnak. (5. térképi melléklet)

A talajadottságok az ártéri területeken a térség vízellátottságához igazodnak. Az egykori árterek szántóföldi művelésre nem javasolt, illetve igen gyenge vagy gyenge termőhelyi adottságú kategóriába esnek, míg az egykor volt ármentes színtek, ahol is a talaj kialakulásában a víz nem, vagy csak kismértékben játszott szerepet, általában szántókként jól, vagy kiválóan hasznosíthatók (2.sz térképi melléklet).

A kistérség növényföldrajzilag a Pannóniai flóratartomány (Pannonicum) Alföld flórávidékén (Eupannonicum) Tiszántúl (Crisicum) flórajáráshoz tartozik. A vidék potenciális növénytársulásai sziki-, pusztai tölgyesek, míg a nyílt társulások közül a löszpusztarétek és a homoki legelők. A Tisza menti területek természetes vegetációjában fűzligetek, bokorfüzesek, tölgy-kőris-szil ligeterdők, valamint pusztai tölgyesek maradványai figyelhetők meg. A száraz

klíma és az antropogén hatások miatt ma már kevés az összefüggő fás vegetáció a területen. A XIX. században elkezdődött folyószabályozási munkálatok jelentősen átalakították a vidék ökológiai viszonyait, ezzel megszüntetve illetve összezsugorítva a magasártéri ligeterdők élőhelyeit, és kialakítva ugyanakkor új élőhely típusokat, mint a levágott morotvák mocsarait, illetve a szikéseket.

A térségre gazdag madárvilág és az apróvadás állatállomány (mezei nyúl, fácán) jellemző, de vadászható nagyvadként megjelenik az őz, néha szarvas és a hullámtéren vaddisznó. Kísérletek folynak a hódok újbóli megtelepítésére is.

A természetes rendszerek a kistérségben leépültek, jellemző a természetszerű erdők alacsony aránya, amelyek csak a hullámtéren fordulnak elő. Vizes élőhelyek sincsenek nagyobb számban a kistérségben, és a gyepterületek kiterjedése sem nagy. Mozaikosságra, a domborzati adottságokhoz való alkalmazkodásra, csupán a Kakasszéki-ér vonalát követő kistáblás szántóterületek utalnak. Jellemző, hogy a gyenge adottságú területeken is nagytáblás szántóművelést folytatnak. E kistérségben hiányoznak leginkább a jó és kedvező vízgazdálkodású természetes rendszerek. A térség nem gazdálkodik az ide érkező vízzel, ami mind a gazdálkodás, mind a biológiai vízsükségletek felől közelítve annyit tesz, hogy a felhasznált víz mennyisége kevesebb a területre ténylegesen jutó víz mennyiségénél. A különbség kisebb részben természetes folyamatok (párolgás, elfolyás) nagyobb részben emberi beavatkozások (belvízelvezetés) következtében elvész. Ugyanakkor a ténylegesen itt maradó víz mennyisége sem a vegetációs, sem pedig a gazdálkodási vízigények kielégítésére nem elegendő. Vízbőség idején tehát belvizekkel, a szárazabb időszakokban viszont aszályal találkozhatunk, így elmondható, hogy a kistérség egyszerre szenved a víztől és annak hiányától.

II.3.2. Természetvédelem, ökológiai hálózat

A kistérség legfőbb országosan védett természetvédelmi értékei a *Mártélyi Tájvédelmi Körzethez* tartozó vizes élőhelyek, holtágak, rétek és erdőségek területei. (7. számú térképi melléklet)

Az 1997-ben alapított Körös–Maros Nemzeti Park *Kardoskúti Fehértó* részterületéhez kapcsolódik a Székkutastól délkeletre elnyúló *Székkutasi*-, vagy *Ficséri puszta*. A tó és környékének földtani, víztani, madártani és növénytani értékei indokolják a magas szintű védelmet. Sok kamillát és egyéb gyógynövényt gyűjtenek be az itt élő emberek. E viszonylag háborítatlan puszta több védett madár – tűzok, nagy goda, búbos – élőhelye.

A helyi védelem alatt áll Hódmezővásárhelyen a Batida-Kopáncsi legelő, mely tanyákkal, facsoportokkal erősen tagolt, hatszáz hektárnyi értékes szikes gyeppel.

Az Epröskert 224 eperfájának kettős sora védelem alatt áll. Évszázados a telepítésük, egybeesik a selyemhernyó-tenyésztés hazai kultuszának kezdetével, ezért az öreg fák gazdaságtörténeti emlékek is.

A *téglagyári kubikgödrök* Hódmezővásárhely északkeleti részén, közvetlenül a város határában találhatók. A mintegy 20 hektár kiterjedésű természetes élőhelyet 2,4 kilométer hosszú tanösvény ismerteti meg. A vizes élőhely mellől a város 19. századi képe tárul a látogatók elé: a tanösvény közvetlen szomszédságában a 19-20. század fordulóján készült Téglagyári épületek láthatók.

A Dózsa szövetkezet *homokbányája* látványnak is érdekes, ugyanakkor vagy ezer pár parti fecske és jó néhány pár, fokozottan védett gyurgyalag teszi ornitológiai érdekességgé.

Bár nem állnak védetség alatt de fontos megemlíteni Hódmezővásárhely egyéb természeti értékeit. A *Bábicki-gödör* téglagyári kubik volt. A körülbelül 30 hektáros, szikes jellegű agyagbánya-tavakat és környezetüket elsősorban a gazdag madárvilág teszi értékessé.

A *Rárós-Kéktó* úgy 350 hektárnyi, szikes legelő, melyet erdősávok határolnak. Fontos madara a fehér gólya, a nagy kócsag, a barna rétihéja, a szalakóta és a kis őrgébics.

Székkutas községtől hat kilométerre Orosháza felé van *Kakasszék*, közigazgatásilag Székkutas IV. kerülete. A Kakasszéki-tó vizének gyógyhatását a környék lakossága már régóta ismerte. Erre alapozva épült fel 1932-ben a száz ágyas *Kakasszéki Gyógyintézet*. A reuma- és mozgásszervi szanatórium jelenleg a Hódmezővásárhelyi Erzsébet Kórház reuma- és rehabilitációs osztálya. Parkját 100-130 éves fák díszítik.

A Natura 2000 területek kijelölésével számos úgynevezett különleges természetmegőrzési és különleges madárvédelmi területtel gazdagodott a térség, amelyek elsősorban a pusztai élőhelyek megmaradt foltjait védik. Az országos védelem alatt álló területek mellett a különleges természetmegőrzési területeket jelölték ki Hódmezővásárhelytől É-ra *Vásárhelyi Kék-tó*, és a Hódmezővásárhely és Székkutas környéki *Vásárhelyi- és Csanádi gyepek* összefoglaló néven. A kistérség értékes természeti területeinek nagy része egyben az *Alsó-Tiszavölgy, Vásárhelyi- és Csanádi puszták* különleges madárvédelmi területéhez is tartozik.

A kistérség értékes természeti területei főleg a Mártélyi Tájvédelmi Körzet területére koncentrálódnak. Ezen kívül néhány elszórtan elhelyezkedő folt bír természetvédelmi jelentőséggel a döntően intenzíven művelt mezőgazdasági tájban. A még valamennyire természetes jellegű foltok, élőhelyek között a kapcsolat nem megfelelően biztosított, ezért az ökológiai hálózat erősítésre szorul.

II.3.3. Területhasználat

A kistérség területe 70 781 ha, amelynek döntő része mezőgazdasági művelés alatt áll. Területének majd háromnegyedét szántóként (~24 % a kistáblás szántók, ~51 % nagytáblás szántók aránya) hasznosítják. Az egyéb használatú mezőgazdasági területek (melegházak, állandó növényi kultúrák, állandóan öntözött területek stb.) aránya közel 1,5%-os.

Meghatározó szerepű, mezőgazdasággal szoros összefüggésben álló jellegzetes területhasználati forma a tanyák területe, melyek aránya ebben a kistérségben 1 %-os.

A kistérség jelentős gyepterületekkel rendelkezik, a természetes gyepek összrészese 6% körüli, az intenzív legelők aránya közel 4 %.

Az erdők területe valamivel több, mint 4% a kistérség területén belül. Az igen alacsony erdősültségi arányon belül a természetes erdők a jelentősebbek. A szétszórtan, kisebb foltokban előforduló természetes erdők aránya alacsony (összterületük mindössze: 308 ha).

A vizekben szegény kistáj felszíni vizei közül a természetes tavak (202 ha) a legjelentősebbek. A kistérségben a szárazföldi mocsarak a különböző vízfelületekkel együttvéve valamivel több, mint 1%-kal részesednek az összterületből.

A beépített területek és a különböző infrastruktúra területek aránya 5% körüli.

II.3.4. A tájhasználat elemzése

A tájhasználat igen szoros összefüggésben áll az imént jellemzett adottságokkal, és alapvető hatása van a táj, valamint a benne élő társadalom és gazdaság működési lehetőségeire és eredményeire. A kistérséget a szántóművelés és ezen belül is a nagytáblás szántóművelés túlsúlya jellemzi. Az általános összkép alól csak a Tisza hullámtere, a Mártélyi Tájvédelmi körzet kivétel.

A tájhasználat alig illeszkedik a térség tagolt domborzatához. A nagytáblás szántóművelés egyaránt jelen van a mélyebb öblözetekben, és a hátságokon. A táblákra jellemző a tagolatlan felszínborítás. Hiányoznak az erdő, és a gyepsávok.

A tájhasználat természetes rendszerekhez való alkalmazkodása tekintetében látható, hogy a kistérség ármentesített területén erdők nem, csak természetes gyepek maradtak meg, ezek is elenyésző mennyiségben. Igazán komoly hatást e maradványok nem gyakorolnak a térség vízháztartására, pedig szükség volna rá.

Viszonylag nagyobb kiterjedésű természetes terület a Tisza hullámterében Mártély alatt, a Mártélyi Tájvédelmi Körzetben található. Itt szentély jellegű holtágtól, a természetszerű erdőkig az egykori ártér szinte minden eleme megtalálható. Nagyobb összefüggő gyepterületek jellemzően a kistérség peremvidékein maradtak csak fenn, ahol a tájhasználat többé-kevésbé alkalmazkodik az adottságokhoz. A térség mikrodomborzatából fakadó adottságok kihasználásával, illetve megfelelő minőségű és mennyiségű vízpótlással, vizes élőhelyek kialakításával a kistérség más területeinél lényegesen kedvezőbb vízgazdálkodási rendszer alakítható itt ki, amelyhez azonban a környező területek tájhasználatát is jelentős mértékben módosítani kellene.

II.3.5. Vízhasználat

A kistérség vízrajza és vízgazdálkodása szorosan összefügg tágabb környezetének állapotával, kölcsönösen hatással vannak egymásra, esetenként egészen a teljes vízgyűjtő határáig.

A jelenlegi helyzet értékelése és a tervezett intézkedések az EU Víz Keret Irányelv (VKI) célkitűzéseinek figyelembe vételével készültek. Az irányelvek szerint minden vízgyűjtőn törekedni kell a vizek jó ökológiai állapotba hozására és a fenntartható vízgazdálkodásra, illetve hozzá kell járulni az árvizek és aszályok káros hatásainak mérsékléséhez.

Ezeknek a röviden összefoglalt céloknak a megvalósításán túlmenően a Vásárhelyi terv keretében készülő fejlesztési tervünk a területi vízháztartás javítását, az árvizek, belvizek és aszályok kialakulásának megelőzését, integrált kezelését tűzte ki célul.

A térség az Alsó-Tisza vidéki részvízgyűjtőre esik, melynek a Csongrád alatti Tisza vízgyűjtőt, a Körösök, valamint a Maros vízgyűjtőjét tekinthetjük, együttes területe 81.746 km².

A Tisza folyó szerb-montenegrói szakaszán, Törökbecsénél 1976 óta üzemel vízlépcső, emiatt magyarországi alsó Tisza szakasz a déli országhatár és Csongrád között, a kistérségben is duzzasztással befolyásolt.

II.3.5.1. Árvíz elleni védekezés

A kistérség nyugati kétharmada ártéren fekszik, árvizekkel veszélyeztetett helyen. Hódmezővásárhely keleti része, illetve Székkutas árvízmentes térszínre települt, itt inkább a vízhiány a gyakori. A Tisza a területen végig töltésezett.

A Tiszára jellemzően három nagyobb árvíz vonul le évenként, a tavaszi hóolvadásból keletkező tél-tavaszi árvíz, a nyári árvíz (zöldár), és az őszi árvíz (leveles ár).

A Tisza árvízi vízhozama meghaladja a 4.000 m³-t másodpercenként. A vízjáték – a legkisebb és legnagyobb vízszint különbsége több mint 12 méter. A levonuló legnagyobb árvizek szintje a mentett oldali terep fölött 5-6 métert is elérhet. Az árvizek hosszan tartóak, a hullámteret gyakran teljesen kitöltik, levonulásuk lassan indul meg.

A települések ár-és belvíz veszélyeztetettségi besorolását a 18/2003. (XII. 9.) KvVM-BM együttes rendelet határozza meg a legveszélyeztetettebb településrész helyzete alapján. A kistérségben a folyók mentén és a kistérség délkeleti részén vannak árvízveszélyes területek, a veszélyeztetett településeket a 3. táblázatos melléklet tartalmazza.

A térség területén a 2.95. sz. Körös-Tisza-Maros közti ártéri öblözet található. Az öblözet, ezáltal a települések védelmét a 27,2 km hosszú kiépített gátrendszer látja el, mely az Alsó Tiszavidéki Vízügyi és Környezetvédelmi Igazgatóság kezelésében van. Az öblözet jellemzőit 9.sz. térképi melléklet tartalmazza.

Az árvízvédelmi fővédvonalak – töltések – magassági és keresztmetszeti kiépítési méreteit, illetve az állékonyság biztonsági tényezőit ágazati rendeletek írják elő. A ma érvényes kiépítési magasság a 15/1997 (IX.9.) sz. KHVM rendelettel meghatározott mértékadó árvízszint egy méteres biztonsággal növelt értékét jelenti. Az elsődleges fővédvonalak kiépítettsége 60 %-os, vagyis jelentős részben magasság- és szelvényhiányosak. A kistérségben kb. 12 km töltéserősítésre van szükség a közeljövőben .

A védelmi rendszert másodlagos védvonalak egészítik ki, összesen 28 km hosszban, legjelentősebb a Hódmezővásárhely várost védő körgát, melynek hossza 22.751 fm, ebből 3,0 km téglaburkolatú partfal, 2,0 km magaspart állapota megfelelő, funkciójának ellátására alkalmas.

A kistérség területéből 3.091 hektár fekszik hullámtéren, a Tiszának e szakaszán 2-4 km széles és különösen a folyó partján erősen föltöltődő a hullámtere. Területhasznosítása változatos, a Mártélyi Tájvédelmi Körzetben sok az erdő, gyepek, de nagytáblás szántó is előfordul. A Mártélyi-holtágnál hullámtéri üdülőterület található.

A Hódmezővásárhelyi kistérségben VTT árvízvédelmi beruházásai a hullámtéren valósulnak meg. (II.3.5.4. fejezet)

II.3.5.2. Belvíz elleni védekezés

Az árvízvédelmi töltések kiépülése óta a területen keletkező szivárgó-, fakadó-, talajvizek nem tudnak természetes úton a folyókba jutni, hanem a terep mélyebb fekvésű részein gyülekeznek, néha az árvizekével vetekedő elöntéseket okozva. A belvízveszély a terület II.3.5.1. fejezetben leírt adottságai miatt nemcsak az ártéri területeket veszélyezteti, hanem a magasabban fekvő területeket is érinti.(8.sz. térképi melléklet, 4. sz. táblázatos melléklet)

Belvíz főleg a tavaszi időben jelentkezik, nyárra azonban vízhiány alakul ki, beköszönt az aszály. A belvízgazdálkodás prioritásai időjárási periódusonként és az agrárgazdaság elvárásainak függvényében változnak, mai helyzete nagyon labilis. A csapadékosabb időszakok vizeinek tározására a holtágakban, halastavakban, belvíztározókban van lehetőség. A fenntartás hiánya miatt a csatornahálózat csak 30-60 %-ban alkalmas a belvizek elvezetésére. A mértékadót megközelítő belvíztömegek levezetése a kiépítésnek megfelelő 14 nap helyett 28-42 nap alatt valósulhat meg jelentős műszaki beavatkozások elvégzése mellett. A szivattyútelepi kapacitások kihasználtsága is csak 30-60%, a belvízlevezető hálózat fenti állapota miatt nem vehető igénybe nagyobb mértékben. Ebben a helyzetben – a jelenlegi földhasználat mellett - már egy közepes nagyságú belvíz megjelenésekor is számolni kell az igen jelentős, akár két-háromszoros védekezési költségekkel és jelentős mezőgazdasági károkkal.

A privatizáció óta megszakadt a művek és tulajdonok közötti összhang. A föld tulajdonviszonyok megváltoztak, a birtokok részben elaprózódtak, a belvízelvezető csatornák tulajdonviszonyai, és kezelőinek helyzete nem tisztázott.

Az állami tulajdonú főműveket az Alsó-Tisza-Vidéki Vízügyi és Környezetvédelmi Igazgatóság kezeli. A társulati művek az Szentés és Környéke Vízgazdálkodási Társulat és a Tisza-Marosszögi Vízgazdálkodási Társulat kezelésében vannak.

A kisebb csatornákat a birtokosok sokszor beszántották, akinek a földje nincs közvetlen belvízveszélynek kitéve, nem akar részt vállalni a közös terhekből. A belvízgazdálkodás állami támogatása mára bizonytalanná vált, a csökkentett támogatás töredékét kapják meg a társulatok.

A csatornák nyomvonalát, vízszállító képességét, fenntartását és áramlásszabályozását biztosítani kell, függetlenül az egyéni érdekektől, törekvésektől.

Öntözés

Az öntözés jelentősége a száraz, meleg klímájú, ám jó termőképeségű mezőgazdasági területeken nem elhanyagolható. Az öntözésre berendezett területek nagysága azonban a '90-es évek közepéhez képest 25%-kal csökkent, Hódmezővásárhely déli határában drasztikusan. A halastavak területén ez a csökkenés csupán az utolsó 1-2 évre jellemző.

Ugyanakkor a felszínközeli talajvíz rétegeket egyre jobban terheli az öntözésre szolgáló - főleg illegális - vízhasználat.

A tervkészítéssel egyidőben átadott új öntözőcsatorna (Mindszent-Székkutas) a mai igényekhez szabott lehetőségeket biztosít az öntözés fejlesztéséhez.

Belterületi vízelvezetés

A belterületekről többnyire nyílt árkos rendszerben vezetik le a vizet, ahol nincs szennyvízcsatorna, ott jelentősen megemelkedhet a talajvízszint. A belterületek belvíz veszélyeztetettsége főleg a kistérség alacsonyabban fekvő ártéri részein jellemző.

A helyzet több településrészen ma is megoldatlan, a levezető árkok, kapubejárók tisztítása, karbantartása még várat magára. A szűkös anyagi lehetőségek ellenére a csatornák fenntartását, karbantartását, felújítását folyamatosan kell végezni. Megoldást jelenthet a közmunka program, vagy a háztulajdonosok aktív közreműködése.

Hódmezővásárhely Mártély, Székkutas belvízelvezető rendszere kiépült. Mindszenten viszont nagy problémát jelent a belterületek belvizeinek elvezetése.

II.3.5.3. Aszály elleni védekezés

A kistérség árvízzel és belvízzel is veszélyeztetett, ugyanakkor a nyári időszakban a tartósan vízhiányos időszakok a jellemzőek. A kistérség keleti széle az erősen aszályos zónába tartozik (Pálfai Index $_{10\%} = 8 - 9$), míg a Tisza menti területei a nagyon erősen aszályos zónába esnek ($PAI_{10\%} = 9 - 10$), országosan itt a legerősebb az aszály hajlam.

Az aszály káros hatásainak csökkentésére sokrétű, körültekintő intézkedésekre, a tájhasználati szemlélet alapvető megváltoztatására van szükség. Hatásos lehet a természetes rendszerek vízháztartás javító szerepének erősítése, az erdők, gyepek területének növelése, minőségük, működőképességük javítása, a vizek visszatartása, az öntözés, lehetőségeinek jobb

kihasználása, a táj mozaikosságának visszaállítása. A még most is jellemző egybefüggő, nagy területű szántók táblahatáraitra telepíthető erdő- és növényssávok csökkenthetik a szél szárító hatását, párolgásukkal részt vesznek a légköri nedvességtartalom növelésében. Az úgynevezett száraz gazdálkodás elterjesztése is javíthat a helyzeten.

II.3.5.4. A VTT árvízvédelmi feladatai és vízpótlási, tájgazdálkodási lehetőségei

A Kormány VTT programjának megfogalmazására a közelmúlt veszélyes árvíz sorozata következtében került sor. Az eddig nem tapasztalt magasságú árvízszintek kialakulása a vizsgálatok¹⁰ szerint döntően a meder, a hullámtér vízszállító képességének csökkenésével, illetve a vízgyűjtőn bekövetkezett terület- és vízhasználati változásokkal magyarázható, a hidrometeorológiai tényezők kedvezőtlen egybeesése mellett. E folyamatok által ma már a magyar szakasz bármelyik részén előállhat a mértékadó árvízszintet 1 m-rel meghaladó vízszint (MÁSZ+1 m).

A biztonság növelése érdekében legalább a fentiekkel megegyező szinten kell beavatkozásoknak és változásoknak történnie, mégpedig az 1022/2003. (III. 27.), illetve az 1107/2003. (XI. 5.) kormányhatározatok értelmében úgy, hogy az egyben a beavatkozásokkal érintett lakosság megélhetésének javulását és a fenntarthatóságot is szolgálja.

A Vásárhelyi-terv továbbfejlesztésének alapvető célkitűzése olyan rendszer kidolgozása, mely a fenti problémát, a jelenleg érvényes mértékadót 1 m-rel meghaladó szintű árvizeket is képes kezelni. A program az árvíz elleni védekezés VTT feladatai között a hullámtér vízszállító kapacitásának növelése mellett a területhasználat részvételét, mentett oldali árvíztározók, biztonsági árapasztó szelepek építését is tartalmazza. Itt is része a VTT fejlesztésnek a 2004. évi LXVII. törvény szerinti tájgazdálkodás elősegítése, amely által az érintett területek egyszerre szolgálják az ártéri, illetve hullámtéri adottságoknak megfelelő, társadalmi szempontból hasznos árvízvédelmi- és egyéb ökológiai funkciók betöltését. Ennek megfelelően az itt gazdálkodók megélhetésének alapja az e funkciók betöltésének elősegítésében elvégzett munkájuk ellentételezése kell legyen.

A VTT tervei alapján a Tisza Hódmezővásárhelyi kistérségi szakaszán az árvízvédelmi beruházások a hullámtéren valósulnak meg és a gátak közötti gyorsabb vízlevezetést segítik elő, a következők szerint:

Árapasztó vápák

A tervek szerint a túlfejlett folyókanyarulatok között kialakult területeken, úgynevezett árapasztó vápák kialakításával segítik elő a nagyvizek gyorsabb lefolyását. Ezek kialakítása általában csekély mértékű tereprendezéssel jár, melyet a kijelölt sáv jellemző terepszintje határoz meg. A vápák be- és kilépő oldalán mederbiztosítás készül. A beavatkozás a kistérség területét a következő helyeken érinti:

¹⁰ A VTT egész vízgyűjtőre kiterjedő megalapozó vizsgálatait a BME, a KÖTIVIZIG és a VIZITERV Consult Kft. készítette.

hely	elhelyezkedés		jell.m.e	mennyiség	megjegyzés
fkm	b. part	j. part			
197,73-199,35	●		ha	14,00	szint: +600 ; ~80,20 mBf, Mártélyi TK, Körtvélyes
211,05-212,48	●		ha	15,00	szint: +600 ; ~80,60-80,65 mBf, Mindszent

Tereprendezés

A vizsgált hullámtér egyes szakaszain, a meglévő terepalakulat rendezésével lehet a lefolyási viszonyokat javítani. E beavatkozások jellemzően valamilyen művi létesítményhez csatlakoznak, kezelőik, tulajdonosaik eltérőek, megvalósításuk gazdasági érdekeket sérthet, ezért különös figyelmet érdemelnek.

A lefolyási viszonyok javítása érdekében néhány helyen a bejáró utak, illetve csatornák depóniáit vissza kell bontani:

hely	elhelyezkedés		jell.m.e	mennyiség	megjegyzés
fkm	b. part	j. part			
209,30-209,65	●		fm	260	Gémes-tavi nyárigát maradványa

Övzátonyok

A Tisza folyó medrét mindkét oldalon olyan terepalakulatok, övzátonyok kísérik, melyek a mederből kilépő árvizek hordalékából rakódtak le. Az övzátonyok a hullámtér lefolyási viszonyait jelentősen befolyásolják, hiszen jelenlétük akadályozza az árvíz hullámtéri ki- és belépését, illetve terített lefolyását. Az övzátonyok rendezése alatt azt értjük, hogy az érintett partszakaszon – az értékesebb fák meghagyása mellett – minden cserje méretű növényzet eltávolításra kerül, csekély mértékű terepalakítással, oly módon, hogy egyrészt segítse a tervezett lefolyást, másrészt ne sértse a megóvásra kijelölt fákat. A kistérség területén a következő helyeken tervezett övzátonyokkal kapcsolatos beavatkozás:

hely	elhelyezkedés		jell.m.e	mennyiség	megjegyzés
fkm	b. part	j. part			
194,92-195,27	●		fm	350	Rend. szint: +600 : 80,10 mBf
198,90-199,46	●		fm	560	Rend. szint: +600 : 80,20 mBf
213,18-213,97	●		fm	630	Rend. szint: +600 : 80,70 mBf
216,12-216,76	●		fm	590	Rend. szint: +600 : 80,75 mBf
219,62-220,30	●		fm	670	Rend. szint: +600 : 80,90 mBf
220,80-221,48	●		fm	690	Rend. szint: +600 : 80,95 mBf

A hullámtér rendezésének területhasználati javaslatai

- *Mindszenti árapasztó hidraulikai folyosó*

A tervezett hidraulikai folyosó a Tisza folyó 211,0 – 213,0 fkm közötti szakaszán a bal parton helyezkedik el, Mindszent község határában a folyómeder egy éles kanyarulatát megelőző és követő szakaszát köti össze, hogy a lerövidített szakaszon gyorsabban átvezesse a nagyvízi vízhozamot, és ezáltal csökkentse az árvízveszélyt. A 18,3 ha területen kialakítandó hidraulikai folyosó Mindszent község külterületi és zártkerti ingatlanjait veszi igénybe.

A sáv területén 2,5 ha üzemtervezett erdő van, melyből 1,9 ha őshonos fűz és nyár állományokkal borított. E területeken hagyásfás legelő kialakítása javasolt. Az idegen keménylombos állománnyal fedett erdők helyén gyepesítés szükséges az állományban esetenként előforduló őshonos egyedek csoportban, vagy szoliterként történő meghagyásával. Az árapasztó hidraulikai folyosó közvetlen területén 7,4956 hektár szántóterület gyepesítése javasolt.

- *Mártélyi nagyvízi levezető sáv* a Tisza 198,490 – 206,134 fkm szelvénye között elhelyezkedő bal parti hullámtéri területet foglalja magában. A 7,64 km hosszúságú folyamhossz mentén elterülő terület Mártély község közelében, de Hódmezővásárhely község határának külterületén, a Mártélyi Tájvédelmi Körzetben található. A nagyvízi levezető sáv 377,3 ha területet vesz igénybe, illetve további 12,4 ha-nyi területen szükséges bizonyos beavatkozásokat elvégezni a hullámtér árvízlevezető funkciójának javítása érdekében.

A levezető sáv erdővel borított területét hagyásfás legelővé, illetve gyepterülettel kell átalakítani. Az átalakítás (művelési ágváltás erdőről gyepre) 185 hektárnyi területéből a nemesnyarasok helyén tiszta gyepterület kialakítása javasolt. Az idegen keménylombos állományokkal fedett területen szoliter fák meghagyása csak akkor indokolt, ha az állományban található őshonos faegyedek. Az igénybevett erdőterület 30 %-át kitevő őshonos állományok területén a szép növésszerű szoliter fák, kisebb facsoportok (a terület max. 10 %-át kitevő mértékben) meghagyásával hagyásfás legelő alakítandó ki úgy, hogy a terület rendszeres kaszálását ne akadályozzák, illetve a nagyvizek levonulásában ne jelentsenek számottevő akadályt.

A nagyvízi levezető sávban 59,5 hektár szántó gyepesítését és 9,4 hektár erdős, fás legelőként történő megtartása ajánlott. A levezető sáv kialakításánál 10,8 hektár területre kiterjedő további szántóterületek gyepesítése célszerű.

A beavatkozással összefüggésben kerül sor KIOP forrásból, vízügyi és természetvédelmi együttműködésben a Körtevényesi-holtág déli részének kotrására, és a vízpótlás megoldására is.

A hullámtérre vonatkozó irányelvek alapján a területnek meg kell felelnie az árvízvédelmi és a természetvédelmi céloknak is. Az árvízvédelmi szempontból érzékeny nagyvízi levonulási sávban elsősorban az árvízvédelmi elvárások teljesítését kell célul kitűzni. A hullámtéren levonuló árhullám csökkentése érdekében a nagyvízi levezető sávokban elvégzendő beavatkozások minél teljesebb körű végrehajtása eredményezheti a számítások szerint várható 40 cm-es árvízszint-süllyesztést. Ökológiai szempontból fontos feladat a hullámtéri növény- és állatvilág fajgazdagságának fenntartása, az őshonos fafajok változatosságának, génkészletének megőrzése, valamint a tájkép védelme, a táj jellegének megtartása.

Vízháztartási, tájgazdálkodási összefüggések

A fenyegető árvizek a vízháztartás szélsőségek felé kilendülő folyamatait jelzik, amelyek tünete nemcsak az árvíz, hanem emellett a belvíz, aszály és sivatagosodás is. A Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése így a közvetlen árvíz elleni védekezésen túl a vízháztartás – területhasználat által is kiváltott – szélsőségeinek kezelését szolgálhatja. Az árvizek mentett oldalra való szabályozott kivezetése (amely első ütemben nem érinti a kistérséget) lehetőséget nyújt az ártér reaktiválására, a mentett területek gazdálkodásának és ökológiai rendszereinek vízellátottsága javítására.

A VTT kapcsán az ártér mélyedéseire, rendszeresen belvizes területeire mindenütt – tehát e kistérségben is - ki lehet dolgozni olyan új tájhasználati modellt, amely növeli az összességében vízhiányos táj vízmegtartó képességét, hasznosítható vízkészletét azáltal, hogy lehetővé teszi a tavaszi vízbő időszakok vizeinek visszatartását és megfelelő felhasználását¹¹. A VTT és az EU második pilléres agrár-környezetgazdálkodási kifizetési rendszere által (politikai akarat esetén) lehetőség nyílt a vízkárelhárítási, illetve a gazdálkodási és társadalmi okból egyaránt indokolt táj- és vízhasználat felülvizsgálatára, váltására, a felértékelődő víz - természeti rendszerek rehabilitálásán alapuló - hasznosítására. Mindez nemcsak a vízvisszatartásra alkalmas területek, hanem a környező magasabb fekvésű területek vízellátottságára és gazdálkodására nézve is kedvező volna, és minden bevont terület enyhítené az árvízi, belvízi problémát.

A gazdálkodás szempontjából a kijelölt területek árvízvédelmi funkciója, vízlevezetés, vésztározás – változatlan, nagyrészt gabonatermesztési földhasználat mellett - problémát jelent. A 2004. évi LXVII. törvény végrehajtása során a hullámtéri beavatkozások területén a helyzethez való alkalmazkodást elősegítő tájgazdálkodás számára megfelelő szabályozás és támogatási rendszer kialakítása folyamatban van. Az árvízi tározók területén levő termőföldön nem vehető igénybe állami támogatás, illetve nem jár kártalanítás árapasztási célú igénybevétel esetén: kémiai talajjavításra, öntözési, meliorációs beruházásra, faiskola létesítésére, vetőmagtermesztésre, szaporítóanyag előállításra, ültetvények és gyenge víztűrő képességű évelő kultúrák telepítésére, valamint gyepfeltöresre. Nem lehet tovább a tározó területeken építési engedélyköteles tevékenységet folytatni és a vízügyi felügyelet engedélye nélkül a terepviszonyokat megváltoztató feltöltést, mélyítést végezni.

Fentiek miatt az árvízvédelmi funkció szükségessé teszi e szerep méltányos ellentételezését és az agrár-környezetgazdálkodás felé nyitást. A 2004. évi LXVII. törvény szerint a használati korlátozások és értékcsökkenés ellenértékeként egyszeri térítés illeti meg a tulajdonost (6000 Ft/AK), árvízi igénybevétel esetén pedig teljes kártérítés illeti meg az ingatlan használatját.

Az agrár-környezetgazdálkodási irány emellett lehetőséget adna a károk csökkentésére és az árvízvédelmi, vízháztartási, tájfenntartási funkciók ellátására, a gazdálkodás adottságokhoz igazításával. Az ártér több helyén már vannak kísérletek erre, vizes élőhelyek kialakítása, ökológiai rendszerekkel együttműködő életvitel és gazdálkodás kialakítása terén.

A Kormány szándékaival kapcsolatos tájékoztatás folyamatban van. Az FVM tárca koncepciója jelenleg az, hogy a 1107/2003. (XI.5.) kormányhatározat szerinti tájgazdálkodást támogató zonális programok beindításának csak akkor lesz értelme, ha már a tározók megépültek, mert erre az időpontra alakulnak ki azok a körülmények, amelyekre a támogatási célokat pontosan meghatározhatják.

¹¹ Ez az ország legaszályosabb vidéke, ugyanakkor belvízzel veszélyeztetett is, vagyis létkérdés a vízhiány és vízbőség megfelelő értékelése és az alkalmazkodás.

II.3.5.5. Ásványvíz-hévíz hasznosítás

A Tisza Csongrád alatti szakaszának mindkét oldalán a felszín alatti vizek tekintetében feláramlási zóna található, azaz pozitív rétegyomású artézi vizek tárhatók fel.

A nyilvántartott 24 hévízkút közül a legtöbb vízmű hasznosítású, Hódmezővásárhelyen van fürdő, a mezőgazdasági hasznosítás is elterjedt. Hódmezővásárhelyen létesítették a legtöbb kutat. A kutak listája a 5.sz. táblázatos mellékletben található.

II.3.6. Környezeti állapot

II.3.6.1. Vizek

A felszíni vizek minősége

A területet szabdaló vízfolyások többsége időszakos kisvízfolyás. Leginkább csak a tavaszi hóolvadáskor vezetnek vizet. vízminőségük III. osztályú. Az állóvizek, természetes tavak száma jelentős, felületük megközelíti a 200 ha-t. Mindszent térségében közel 100 ha-os halastó található

A Tisza vízminősége a III. „tűrhető víz” kategóriába sorolható. A komponenes-csoportonkénti elemzés szerint, az oxigénháztartás és egyéb jellemzők alapján II. „jó víz”, a tápanyagháztartás, a mikrobiológiai paraméterek és a szerves- és szervesetlen mikroszennyezők alapján III. „tűrhető víz” kategóriába sorolható.

A Kurca patak vízminősége oxigénháztartás, tápanyagháztartás szempontjából (V. osztály) „erősen szennyezett víz”, szerves és szervesetlen mikroszennyezők, egyéb jellemzők tekintetében (IV. osztály) „szennyezett víz” kategóriába sorolható

A Mártélyi holtág vízének minősége oxigénháztartás (V. osztály) „erősen szennyezett víz”, tápanyagháztartás szempontjából, egyéb jellemzők tekintetében (IV. osztály) „szennyezett víz”, míg bakteriológiai szempontból (III. osztály) „tűrhető víz” kategóriába sorolható.

A Körtevényesi holtág minden paramétere alapján szennyezett víznek minősül, az oxigénháztartás szempontjából „erősen szennyezett víz”.

A Mártélyi-Holt-Tisza mellett üdülöterület létesült, ennek azonban megoldatlan a szennyvízelvezetése és az elszikkasztott szennyvíz jelentős mértékben rontja a holtág vizét. A Mártélyi Holt- Tisza rehabilitációjának előzetes környezeti tanulmánya (2001) és a rehabilitáció vízjogi engedélyezési terve (2002) elkészült. A Hódmezővásárhelyi Önkormányzata vissza nem térítendő támogatást kapott a holtág rehabilitációjára, a munkálatok 2003 márciusában elkezdődtek.

A megye felszíni vizek minőségére alapvető hatással van a folyók (Körös, Maros, stb) országhatáron túlról érkező szennyezettsége, amit tovább ront, hogy az országon belül a települések szennyvizei, illetve a mezőgazdasági területekről elfolyó/elvezetett szennyezett többletvizek a csatornákon keresztül a vízfolyásokba kerülnek.

A térség csatornái többnyire kettősfunkciójúak, nedves időszakokban a belvíz elvezetését szolgálják, száraz időszakokban pedig öntözővizet szállítanak a mezőgazdasági területekre. A belvíz elvezetés következtében jelentős mértékű a csatornák vizében a növényi tápanyagok mennyisége, állapotukat rontja az is, hogy helyenként az üvegházakban, fóliasátrakban fűtésre használt termásvizeknek is befogadják.

A felszín alatti vizek állapota

A terület talajvizeinek elhelyezkedésére a terep alatti 2-4 m a jellemző. A talajvíz kémiai mutatói igen változatosak, jelentősebb a nátrium, kevesebb a kalcium-magnézium-hidrogénkarbonátos. A keménységre a 8-15 nk° jellemző. A szulfáttartalom vonatkozásában Hódmezővásárhelytől ÉK irányban a 600 mg/l érték is kimutatható.

A rétegvizek mennyisége 1-1,5 l/s.km² között vannak jelen. A kutak mélysége 200 m f-nél mélyebben bővízüek, Székkutason 100°C, Hódmezővásárhelyen 90°C értéket mértek. A nátrium-hidrogénkarbonátos jellegű hévíz gyógyhatásának minősül. A felszín alatti vizek 20-25 %-át hasznosították.

A felszín alatti víz állapota szempontjából a kistérség települései érzékeny vízminőség védelmi területen vannak.¹²

A települések belterületein a közüzemi csatornahálózat hiánya miatt elszikkasztott szennyvizek okoznak jelentős környezetterhelést, a talajvízben nitrátosodás, bakteriális fertőzést okozva. A lakossági szennyezéseken kívül a legjelentősebb problémákat az állattartó telepek nem megoldott hígtrágya-kezelése okozza. A talajvizet - mennyiségi-minőségi problémák miatt - csak a nem ivóvízminőséget igénylő egyedi kutas vízhasználatok (pl. öntözés) kielégítésére használják, illetve egyre csökkenő mértékben még külterületi (tanyai) vízellátásra is igénybe veszik. A nagy mértékű vízkészlet kihasználtsága az 1980-as években talajvízszint-süllyedéshez vezetett, vízháztartási problémák jelentkeztek. Az utóbbi évek csapadékos időjárásának köszönhetően a talajvízszint-változás tendenciája megfordult.

A rétegvíz-készlet az Alföld és a megye legnagyobb és földtanilag leginkább védett helyzetű felszín alatti vízfőlése. Az Alsó-Tisza völgye, így Csongrád megye területe is jellegzetes feláramlási terület. A víz minőségileg sok esetben közvetlenül is felhasználható ivóvíz-ellátási célokra, de a megye déli területein oldott vas-, mangán-, arzén-, ammónia- és metántartalma miatt - ivóvízként történő fogyasztás előtt - kezelni szükséges. A Tiszántúlon problémát jelent a víz lágysága is.

A rétegvíz intenzív kitermelése miatt az 1980-as évek végéig a tároló rétegeinek nyugalmi szintje 0,1-0,3 m/év ütemű süllyedést mutatott. Azóta - a csökkenő vízkitermelés miatt - a víztartók visszatöltődése tapasztalható, amely a rétegnyomások stabilizálódásában, illetve minimális emelkedésében nyilvánul meg.

II.3.6.2. Levegő

A kistérség területén lévő négy település közül két településen végeztek rendszeres levegőminőségi (immissziós) vizsgálatokat, Hódmezővásárhelyen és Székkutason a légszennyező anyagok közül a porszennyezettséget vizsgálták. Ülepedő por tekintetében mind fűtési, mind nem fűtési időszakban a települések levegőminősége tiszta, megfelelő. Hódmezővásárhelyen a környezeti levegő minősége szálló por tekintetében nem fűtési félévekben, megfelelő, fűtési félévekben szennyezett, erősen szennyezett kategóriába tartozik.

A kistérség területén az ipari jellegű levegőszennyezés nem jelentős. A településeken keletkező légszennyező anyagok többsége a háztartásokból és a közlekedésből és a mezőgazdaságból származnak.

¹² 27/2004. (XII.25.) KvVM rendelet a felszín alatti víz állapota szempontjából érzékeny területeken lévő települések besorolásáról

A háztartásokból elsősorban kén-dioxid - SO_2 - és szén-monoxid - CO - kerül ki a levegőbe. A lakásokat többnyire fával, szénrel, háztartási szeméttel, a háztartásokban keletkező lomokkal fűtik fel, ezáltal jelentős légszennyezést okozva különösen a téli időszakban. A káros anyag kibocsátásának mennyiségét csökkenteni lehetne, ha az egyéniről központi fűtésre, valamint szénről és olajról földgázra történő átállással. A kistérségben a gázzal fűtött lakások aránya 70 %, ez azonban Mártélyon csak 51 %, Székkutason pedig csupán 29 %. Fűtési szezonban ezért jelentős a település háztartásokból származó levegőszennyező anyag kibocsátása.

Az országos tendenciához hasonlóan, a kistérségben is az elmúlt években a motorizáció fejlődése következtében a közlekedési légszennyező anyagok jelentősége megnőtt a levegő minőségének alakításában. Jellemzően a nitrogén-oxidok, a szén-monoxid, az illékony szerves vegyületek, a kén-dioxid (elsősorban a dízelüzemű járművekből), az elemi szén (korom) és az aeroszol részecskék mennyisége növekedett meg a közlekedés hatására. Ez elsősorban Hódmezővásárhelyen a 45. és 47. főutak, Székkutason a 47 főút mentén okoz jelentős levegő és zajterhelést.

Az elsősorban mezőgazdasági településeken a belterületi, illetve külterületi állattartás jellemző, főleg sertést, juhot, illetve baromfit tartanak. Az állattartásból eredő bűzhatás nem elhanyagolható. A mezőgazdasági tevékenységből eredő légszennyezés másik tényezője az ülededő és a szálló por. A mezővédő erdősávok hiánya, a zöldfelületek csekély volta, és a talajok deflációjából származó terhelés a közlekedésből származó porszennyezéssel együtt egészséget veszélyeztető szennyezést eredményezhet.

II.3.6.3. Talaj

A csernozjom talajtípusok a talajtakaró összfelületének 80%-át teszik ki. Az agyagos vályog ezen belül megközelíti a terület felét. A II minőségi osztályú, nem szikes réti csernozjom mintegy 20 % területen található. A löszös alapkőzetten kialakult szikes 18 % területarányú. A löszös üledéken képződött, gyengén savanyú kémhatású IV. talajminőségi osztályú réti talajok területe is megközelíti a 2-2,5 % -ot. Iszapos felszín közeli üledékeket K-Ny-i irányú ártéri lösztakaró fed.

A természeti eredetű talajkárosodások legjellemzőbb formája az elsősorban homokterületeket veszélyeztető szélerózió. A nagytáblás területhasználat tovább növeli a talajok deflációját és fokozza a levegő porszennyezettségét is. A települések közigazgatási területén belül elsősorban a beépített területeken jelentkezik a szennyvizek okozta talaj (talajvíz) szennyezés. A kistérségben a csatornázottság jelenleg 60%-os, ez azonban elsősorban Hódmezővásárhely viszonylagos kiépítettségnek köszönhető, a többi településen komoly környezetvédelmi problémát okoznak a szikkasztott szennyvizek.

A települési környezetben a szilárd hulladékok nem megfelelő kezelése jelentős szennyezést okoz. A regionális hulladékkezelés megoldásával a szennyezés csökkenhet, de a felhagyott hulladéklerakók rekultivációjáig tovább szennyezik környezetüket.

A mezőgazdasági eredetű talajszennyeződések a növényvédő szerek és a különböző kemikáliák nem körültekintő alkalmazásából adódnak. Ezek a szennyezések általában pontszerűek, a helytelen műtrágya-használat azonban nagy területeket érinthet károsan. A rendszerváltás óta a kemikáliák alkalmazása visszaesett, ami a talajok és a talajvíz

szennyezésének mérséklését eredményezte. Különös jelentőségük az állattartó telepek hígtrágyájának kezeléséből és elhelyezéséből adódó veszélyek. A helytelenül alkalmazott intenzív művelési technológiáknak a talaj savanyosodásában - és ezáltal az élelmiszerek beltartalmának megváltozásában és egészségre gyakorolt káros hatásában - nagy szerepe van.

A települések környezetében további talajszennyeződéshez vezethet a lakossági fűtés-eredetű légszennyezése, ami szintén részes a talajok elsavanyodásában. A közforgalmú utak mentén részben ólom-feldúsulás, részben a sózásból eredő nátrium-tartalom-növekedés jelent problémát.

II.3.7. Összegzés: A tájhasználat értékelése és természeti, gazdasági összefüggései

A Hódmezővásárhelyi kistérségben (mint a Tisza mentén általában) a jó termőhelyi adottságú háta kivételével a tájhasználat sehol sem illeszkedik az adottságokhoz. A természetes rendszerek működéséhez illeszkedő - tehát az adottságok megőrzését és gazdagítását, illetve egészségüket és ezáltal hatóerejüket segítő - tájhasználatot azonban még e területeken sem találunk. Emiatt a kistérség híresen jó mezőgazdasági adottságaiban és így eredményességében is romlással kell számolni.

A földhasználat egyoldalúsága miatt maguk a szántók is védtelenek mind a szél-, mind a vízerózió ellen, a kistérségi közösség pedig nem gazdálkodik a területére érkező, gazdasági- és ökológiai működéséhez, lakossági közérzetéhez¹³ egyébként szükséges vízzel.

A szántóművelésű haszonnövények a legrosszabb vízgazdálkodású társulások. Velük közel azonos kategóriájúak a fa- és a gyümölcsültetvények. E kultúrák jellegzetesen vízfelhasználók, mégpedig abban az időszakban nő meg a vízigényük, amikor a térségben amúgy is vízhiány van. Az ültetvények – a szántókkal szemben - kis részben képesek hasznosítani a vízbő időszakok vizeit, de tartalékképzésre, vízvisszatartásra ezek is képtelenek. Az intenzív gazdálkodásra jellemző tájhasználat túlsúlya a kistérség adottságaira tekintettel indokolatlan. Az adottságoknak megfelelő arány az ártéri területeken megközelítőleg 50-50% volna.

A vízgazdálkodást segítő természetes rendszerek működési zavarai hatványozottan jelentkeznek itt a tájhasználat tagolatlansága és a szélsőséges vízellátottság következtében. Ugyanakkor a kistérséget érő árvizek kialakulása, valamint a belvizesedés és aszályosodás összefüggésben áll a tájhasználattal, mégpedig a természetes rendszerek térségi hiányával is, nemcsak a globális, illetve a vízgyűjtő felső részein zajló folyamatokkal. E kistérségnek is fontos a szerepe az árvíz megfelelő, a vízgyűjtő felsőbb és alsóbb részeire is tekintettel levő levezetésében, illetve a lehetséges vízvisszatartásban. A vízhiány részben a tavaszi vizek visszatartásával, részben jó vízgazdálkodású természetes rendszerek telepítésével és fenntartásával ellensúlyozható. Itt egyfelől a régi vízrendszer rehabilitációjára, újjáélesztésére, másfelől a felszint borító növénytársulásokra kell odafigyelni. A kistérség legjellegzetesebb egykori vízfolyása a Kakasszéki-ér, melynek vonala szépen kirajzolódik a domborzati modellen is. E vízfolyás rehabilitációja nagy területek vízpótlását tenné lehetővé.

¹³ A gazdálkodási és vegetációs vízigények kielégítését nem fedezi a tavaszi vízmentesítés után ténylegesen ittmaradó víz. Az aszály súlyos egészségkárosodást okoz, súlyosbítja a szív- és érrendszeri betegségeket, depressziót, és rontja a munkaképességet.

A tájhasználatnak az adottságokhoz való alkalmazkodása tehát fontos volna mind a gazdálkodás, mind az árvíz, belvíz, aszály problematika oldása szempontjából. Az adottságokhoz való alkalmazkodás a kistérségben mozaikos tájszerkezet kialakítását jelenti, amelyben helye van a víznek is. Ez nemcsak az alkalmazkodást, hanem az adottságok hosszútávon való megőrzését is elősegíti. Emellett nagy jelentősége van annak, ha az adottságok erejük teljében működve lehetnek a megélhetés alapjai, és nem a szélsőségek elleni folyamatos védekezés kötné le a lakosság és az intézmények energiáját.

Tekintettel arra, hogy a kistérségben a magasabban fekvő hátakon a termőhelyi adottságok jók, vagy kiválóak, itt a tájhasználat tengelyében a kis- és nagytáblás szántóművelés állhat. A táblaméreteket azonban úgy kellene meghatározni, hogy szélirányban legalább 200-250 m-nyi távolságokban 15-50 m széles erdősávokkal tagoljuk a tájat. Az erdősávok cserjeszinttel induljanak, bennük a gyorsan növvő pionír fafajok domináljanak, de elegyesen legyen bennük megfelelő mennyiségű keményfa, elsősorban magasköris, magyarköris, szil és tölgy is.

A táj tagolásának nemcsak a szélerózió elleni védekezésben van szerepe, hanem a vízmegtartásban is. Ehhez a szántóművelés mellett a terület legalább ötödén természetyszerű erdőket kellene kialakítani. Természetyszerűnek csak az az állomány tekinthető, mely különböző korú egyedekből áll, elegyes, és legalább két lombkoronaszintű. A vízvisszatartási és szélfogó képesség szempontjából nagyon fontos az erdőszegély és a cserjeszint megléte.

A kistérség ártéri területeinek adottságai és sajátos funkciói vannak a természeti rendszereken alapuló vízgazdálkodás, vízjárás szabályozás terén. Ezért itt a tájhasználat tengelyében a gyepek és az erdőgazdálkodásnak kellene állnia. Addig, amíg a magasabb fekvésű területeken a vízgazdálkodás alapja a vízpótlás mellett az erdők arányos, és helyes szerkezetű betelepítése és gondozása volna, addig az ártéri térségekben a vizes élőhelyek kezelése és az állandó vízpótlás. Nagy területek vízpótlását tenné lehetővé a Kakasszéki-ér rehabilitációja.

A fentieknek megfelelően a tájhasználat kialakítása során az alábbi mozaikokra kellene támaszkodni.

1. Az alacsonyabb ártéri részeken vizes élőhelyek, mocsárrétek, mocsárerdők, puhafaligetek
2. Gyepek, fáslegelők, esetleg puhafa ligetek
3. A kistérség magasabb, hátsó részein keményfaligetek, gyümölcsösök, kis- és nagytáblás szántók, erdőültetvények.

A gazdálkodók megélhetésének alapját az e mozaikokhoz rendelhető (részben a hagyományoknak megfelelő, és általában a jelenleginél nagyobb munkaigényű) haszonvételek, illetve a térségi vízháztartásban, vízgazdálkodásban, tájfenntartásban, élőhelyvédelemben betöltött társadalmilag fontos szerepek, illetve állami közfeladatban való részvállalás méltányos ellentételezése képezhetik.

II.4. Gazdasági bázis

II.4.1. Gazdasági ágak, gazdálkodás

II.4.1.1. Agrárstruktúra, mezőgazdaság

A Hódmezővásárhelyi kistérség területe 70.781 ha. Ebből a mezőgazdasági művelés alatt álló terület aránya kistérségi szinten 84,4%. Ez az arány mind a régió, mind az országos átlag tekintetében igen magas. A mezőgazdasági területből a szántóművelés részaránya meghaladja a 85%-ot. (6. táblázat)

A termelési struktúrában az egyéb művelési ágak részaránya és súlya (kert, gyümölcs, szőlő) nagyon alacsony. A szőlő és a gyümölcstermesztés területe alig éri el az összterület 0,6%-át. A rét és a legelőgazdálkodás részaránya 11% körüli, ami zömében a 8-12 AK értékű területekre jellemző. A szántóművelésre kevésbé alkalmas szikeseken jobbra védett gyepterületek helyezkednek el. A gyengébb minőségű területek kivonása következtében a legelő és gyepterületek aránya várhatóan nőni fog, amelyek kihasználása csak a kérődző állatfajok létszámának jelentős növelésével lesz megoldható.

A kistérség területének 3,8 %-os erdősültségi foka - még a megyei átlaghoz viszonyítva is -, nagyon alacsony, pedig az is messze országos átlag alatti.

Termőhelyi- és talajadottságok

A kistérségben a természeti-környezeti adottságokból következően a mezőgazdaság számára értékes termőterületek találhatók. A szántóterület átlagos AK értéke magas, kistérségi szinten 28,12. (8. táblázat)

A kistérség nyugati szélén végighúzódó Dél-Tisza-völgy ártéri szintű folyóvölgyi kistájban a legnagyobb területi részaránnyal réti öntés és kötött réti talajok alakultak ki. A kistérség 80 %-án a Csongrádi-sík kistáj terül el, ahol a talajtakaró összfelületének nagy részét az igen jó termőképességű réti csernozjom talajtípusok teszik ki.

Termelési szerkezet

Legelterjedtebb termesztett haszonnövények a búza, a kukorica, a lucerna és a vöröshagyma. A szántóföldi növénytermesztésben a gabona (búza, őszi árpa) a kukorica, valamint az olajnövények (napraforgó, repce) a meghatározók, amelyek nagy hányada takarmány-alapanyag. (7. táblázat) Az egyéb növények termesztése ingadozó. Éves szinten változik a termesztett gabonanövények vetésterülete az időjárási és belvízgondok miatt.

A termőterület alkalmas magasabb értéket adó vetőmag előállításra is, amelynek hagyománya van a kistérségben. A hódmezővásárhelyi Hódmezőgazda Rt.-nél a kukorica- és búzavetőmag előállítása országosan is jelentős, ami zömében külföldi érdekeltségű vetőmagcégek fajtáinak előállítását jelenti.

A szántóföldi növénytermesztésben a búza-kukorica klasszikus vetésváltás terjedt el. A szántóterületek körülbelül 55-60%-án e két növénykultúra a termesztése folyik, mind a magán, mind pedig a nagygazdaságokban. A szántóföldi növénytermesztésben az olajnövények (napraforgó, repce) termesztése 10-10%-ban alakult az elmúlt évek átlagában. A napraforgó szakszerű termesztése megköveteli az 5-6 évenkénti vetésváltást, ami területi korlátot jelent (a repcénél ez 3-4 év).

A kistérség egyes területein (Székkutas és környéke) a gyógynövénytermesztésnek és

gyűjtésnek hagyománya van. Az ökológiai és talajadottságok mellett a múltbeli tapasztalat is a további fejlesztés mellett szól, amellett, hogy nagy élőmunka igényű tevékenység. Az alkalmazott fajták (lestyán, római kamilla stb.) a viszonylag jó minőségű talajokon (27-28 AK) termesztethetők a legjobban. Jelenleg a tevékenység visszaesett, kistérségen belül csak Székkutason foglalkoznak 10 hektár nagyságú területen gyógynövény-termesztéssel. A Herbária helyi üzeme is nagyrészt külföldről hozza be az alapanyagot.

A korábbi termelőszövetkezeti és állami gazdasági birtokban lévő gyümölcsültetvények állaga az elmúlt időszakban jelentősen leromlott. Példa van viszont arra, hogy néhány egyéni gazdálkodó az elmúlt egy-két évben (Székkutason 4-5 hektár) gyümölcsös telepítésébe kezdett. A Székkutasi Új Élet Szövetkezet 30 hektáros gyümölcsöse, valamint a Mindszenti 40 hektáros volt termelőszövetkezeti gyümölcsös fejlesztésre szorul. Mindszenten 2 db közel 2 ha területű gyümölcsös van magángazdálkodók tulajdonában. Jelentős méretű szőlőültetvénnyel bír a hódmezővásárhelyi Róna Mezőgazdasági és Szolgáltató Szövetkezet, amihez a kistérség egyetlen pincészete és palackozója tartozik (Sóshalom).

A környező kistérségekkel összehasonlítva a hódmezővásárhelyi kistérség esetében nem játszik – és korábban sem játszott – jelentős szerepet a zöldségtermesztés. A zöldségtermesztésen belül a szabadföldi öntözéses, szabadföldi öntözés nélküli, illetve az intenzív hajtatásos fóliás és üvegházás zöldségtermesztéssel jelenleg csak néhány magángazdaság foglalkozik. A paprikatermesztés – a fűszerpaprika és *pritaminpaprika*-termesztés – jellemző, különösen a Mindszenti területeken. A Mindszenti-Székkutas közötti öntözőcsatorna biztonságot jelent a minőségi paprikatermesztés számára. A jelenlegi zöldségtermesztést korlátozó tényezők a stabil piaci háttér, a szerződéses fegyelem hiánya, a termelők közötti lassú integráció és a helyben történő feldolgozási, tárolási, csomagolási lehetőségek szűkössége. Ezek mellett a dél-alföldi konzervipar gyengesége nagyban hozzájárul a termesztoi kedv csökkenéséhez.

Állattartás – állattenyésztés

Számos szakosított állattartó telep bezárt a térségben, de több nagyüzem képes volt állattenyésztését továbbfejleszteni. Jelenleg - főként a szarvasmarha és sertéságazatban - Hódmezővásárhelyen hét-nyolc nagygazdaság, illetve a másik három településen 3-4 nagyüzem a leginkább meghatározó minőség és mennyiség tekintetében. Az állattenyésztés színvonala - a minőség és hozam tekintetében is - országos szintű, sőt néhány hódmezővásárhelyi nagyüzem esetében országosan kiemelkedő.

A szarvasmarhatartásban és tenyésztésben csaknem kizárólag a tejhasznosítású fajták (Holstein és különböző keresztezett fajták, valamint a kettős hasznú magyar tarka) a meghatározóak (Tejút 2000 Kft.). A Hód-Mezőgazda Rt. Vajhái tehenészete állatállomány, tejhozam és minőség tekintetében is az ország egyik legjobban működő gazdasága.

A magángazdaságok többségében a hagyományos körülmények egyelőre nem teszik lehetővé a versenyképes tejtermelést. Az itt előállított tejet gyűjtőcsatornákon vásárolja fel a feldolgozó, és gyakran minőségi kifogások miatt alacsony árat fizet. A kistérségben termelt tej jellemzően nem itt kerül feldolgozásra, hanem zömében a SOLE Tej Rt. szegedi üzemében. A kistérségben tejfeldolgozóként a főiskola (SZTE MFK) tejüzemében tevékenykedő Boppe Bt. érdemel említést.

Az utóbbi időben megfigyelhető alacsony sertésfelvásárlási ár már nem eredményezett akkora állománycsökkenést, mint az évtized elején. A sertésállomány nagy része Magyar nagyfehér, Belga lapály, illetve Duroc keresztezés. A kistérségi nagyüzemek több megyét látnak el minőségi tenyészanyaggal. A minőség javulása főként a folyamatosan működő sertésletelepeken tapasztalható. A jelenlegi nagyon alacsony sertésfelvásárlási ár, a szerződéskötések hiánya, a kényszerből beállított gyenge minőségű kocák, a rossz termelési mutatók a magángazdálkodók helyzetét drámaian megnehezítik.

Az utóbbi időben jelentősen lecsökkent juhállomány zöme a magánszektorban található. A kistérség nagyüzemei közül egyedül a hódmezővásárhelyi Hódcsillag Tsz-nek van juhállománya. A fejlesztés mellett szól a meglevő gyepterület, valamint az, hogy a Szegedi Tudományegyetem Mezőgazdasági Főiskolai Karának van egy újjélandi mintára készült juhtelepe, amely a kapcsolható szaktanácsadás, oktatás, képzés révén jelentős bázis lehet a térség juhászatának fejlesztésében. A főiskola kecsketelepe jelentős tejhasznú tenyészállományt tudhat magáénak, de a magángazdaságokban elszórtan tartott kecskék termelése sem elhanyagolható.

A kistérségben lévő 840 db-os lóállomány négyötöde a magángazdaságokban, egyéni lótartóknál és tenyésztőknél található. A lótartásban és tenyésztésben emelkedő tendencia tapasztalható, ami a hobby lótartás mellett a sportló létszámának növekedésében is megmutatkozik.

A baromfitartásnak hagyománya van a kistérségben, mégis drasztikus csökkenés történt az utóbbi időben, különösen a brojlercsirke esetében. Az ágazat értékesítési gondokkal küzd, kivéve a pulykát. Ennek megfelelően a pulykaállomány növekedett az elmúlt időszakban, amely – a Hódmezővásárhelyen található nagyüzemi állomány kivételével - a magánszektorra koncentrálódik.

A Szentesi Hungerit Zrt.-nek jelentős integrátor szerepe van a kistérség baromfitenyésztésében, hiszen e cég koordinálja a térség vágóbaromfi termelésének jelentős részét, az alapanyag-biztosítástól a felvásárlásig.

A házinyúl-tartásban hiányzik az integrátori szerep, a biztos felvásárlás, ami kiszámíthatóvá tenné a piacot. A jelenlegi 3.000 darab körüli anyanyúl-létszám kistérségi szinten nem jelent meghatározó tényezőt. Az ágazat exportorientáltsága ugyanakkor jelentős fejlesztési lehetőségeket hordoz magában.

A kistérségben lévő magánméhészek 3.000 méhcsaláddal rendelkeznek, de évek óta értékesítési gondokkal küzdenek.

A kistérségben található vízfelületek közül a Tisza idetartozó szakaszán, illetve a Körtevényesi-holtágon folyik halászat. A Csongrád megyei közel 100 km-es Tisza-szakaszból körülbelül 20 kilométernyi folyószakasz tartozik a hódmezővásárhelyi kistérséghez. E vízterületen a halászati jogot még a Szegedi Tisza Halászati Szövetkezet gyakorolja. A korábbi időkben önálló halászati termelőszövetkezet is volt Hódmezővásárhelyen, a halászatból élő családok száma többszöröse volt a jelenlegi 10-15 hivatásos halásznak, akik helyzetét a Tisza szennyezése jelentősen megnehezítette.

A Mindszent mellett található, négy töegységből álló, közel 100 hektáros halastó – amely magántulajdonban van - az egyetlen olyan nagyobb vízterület, amely intenzív halászatra alkalmas. Az élőhal részben kistérségen kívül, részben helyi szinten kerül értékesítésre.

Tulajdonviszonyok

A mezőgazdasági termőföldnek körülbelül 50 %-át egyéni gazdálkodók használják. Emellett a nagyüzemek súlya és szerepe - átalakulások után is - megmaradt a térség mezőgazdaságában. A kistérségben 10-12 gazdálkodó nagyüzem műveli a mezőgazdasági terület másik felét. Az új földtulajdonosok egy része a földjét bérbe adja, gazdasági társaságok, szövetkezetek és egyéni gazdálkodók részére. A bérbevevők többsége nem igazán érdekelt, sem a birokviszonyok rendezésében, sem a hosszabb távra szóló beruházásban.

A birtokszerkezetre - hasonlóan a megye többi kistérségéhez - az elaprózottság jellemző, amit tovább nehezít, hogy a kárpótlásban és privatizációban kapott földek nem egy helyen találhatók, a birtokkoncentráció, egyesítés nem valósult meg, és az önkéntes földcserék sem működnek. Az utóbbi évek adatai már mutatják a birtokméret növekedését. A különböző

helyeken található földterületek miatt a gazdálkodók sok időt töltenek a területek közti utazással, gyakran rákényszerülve arra, hogy mezőgazdasági gépeikkel - egyéb lehetőség híján -, a városokon vagy a településeken keresztül közelítsék meg a szétszóródva található földterületeiket.

A rendszerváltást követő birtokszerkezeti átalakulás után, a kárpótlás révén kialakult kisgazdaságok, magángazdaságok, őstermelők és az átalakult nagygazdaságok - a tradícióra, szaktudásra és meglévő eszközellátottságra alapozva - a korábbi termesztési gyakorlatot folytatják.

A nagyüzemek a megfelelő táblaméret, területnagyság, az agrotechnika és szakértelem következtében a megyei átlaghoz képest a gabonatermesztésben 0,5-1 tonna/ha terméstmennyiséget tudnak realizálni. A nagygazdaságok - csökkent földterületük következtében - meglévő géppark kapacitásukat kihasználva bér munkát végeznek a géppel nem rendelkező vagy hiányos gépellátottságú magángazdaságok részére. A kisgazdaságok többségében a termőterületek elaprózottsága a hatékony termelést korlátozza. Különösen igaz ez az 1-5 ha-os kényszer mezőgazdasági vállalkozásokra, akiknél gyakori az elavult, amortizálódott géppark, az elégtelen tápanyag-utánpótlás, esetenként a hiányos szakértelem és a gyér tőkeellátottság.

A tárolóhelyek kapacitása a kistérségben összességében igen, de az egyéni gazdaságok körében nem elégséges. A volt nagygazdaságoknál a tárolókapacitások megvannak, és a terményszárítás is megfelelő szintű. Kapacitásuk kihasználása érdekében bérszárítással és magángazdálkodók terményraktározásával is foglalkozik többségük, sőt az utóbbi időben figyelemreméltó együttműködésre is van példa.

Feldolgozás, értékesítés

A növénytermesztésben előállított termékeket – kistérségen kívül, esetenként külföldön – dolgozzák fel és értékesítik. A takarmánynövényeket főként a saját állatállomány takarmányozására használják, kivéve a Hód-mezőgazda Rt. takarmánykeverő üzemét, amely a piac számára is nagy volumenben állít elő minőségi takarmányokat.

Csekély kivétellel a belföldi értékesítés dominál. A külföldi értékesítők: főként a Hód-mezőgazda Rt alapanyag-, vetőmag- és tenyészállat-exportja, amelynek zöme keleti irányú, valamint a Hód-TÉSZ gabonaértékesítő szövetkezet.

A magán- és kisgazdaságok termelési és értékesítési feltételeinek javításához az élelmiszer vertikumon belül hiányoznak az integrátor hálózatok. Az ÁFÉSZ-ek különösen a kisebb településeken nagyon gyengék, a multinacionális kereskedőhálózatok pedig nehezen teljesíthető nagy volumenű standard minőségű árut kérnek, amihez késleltetett fizetés párosul. Ezt az egyéni gazdák szövetkezéssel képesek teljesíteni. A kistérség közelében Szegeden és Szentesen van nagybani árusításra alkalmas piac, de a nagyobb volumenű kereskedelem a budapesti nagybani piacon történik.

Egy növényfeldolgozó, termék-előállító szervezet található a kistérségben, a malom.

Alacsony hányadban dolgozzák fel a kistérségben állati eredetű termékeket is. Ez azt jelenti, hogy az élelmiszerlánc legelején álló, helyben megtermelt alapanyag zömmel kikerül a térség határain kívülre, és a szomszédos kistérségekben adódik hozzá a feldolgozás során a magasabb érték, és ott jelenik meg ennek foglalkoztatási hatása is. Az előállított állati termékek feldolgozása és értékesítése - a térségben működő néhány kisüzemet leszámítva (4-5 tej- illetve magánhúsüzem, 3-4 magánvágóhíd és sajttüzem, növényolajüzem a kistérség határain belül)- főként Szegeden történik. A kistérségben nagy befogadó kapacitású vágóhíd és húsüzem található Hód-mezővásárhely-Gorzsán. A székkutasi vágóhíd jelenleg nem üzemel, azonban az új tulajdonos szándéka újraindítani az üzemet. A feldolgozás zömében tökehús formájában történik, amit helyi boltokban vagy saját üzletükben értékesítenek. Az állomány

zömét a PICK Szeged Rt. szerződéses rendszer alapján vásárolja fel. Fontos elem lenne a sertéstartás integrálása, sertésértékesítő szervezetek létrehozása, amelyre már példa is van a kistérségben.

A kistérség állattenyésztésében a minőségi áruelőállítás, a helyi feldolgozás volumenének növelése mellett az állattenyésztésből származó környezetterhelés, a hígrágya-probléma megoldása fontos feladat.

II.4.1.2. Erdőgazdálkodás

A Hódmezővásárhelyi kistérségben az erdőterületek nagysága mintegy 3.000 ha, ez az összterület (70.781 ha) 4,2%-a. A kistérség erdősültsége így messze elmarad az országos átlagtól (19,7%), de a megyei 7,7%-os értéket sem éri el. Az alacsony erdősültség elsősorban a mezőgazdasági termelés kedvező adottságaival magyarázható. A kistérség keleti részein - kisebb foltokban - az erdőtelepítésre és erdőgazdálkodásra alkalmatlan szikes talajok helyezkednek el. Az előzőekből adódóan a térség erdőterületeinek nagyobb hányada, közel 60%-a, a Tisza hullámterében található. Ezen belül is nagyobb összefüggő erdőfoltok a Mártélyi Tájvédelmi Körzet területén fordulnak elő. A térség települései között az erdősültség vonatkozásában kisebb nagyobb eltérések adódnak. Az erdősültség a hullámtérrel rendelkező településeken valamivel magasabb. Mindszent esetében az erdőterületek aránya 9%, így ez a mutató itt a legmagasabb a térségben. Hódmezővásárhely erdősültsége valamivel több, mint 4%. Ennek az a magyarázata, hogy a Mártélyi Tájvédelmi Körzet a település közigazgatási területének része. Meg kell jegyezni azonban, hogy Hódmezővásárhely tájvédelmi körzeten kívül eső részein nagyon kevés az erdő és azok sem alkotnak nagyobb összefüggő foltot. A hullámtéri területtel nem rendelkező Mártély és Székkutas erdősültsége különösképpen alacsony, az erdősültségi mutató az 1%-ot sem éri el. A kistérségben az erdők 15%-a gazdasági rendeltetésű (a gazdasági erdők országos aránya 65%), védő funkciókat az erdőterületek 33% -a lát el, az erdők 48%-ának elsődleges feladata pedig az élőhelyek védelme, és csupán a fennmaradó 3% lát el oktatási, üdülési feladatokat (igaz az országos 1%-os átlagnál így is magasabb ez az érték). Az élőhelyvédelmi funkció magas aránya a Mártélyi Tájvédelmi Körzettel függ össze.

A kistérség jellemző fafajai a nemes nyár, a fűz, a hazai nyár, de megtalálható a kőris, az akác és a tölgy is.

Hullámtéri erdők

A kistérség hullámtéri részein 1.700 ha erdő található, amelyből valamivel több mint 1.100 ha a Mártélyi Tájvédelmi Körzet területén helyezkedik el. A mártélyi hullámtér erdőinek elsődleges feladata a védett növény és állatfajok számára az élőhely biztosítása, valamint a jellegzetes ártéri tájkép megőrzése. Az itteni erdőket elsősorban őshonos fafajok (fűz, hazai nyár) alkotják. A hullámtér fennmaradó részén kultúrerdők (nemes nyarasok) fordulnak elő nagyobb területen. A hullámtéri erdők több, mint 90 %-a állami tulajdonban van (Dél-alföldi Erdészeti Rt., Kiskunsági Nemzeti Park, ATIVIZIG), amelyekre a szakszerű gazdálkodás jellemző. A hullámterek erdősültsége igen magas, így erdőtelepítésekre csak néhány kisebb területen lehet még szükség. A telepítések során vízügyi, természetvédelmi és gazdasági szempontokat egyaránt figyelembe kell venni. A vízlevezetés biztosítása érdekében hidraulikai folyosók területén erdő helyett gyepterület telepítése javasolt, az árvízlevezető sávokban pedig - ha erdősítenek - a víz levonulását nem akadályozó szálerdők létesítése lehetséges, úgy hogy a sorok a folyásirányra párhuzamosan legyenek kialakítva. A természetvédelmi szempontok érvényesítése érdekében lehetőség szerint őshonos fafajokkal (fehér fűz, hazai nyárak, kocsányos tölgy stb.) elegyes erdőket (fűz-nyár ligeterdők, keményfás ligetek) kell

kialakítani. A hullámtereken nagy szerepe lehet a fás legelőknek, de a gazdálkodókat ezek fenntartásáért plusz kifizetésben kellene részesíteni.

A kistérségben a tervezett Mártélyi nagyvízlevezető sáv területén valószínű erdő helyett gyepek és fás legelő kialakítására kerül sor mintegy 200 ha-on, a Mindszenti árapasztó hidraulikai folyosó területén 2,5 ha erdő kivágására kerül sor.

Az ármentesített területek erdei

A térségben a hullámtéren kívül az erdősültség nagyon alacsony, és az erdőterületek is szórtan helyezkednek el. Ami a tulajdonviszonyokat illeti, a magántulajdonban lévő erdők aránya valamivel magasabb, mint a hullámtéren. Az itt található erdők nagyobb részének elsődleges funkciója a védő és gazdasági feladat, de az önkormányzati tulajdonú erdők esetében a turisztikai, az egészségügyi és a rekreációs szerep a meghatározó. A kedvező mezőgazdasági adottságú, csernozjom talajokkal borított szántóterületeken az erdősítések során elsősorban a mezővédő erdősávok hosszának növelése, illetve kisebb erdőfoltok létesítése lenne fontos feladat. Az erdősávok pozitív hatásai közül a legjelentősebb a defláció elleni védelem.

II.4.1.3. Ipar

Az ipar Hódmezővásárhelyre koncentrálódik, amely megyei viszonylatban is dinamikusan fejlődő ipari centrum. Korábbi nagyvállalatai (Metripond, Hódgép, Furfurol, Hódiköt, Alföldi Porcelángyár, V-Tabak Dohánygyár, Majolikagyár) megszűntek vagy átalakultak, de továbbra is jelentős az ipari termelés. Az iparba (feldolgozóiparba) a külföldi tőke (német, francia) is befektetett, a feldolgozóipari befektetések egy lakosra jutó értéke megyei viszonylatban a kistérségben a legmagasabb. Meghatározók a korábbi nagyvállalatokból alakult vállalkozások, pl. a Metripondból létrejött Metripond Plus Kft., Micra-Metripond Kft., Metripond-M93 Kft. vagy az Alföldi Porcelángyárból kivált Villeroy and Boch, Burton Apta. A térség iparában a feldolgozóipar és az építőipar a meghatározó. Hagyományos ágazatai a textil-, gépipar, kerámiagyártás; a vásárhelyi porcelángyártás és a gépgyártás nemzetközi hírű. A feldolgozóiparban működő kis- és középvállalkozások jelentős innovációs potenciált jelentenek. Jellemző feldolgozóipari ágazat a gép- és műszeripar (a mérleggyártó Metripond vállalkozások, a gépészeti GÉP-SZAK Kft.), a fémfeldolgozás (Vas-Fém Kft.), a gumiipar (B.G. Gumiipari Kft., Hód-Vulkán Kft.), valamint a textilipar és az élelmiszeripar. A versenyképes feldolgozóipari vállalatok külföldi érdekltségben vannak. Az építőipar is számottevő (CSOMIÉP Kft., Honoritas Kft., Keramitalia Kft., Süd-Bau Kft.). Máig jelentős a nagy hagyományokkal rendelkező háziipar és kézművesség (fazekasság, majolikakészítés, hímzés). Az élelmiszeriparban kisebb üzemek jellemzőek, amelyek részben a községekben működnek, pl. gyógynövény feldolgozó és növényolajüzem Székkutasen, szeszfőzde és pékség minden településen; emellett térsztaüzem (Mindszent, Hódmezővásárhely). Ugyanakkor a kistérség mezőgazdaságának jó minőségű és jelentős mennyiségű termékéhez képest ez a feldolgozóipari kapacitás nem jelentős.

II.4.1.4. Kereskedelem, szolgáltatás

Hódmezővásárhely mint megyei jogú város a megye második legjelentősebb lakossági és üzleti szolgáltatásokat nyújtó központja, ez a szerepköre a szintén városi címmel rendelkező Mindszent viszonylatában is érvényesül. A két városban minden fontos szolgáltatás megtalálható, Hódmezővásárhelyen jelentős és nagy múltú a kulturális élet is. Ugyanakkor meghatározó Szeged közelsége, amely a kereskedelemben (bevásárlóközpontok) és a szolgáltatásokban is érvényesül. A kistérségben a kereskedelemben meghatározók a

kiskereskedelmi üzletek, amelyek minden települések megtalálhatók, de ezek 87 %-a is Hódmezővásárhelyre koncentrálódik.

II.4.1.5. Turizmus, idegenforgalom

A kistérség legfőbb turisztikai vonzerői gazdag néprajzi és népművészeti emlékei, valamint a természeti és táji értékei. Hódmezővásárhely az egykor Magyarország legnagyobb határral rendelkező mezővárosa a XIX. sz.-ban 6000 tanyával rendelkezett. A jellemző közép és kisbirtok formára egy stabil társadalmi réteg épült, melynek egyik jellegzetessége a kulturálódás igénye volt az olvasóköri körön keresztül. A hódási népművészet termékei országszerte ismertek. A természeti értékekben bővelkedő térség települései közül Hódmezővásárhely a sziki gyepek páratlan élővilágának gazdagságát, Mártély és Mindszent a Tisza-part, a holtágak sok helyütt érintetlen világát, Székkutas a gyógyvizét tudhatja magáénak. Az adottságokat tekintve a kistérség szinte valamennyi, a Magyar Turizmus Rt. által felvázolt, kiemelten kezelendő területen fel tud mutatni valamilyen turisztikai terméket: egészségturizmus, vízparti üdülés, falusi turizmus, aktív turizmus, ökoturizmus, gasztronómia, városlátogatás. Ennek ellenére a kistérség turisztikailag „fehér foltnak” számít még belföldi keresletben is, turizmus bonyolítása alul marad a lehetőségeihez képest. Ennek okai között vannak: a tiszai szennyeződés és attól való félelem, a szúnyog elszaporodás és a hiányos marketing. A mártélyi üdülőterület komfortossága nem kielégítő és a sétautak, kerékpárutak menti tájkép a város környékén nem vonzó. (9., 10. sz. táblázatos melléklet)

Éppen ezért a fejlődés záloga a hatékony turizmus-szervezés és reális lábakon álló turisztikai fejlesztés lehet. Ez egyrészt a már kiépült és köztudatba bekerült, de felújításra szoruló mártélyi üdülőterületről, másrészt a kulturális hagyományokból táplálkozhat. Ebből kifolyólag a kistérség komplex turisztikai termékek kialakításával látja valós esélyét a vendégfogadás növelésének. Nyolc tematikus programcsomag került kidolgozásra, amely témaként fűzi fel a térség értékeit. Ebben helyet kap a kulturális, gasztronómiai és ökoturisztika, valamint a horgászat, vadászat, tanyasi turizmus és az egészségturizmus.

Turisztikai termékek

Az *egészségturizmus* adottságai a kistérségben kiválóak. A kistérség gyógyvízkincse az alföldi gyöngysor (1300 lelőhely) tagja. Az itt felszínre jutó gyógyvizek alkáli-hidrogénkarbonátos jellegűek, s döntően a mozgásszervi megbetegedések kezelésére, törések, sérülések utókezelésére, valamint ivókúra formájában gyomorbántalmak gyógyítására alkalmasak. A kakasszéki Júlia Fürdőre települt a Hódmezővásárhelyi Erzsébet Kórház kihelyezett fekvőbetegeket ellátó osztálya, a rehabilitációs és reumatológiai részleg. A 2001. évben megvalósult beruházás megteremtette a magas szintű szakellátás alapjait, melyre ráépülhet egy specifikus gyógyászati szolgáltatás is, a rehabilitációs gyógyturizmus. A hódmezővásárhelyi Strandfürdő területén két hideg vizes, négy termálvizes és egy gyógyvizes medence található, 3.266 m² vízfelülettel. Mivel a térségben 10 gyógyfürdő kínálja szolgáltatásait, melyek hasonló összetételű gyógyvízzel bírnak – ezért szükséges a diverzifikáció, specifikus szolgáltatások bevezetése. Hódmezővásárhelyen a gyógyturizmus fejlesztése prioritást élvez. A Strandfürdő és a Fedett uszoda felújításának megvalósulása után a következő lépés a fürdő komplex fejlesztése, élményfürdő (fedett termálfürdő), egészségcentrum (az Erzsébet Kórház részlege), valamint a gyógyvízre alapuló gyógy szálló befektetői csoport bevonásával történő megépítése.

A *kulturális turizmus* komplex turisztikai termékcsoporthoz, sajátos szolgáltatással és vendégkörrel. A turizmus kínálatán belül növeli az igényes, minőségi szolgáltatási csomagot

prezentáló, magas költségstruktúrájú termékek arányát, felértékeli a környezetet és növeli az adott térség gazdasági potenciálját. A kultúra a turizmus számára vonzerőt és kiemelt motivációt jelent. A kistérségben elsődleges cél a kulturális hagyományokra, adottságokra alapozva, a lehetőségeket jól kihasználó, de a természetes környezet védelmét szem előtt tartó, a keresleti trendeket figyelembe vevő, nemzetközileg is versenyképes turisztikai termékek kialakítása, illetve e termékek piacra segítése a marketing különböző eszközeivel. Hódmezővásárhely kulturális „terméke” a hagyományosan megrendezésre kerülő képzőművészeti kiállítás, az Őszi Tárlat. A félévszázados múltú rendezvény jelenleg a megújulás lehetőségeit keresi. 2006. évben nyitja meg kapuit az Emlékpont Múzeum, „Fél évszázad Hódmezővásárhelyen”. Az Emlékpont célja, hogy bemutassa a II. világháborút követő fél évszázadot, és megőrizze ezt a korszakot a közös emlékezet számára. A tárgyi emlékeket korszerű technikai eszközökkel és formabontó belső építészeti megoldásokkal jelenítik meg a tervezők.

Vadászati adottságaiban a térségre a nagyszámú apróvad (őz, mezei nyúl, fácán) jellemző. A Tisza hullámterében, a vadászok által „kis Gemencként” emlegetett területen nagyvadként megjelenik a vaddisznó és a szarvas. Szervezett vadásztatást a térség vadásztársaságai (Hódmezővásárhelyen, Székkutason és Mindszenten) végeznek, valamint két vadászatszervező iroda működik a területen. Olasz, német, spanyol, osztrák, francia, amerikai vendégvadászok az őszi vadászidényben apróvadra, illetve őzbak kilövésre érkeznek. A vadászok elszállásolására egy vadászház alkalmas a területen, az igényesebb vendégkört a városi szállodák fogadják

A lótenyésztés hagyományai a Monarchiáig nyúlnak vissza. Elsősorban katonalovakat tenyésztettek itt a Monarchia hadserege részére. Az Aranyági Ménes Furioso-North Star tenyészállománya szakemberek között nagy ismertségre tett szert. A ménesben elsősorban tenyészlovak, illetve versenylovak kaptak helyet, igen kevés a bérlovagoltatásra tartott lovak száma. Az Aranyági Ménes Lovasszakosztálya országos versenyeken szép eredményeket ér el. A Hód-Mezőgazda Rt. lovastelepén elsősorban bemutatókat tartanak, másodsorban lovagoltatnak és gyermekek gyógyterápiás *lovagoltatásával* is foglalkoznak. Ezen kívül lovaglási lehetőség a város környéki tanyákon van. A Dél-alföldi Lovasudvar 4 patkós minősítésű, a mindszei Mihály Lovas Tanya csatlakozott a Magyar Lovas Turisztikai Szövetséghez és vezet szervezett formában vándor- és csillagtúrákat.

A kistérség gazdag vízi élővilága és számos könnyen megközelíthető horgászhelye a *horgászat* számára teremt kedvező feltételeket. Hódmezővásárhely határában a Tisza-ágak vadregényes vidéke, Mártély gazdag élővilágú Tájvédelmi Körzete, Mindszenten az élő Tisza várja a horgászni vágyókat. E helyeken harcsa, ponty, süllő, kecsege és márna fogható. Szállás lehetőség a bodzási úti tanyában, mártélyi és mindszei üdülőkörzet vendégházaiban van.

A Hódmezővásárhelyi kistérség síkvidéki jellegéből adódóan ideális terepet nyújt a *kerékpáros turizmusnak*. Jelenleg kiépített kerékpár nyomvonal a vizsgált területen Hódmezővásárhely, Székkutas belterületén, illetve Hódmezővásárhely és Mártély között található. Mártélyról Mindszentre pedig a töltésen lehet átkerekezni. Mindszenten kerékpárturizmusba bekapcsolódott szálláshelyet találunk, ahol a kerékpárok tárolására, szervizelésére is helyet biztosítottak a vendégfogadók. Az országban az elsők között a Hódmezővásárhelyi kistérségben épültek ki a kerékpárutak. Mégis kevés turista érkezik a térségbe ilyen céllal. Az Országos Területrendezési Tervben meghatározott országos kerékpárút törzshálózati elemek közül a Dél – Magyarországi kerékpárút (Baja – Szeged -

Békéscsaba – Szeghalom – Berettyóújfalu – Debrecen) érinti a területet, mely az előzetes tervek szerint a 47.sz. főút mentén halad a kistérségben. E kerékpáros nyomvonalak a vizsgált kistérség 4 településéből kettőt érintenek. A fent említett nyomvonalhoz kapcsolódó kerékpáros nyomvonalak kijelölésével, tájékoztató táblák elhelyezésével a kistérség települései és azok nevezetességei jól körüljárhatók. A fenti nyomvonalak kialakíthatók önálló nyomvonalon, de kisforgalmú utakon vezetve is. A kerékpáros turizmus népszerűsítését segítheti a kerékpáros bázishelyek, információs adatbázisok és kiadványok, ivóvíz vételi lehetőségek, szervizek, kölcsönzők további kialakítása. Megoldandó problémát jelent a már meglévő kerékpárutak fenntartása megfelelő pályázatok hiányában.

Vízi turizmus a Tisza ezen szakaszán sétahajózás, a motoros hajós és az evezős turizmusként van jelen. A személyhajózásnak a meglévő adottságok között is vannak lehetőségei, mert a személyhajózáshoz elegendő az 1,5méteres vízmélység, parti infrastruktúra kiépítése pedig nem jelent aránytalanul nagy terhet. Hajóállomás a kistérségben Mindszenten található. Az evezős túrázási kedvet a Tiszát ért cianid szennyezés és árvizek indokolatlanul visszavetették. A Mártélyi-holtágon a motoros vízi járművek nem közlekedhetnek. A strandon vízbicikli és csónak bérlése lehetséges. A holtág vízminőségének javítására mederkotrást végeznek 2 ütemben. A holtág rehabilitációja (meder iszapkotrása, szennyvízcsatornázás megvalósítása) után az üdülőterület vendégforgalma ismét nőhet. A további beruházások, a szállások minőségi fejlesztése, tájjellegű éttermek (halásztanya) megnyitása erősíthetik a forgalmat. Mindszenten, az élő Tiszán motoros vízi turizmus is megjelenik. A mindszerinti partszakaszt az evezős turizmus ismert eseménye, a Nemzetközi Tisza Túra is állomásként használja. A strandon csónak és kajak bérlhető. A kompikötőnél telepített úszóházak nyáron a jacht tulajdonosok kikötőhelyéül szolgálnak. A MAHART április 1.-október 15. között, 40 fő feletti csoportos megrendelés esetén indít hajót Szegedről, mely érinti a mindszerinti kikötőt is. Nyáron a helyiek vízisíelnek a Tiszán, ezt a lehetőséget ki lehetne szélesíteni és oktatással egybekötött szolgáltatássá fejleszteni.

Az ökoturizmus és a természetjárás színhelye a Mártélyi Tájvédelmi Körzet, ahol védett madarak sokasága talált élőhelyet. A terület jellemzője a végtelen csend. Részei a Mártélyi- és a Körtvélyesi Holt-Tisza. A táj szépsége megihlette a festőművészeket is (Tornyai János, Endre Béla, Medgyessy Ferenc). A holtágak csónakkal is jól bebarangolhatók. Az Alföldi Kék Túra útvonala Mindszentnél lépi át a Tiszát, a túrázókat viszont információs pont nem segíti a városban. A tanösvények kiépítését főként civil szervezetek kezdeményezik és valósítják meg.

A nemzeti parkok bejárhatóságának, infrastrukturális háttérének kiépítése az első fázisban van, ma még nem felelnek meg teljes mértékben a nemzetközi elvárásoknak, viszont a kínált szolgáltatásokat, programokat tekintve nemzeti parkjaink egyedi kínálattal rendelkeznek. A Mártélyi Üdülőterületen felépült Bodnár Bertalan Természet- és Környezetvédelmi Oktatóközpont kiválóan alkalmas erdei iskolák oktatási céljaira, előadások, foglalkozások megtartására. Ezáltal lehetőség nyílik a környezetbarát életmód népszerűsítésére és terjesztésére. További fejlesztés tervezett: egy komplex látogatópark megteremtésével az ember és az őt körülvevő természet kapcsolata lesz átélhető. A szakavatott vezetések az ismeretterjesztésen túl természetes közegben hívják fel a figyelmet környezetünk védelmének fontosságára. A túrák során, nyomon követhető az emberi tevékenység okozta változás a vízvilág és egyéb életközösségek területén.

A terület fejlesztése azért is fontos, mert egyre szűkülnek a városi zöldfelületek. A projekt így szoros kötődést mutat az EU irányelveivel, hiszen a fenntartható turisztikai fejlesztés során biztosítva marad a természeti értékek és a terület környezetkímélő használata. A fejlesztés összhangban van az adott terület kezelési tervével.

A *falusi turizmus* a szállás biztosításán kívül a tájjellegű ételek kínálatát, kirándultatást, horgászástatást, lovagoltatást is magába foglalja. A falusi turizmus lényege a tiszta, egészséges környezet és annak fenntartása, így komoly szerepe van a környezetvédelemben, a rekreációs lehetőségek biztosításában és a szabadidő tartalmas eltöltésében. Az általános tökehiány befolyásolja a falusi turizmus fejlődését is, mégis jól tudja mozgósítani a helyi erőforrásokat. Ősztönzi a szolgáltatások kiépülését és direktmarketing formában a helyi mezőgazdasági termékek értékesíthetőségét (kecskesajt stb. árusítása). A mezőgazdasághoz kötődő termelési- és kulturális hagyományok idegenforgalom szempontjából történő jobb kihasználása (agroturizmus) és a tömegturizmus kiváltása - a magyaros vendégszeretet, mely mindig együtt jár a gasztronómia és a hazai borok bemutatásával – érhető el a falusi turizmus által kínált „szelíd” turizmussal. Külföldön és itthon is egyre nagyobb igény merül fel iránta, mert együtt jár az egészséges életmód megismerésével, gyakorlásával, az egészség- és környezettudatos magatartásforma kialakításával, és a vidéki lakosság életkörülményeit is pozitívan befolyásolja. A falusi turizmus átfogó filozófiája révén erősíti a vidéki térségek kapcsolatrendszerének kialakítását, mozgósítja a helyi erőket, erősíti a partnerséget. A kistérségben már egyre több biogazdálkodó nyitja ki kapuit a vendégek előtt, ahol szállás, étkezés és egyéb program biztosítása is rendelkezésre áll.

Turisztikai infrastruktúra

A kistérség 2003-ban összesen 1.008 szállásférőhellyel rendelkezett a KSH adatai alapján, mely 1998 óta 40%-os növekedést jelent. A települések közül Hódmezővásárhely és Mártély emelkedik ki, a férőhelyek 95%-át tudja magáénak, amelyek döntő hányada turistaszálláshely, kemping és magán fizetővendéglátás szálláshelye. Székkutason nincs bejegyzett szálláshely. A szálláslehetőségek színvonala közepesnek mondható, a nagyobb rendezvények idején a férőhelyek száma és a színvonala nem elégséges. Az év többi részében viszont vendéghiány áll fenn. Emiatt, és az értékesítés alacsony szervezettsége folytán a szállodák, panziók száma és kapacitása alacsony. A 2005-ös év adatai további szálláshelybővülést mutatnak Hódmezővásárhely, Mártély és Mindszent településeken. Székkutas továbbra sem rendelkezik szálláshellyel. A vendéglátóhelyek számában pozitív elmozdulás következett be az öt év alatt. A vízpartokon tradicionális halásztanyák kialakítása indokolt lenne. (11. táblázatos melléklet)

2003. évben a kistérséget közel 13.772 vendég kereste fel, amely az 1998-as év adatának kétszeresét jelenti (12.sz. táblázatos melléklet). A növekmény a belföldi turisták nagyobb üdülési részarányának köszönhető. A turisták közel 43 ezer vendégéjszakát tölthettek a térségben, ami az öt évvel ezelőtti értékhez képest több mint kétszeres növekedést jelent. A növekvő vendégszám és a még nagyobb mértékben növekvő vendégéjszakák az üdülés átlagos időtartamára nézve is növekvő tendenciát vetítenek előre, amely országos viszonylatban is példaértékű. Egy vendégre 3,2 vendégéjszaka jutott 2003-ban, ami 1998-ban 2,5 volt átlagosan. Az egy vendégre jutó vendégéjszaka tekintetében ténylegesen csak Hódmezővásárhelyen változott pozitív mértékben a mutató, a többi településen csökkent a tartózkodás ideje, mivel a vendégéjszakák számának növekedése nem tudott lépést tartani a vendégszám növekedéssel. Az országos tendencia - az átutazó és hétvégi turizmus előretörése - itt is tapasztalható, viszont vannak az átlagot meghaladó hosszabb üdülési tartózkodások (gyógy, falusi), amelyek a teljeskörű programkínálattal magyarázhatók. (9. táblázatos melléklet)

Fokozódik az egyéni utazási mód a csoportos utak rovására, növekszik a fogadókészség a belföldi vendégek irányába, erősödik a belföldi kereslet. A belföldi turizmus összetételében egyaránt jellemző a családi, baráti és egyéni utazási forma. A külföldiek közül az osztrák,

holland és német vendégek kedvelik leginkább a térséget. A térség látogatottsága alapvetően szezonális jellegű, az éghajlati okok és a földrajzi fekvés miatt főleg nyár, kisebb mértékben a tavasz és az őszi jelentik az üdülő turizmus időszakát. A térség megközelítése főként személygépkocsival történik, amely felhívja a figyelmet az úthálózat és a kiszolgáló létesítmények iránti fokozódó mennyiségi és minőségi igényekre. A kistérségben Hódmezővásárhelyen működik tourinform iroda.

A marketing még nem megfelelő minőségű a kistérségben. Hiányoznak a térségi kiadványok és egyéb propagáló termékek, reklámok. A turisztikai infrastruktúra hiányosságai között fel kell sorolni még a kivilágítatlan műemlék- és műemlék jellegű épületeket. Hiányzik a települések határából az egységes üdvözlő és információs tábla. Kevés a forgalomtól elzárt közterület, ahol nyugodtan sétálhatnak a vendégek és a lakosok, kevés a kerthelységgel rendelkező, kulturált vendéglő és a nyilvános illemhely.

A kistérségben üdülőterületi státusszal a Mártélyi Üdülőterület rendelkezik. A 70-es években kiépült, alapvetően hódmezővásárhelyi, orosházi és budapesti telektulajdonosok által kiépített horgásztanyák és vállalati üdülők idegenforgalma a 90-es évekre megcsappant. Az utóbbi években a Tiszán levonuló szennyezésektől való félelem, a szúnyoginvázió és a közművesítés hiánya hátráltatja a vendégek idevonzását. Korábban a délszláv háború pedig a külföldieket már elriasztotta.

Összességében a versenyképességet csak az infrastruktúra általános fejlesztésével, korszerű turisztikai termékek, termékcsomagok megteremtésével, hatékony marketing munkával, egyedi arculat és hatékony működési feltételek kialakításával van mód lényegesen javítani. Az idegenforgalom szervezését, irányítását ellátó szervezeti, intézményi háttér (kormányzati és helyi szinten egyaránt) megteremtése nélkül azonban nem érhetőek el jelentős sikerek.

II.4.1.6. Vállalkozási szerkezet

Vállalkozói aktivitás, sűrűség

A vállalkozási aktivitás 77 db/ ezer fő a kistérségben, ami ugyan alacsonyabb, mint az országos átlag, ugyanakkor a vidéki térségek átlagánál magasabb, és megyei viszonylatban is jelentős, a szegedi kistérség után a legmagasabb. Emellett, hogy a kistérségben két város van, a vállalkozási aktivitásban elsősorban a megye gazdaságában is meghatározó Hódmezővásárhely szerepe érvényesül. A nagy múltú vállalatok, valamint a felkészült és üzleti tapasztalatokkal rendelkező vállalkozók révén a kistérség vállalkozásainak 84 %-a Hódmezővásárhelyen koncentrálódik. Emellett viszonylag sok (471 db) vállalkozás működik Mindszenten is. Mindez jelentős különbséget eredményez a városok és községek között: a kistérség két községében a vállalkozások mindössze 5 %-a működik.

A kistérségi vállalkozások megoszlása jogi forma és létszám kategória szerint

A kistérség gazdaságában meghatározó, hogy Hódmezővásárhelyen 4 db 250 főnél több személyt foglalkoztató vállalkozás működik. Ezzel együtt a vállalkozói szektort döntő arányban a kis- és középvállalkozások képviselik. Ezt mutatja, hogy a működő vállalkozások között a jogi személyiség nélküli vállalkozások 86 %-ot, az egyéni vállalkozások pedig 70 %-ot képviselnek. Ugyanez rajzolódik ki a foglalkoztatási szerkezetből is: az 1-9 főt foglalkoztató mikrovállalkozások aránya 31 %, a 10-19 főt foglalkoztató kisvállalkozások aránya 2 %, míg a 20-49 főt foglalkoztató középvállalkozások aránya 1 % a kistérségben. Nagyon sok a 0 és ismeretlen főt foglalkoztató vállalkozás (65 %), ezek valószínűsíthetően szintén a mikro- és kisvállalkozói körbe tartoznak. A kisvállalkozások nagy száma a

hódmezővásárhelyi kistérségben is részben a rendszerváltást követően az állami vállalatok széthullására, feldarabolódására vezethető vissza, s ebből adódik a meghatározó közép vállalkozások jelenléte is.

A vállalkozások gazdasági ágak szerint

A hódmezővásárhelyi kistérség alapvetően jó termőföldekkel ellátott mezőgazdasági térség. A mezőgazdaságban vállalkozók aránya meghaladja az országos szintet, több mint 6 %, s máig jelentős a nagyüzemi mezőgazdaság. A mezőgazdaság valamennyi településen jelentős, a községekben meghatározó ágazat (a térségi mezőgazdasági vállalkozások 14 %-a működik a két faluban). A vállalkozások száma alapján az ipar elmarad az országos szinttől (12 %), jelentőségét azonban mutatja, hogy a foglalkoztatottak aránya ebben a szektorban a legmagasabb, Hódmezővásárhelyen a munkavállalók közel felét az ipar foglalkoztatja. Megyei viszonylatban a kistérség átlagon felül iparosodott, főként a feldolgozóipar tekintetében (a kistérség vállalkozásainak közel 37%-a működik a feldolgozóiparban szemben a 12 %-os Csongrád megyei aránnyal). Az ipar Hódmezővásárhelyre koncentrálódik, itt található minden nagy ipari vállalat és az ipari vállalkozások 86 %-a; a többi településen kisebb ipari vállalkozások működnek. Jelentős az építőipar is. A kereskedelem és a szolgáltatások együttesen a gazdasági szerkezetben 82 %-ot képviselnek, amely szintén Hódmezővásárhelyre koncentrálódik, de mint városé, jelentős Mindszent szerepe is. A szolgáltatások között a turizmus (szálláshely szolgáltatás, vendéglátás) emelkedik ki (24 %), amely a két városra összpontosul, Mártély jelentős idegenforgalmi szerepe mellett. A gazdasági szolgáltatások 4 %-ot képviselnek, a kereskedelem pedig térségi szinten 11 %-ot.

Gazdasági infrastruktúra

Hódmezővásárhelyen ipari park található, amely 60 ha-os területtel és kiépített infrastruktúrával rendelkezik. Az önkormányzat tulajdonában lévő Hód-Ipari Park Kft. üzemelteti. Jelenleg 11 vállalkozás ipari (gumi-, fém-, építőipar) és szolgáltató (vámügynökség, ingatlanforgalmazás, szállítmányozás, elektromos hálózatszerelés) cégek települtek a parkba. Az ipari park saját iparvágánnyal és vámszabad területtel rendelkezik.

II.4.2. Összegzés: Relatív pozícióváltozás, gazdasági-társadalmi összefüggések és fejlődési tendenciák

A Hódmezővásárhelyi kistérség szinte maga Hódmezővásárhely. A város határa Budapestet nem számítva ma is a legnagyobb az országban, de száz esztendeje a ma négy településből álló körzetből még Székkutas és Mártély is a város részét képezte: azok csak 1950-ben, egyes távoli határrészek leválasztásával, s az ezeken található tanyaközpontok továbbfejlődésével váltak önálló községekké. Vásárhely méreteinek köszönhetően a térség a települések kis száma ellenére mind területét, mind lakosságát tekintve meghaladja valamelyest a vidéki átlagot, s a 40.–50. legnagyobb a kistérségek között. Hódmezővásárhely lakosainak száma (48 ezer fő) alapján a nagyobb méretű középvárosok közé tartozik. Az 1993-ban várossá nyilvánított, mintegy hétezres Mindszent a kisvárosi kategóriát képviseli, Székkutas és Mártély pedig a közfalvakét (2.600, illetve 1.300 fő). Ebből következően a térségközpont népességi súlya szélsőségesen magas: 81%, a 6. legnagyobb a kistérségek között, így ezt a térségi mutatók értékelésekor mindenképpen figyelembe kell vennünk. Annál is inkább, mert Vásárhely lakosságának 94%-a ma már a belterületen, urbanus környezetben él, valóban városi polgár: a város hajdani óriási tanyavilága a XX. század második felében jórészt elenyészett. A fél évszázada létrehozott tanyaközségekben ugyanakkor a külterületi népesség aránya is magasabb (29, illetve 21%), s így összességében még mindig a vidéki átlag duplája

a külterületi lakosság a körzetben (6,8%). A térség igazgatási egység – az adminisztratív ellátási körzetek teljes egyveretűsége jellemzi –, de egyértelmű, létező vonzáskörzet a lakossági térkapcsolatrendszereket tekintve is. Sőt, Vásárhely vonzása túlterjed kistérségén a makói körzet három északi településére (Óföldsé, Földsé, Maroslele) és a Békés megyei Békéssámszonra is (Székkutas viszont a földrajzi közelség okán Orosházához is gravitál.)

Hódmezővásárhely, s így maga a körzet is száz éve élte fénykorát. A magát megváltó, és 1873-ban törvényhatósági jogot is nyerő város akkor még jórészt szorgalmas kálvinista parasztokból álló lakossága a XIX. századi gabonakonjunktúrát kihasználva, továbbá komoly állattenyésztést fenntartva és igen erős kézművesipart teremtve – az ország legnagyobb fazekasközpontja, bútorkészítés – jelentős jövedelmekhez jutott. A Tisza szabályozása után nagyszámú új betelepülő is érkezett a városba, s 1890-es 55 ezres lakosságával a 4. legnépesebb település volt a mai országterületen. A város polgárai ekkor nyert urbánus arculatot, pezsgő helyi kulturális élete, fejlett egészségügyi ellátása volt (helyi sajtó, olvasóköri stb.). Mindez tükröződik abban, hogy az 1910-es fejlettségi rangsorokban a mai hódmezővásárhelyi kistérség átlagosan a 20. hely tájékán volt található.

Az elmúlt száz év azonban összességében – relatív értelemben – inkább hanyatlást hozott a város számára. A mezőgazdasági profil nehezen oldódott, a gyáripar a 60-as évek közepéig nem vetette meg a lábát Vásárhelyen, ugyanakkor egyre nyomasztóbbá vált számára a nagy szomszédvár, a Trianon után különösen felértékelődő és gyorsan fejlődő Szeged versenye. A 60-as évek végétől aztán Hódmezővásárhely a szocialista iparosítás egyik „fellegvárá” lett – a Szegeddel szemben is fejleszteni kívánt város a közeli algyői szénhidrogénmezők feltárásával olcsó energiaforráshoz is jutott. A főként építőanyag-, könnyű- és gépipari profilú iparosítás során telepített új üzemek közül ki kell emelni az egyenként is ezer főnél többet foglalkoztató Alföldi Porcelángyárat, a helyi nyersanyagokat használó s a tradícióra is építő tűzállóanyag-gyárat, a mezőgazdasági gépgyártó profilú nagyfoglalkoztató HÓDGÉP-et, a Metripond Mérleggyárat, a Fémtechnika Vállalatot, a több üzemmel is reprezentált textil- és ruházati iparból a Kötöttárugyárat, továbbá a fehérjefeldolgozót. Emellett jelentős foglalkoztató volt még mindsenti METALUCON fémipari cég, illetve az iparon kívüli szektorokra is kitekintve a hódmezővásárhelyi állami gazdaság és az állattenyésztési főiskola létrehozásának szerepét kell kiemelni. Az 1965–1980 közötti másfél évtized beruházásainak köszönhetően egyértelműen ipari jellegűvé vált a korábbi mezőváros, s ezzel együtt a térség is: a foglalkoztatottak 45%-a még 1990-ben is az iparban dolgozott (ez a 27. legmagasabb ipari részarány volt a kistérségek között!), a mezőgazdaság súlya pedig az átlag alá, 21%-ra csökkent. A térség helyzete ugyanakkor a vidéki átlag körüli szinten, a kistérségi fejlettségi rangsorok második ötödében stabilizálódott.

Az 1989 utáni periódus folyamatainak megítélése némiképp ellentmondásos. A foglalkoztatás visszaesése nagyjából átlagos mértékű volt: a munkanélküliségi ráta csakúgy, mint az aktív keresők aránya mindenkor nagyjából a vidéki átlag körül maradt. Ezen belül az 1990 elején hamar nagy elbocsátások történtek, aztán 1993-1995 között az átlagosnál jobban, felére csökkent a munkanélküliség, és a vidéki átlag alá került, majd azóta lassabban csökkent, gyakorlatilag stagnál (a 70. legkedvezőbb pozíció körül a kistérségi rangsorokban). A foglalkoztatás ingadozásai a volt szocialista iparvállalatok utódainak sorsával vannak összefüggésben. A HÓDGÉP és a textilipari üzemek jó része korán csődbe jutott, a Mérleggyár és a mindsenti METALUCON lassan kis kft-kre darabolódott, miközben foglalkoztatottainak zömét elvesztette. A legnagyobb állékonyságúnak a porcelán- és kerámiaipar bizonyult: az Alföldi Porcelángyár nagyobbik utódszervezete, a francia tulajdonú, ipari porcelán-profilú Villeroy&Boch ma a térség egyetlen, ezer dolgozónál többet

foglalkoztató cége, egyúttal a legnagyobb termelési értékű vállalat, de jelentős cég az Alföldi Porcelán Edénygyár is. A vállalkozási aktivitás mutatóit tekintve a kistérség viszonylag kedvező mutatókkal rendelkezik: a nagyobb, jogi személyiségű cégek sűrűségét tekintve a vidéki átlagtól némiképp elmaradva, az 50. hely környékén (az utóbbi években kissé visszaesve); a bt-k, egyéni vállalkozások fajlagos mutatója alapján kissé a vidéki átlag fölött, a 30-40. helyek környékén. Az adóköteles jövedelmek szintje viszont egyértelműen a 90-es évtized közepéig volt kedvezőbb, a vidéki átlagot meghaladó; 2003-ra viszont az átlag 90%-ára, és a kistérségi rangsor 77. helyére esett vissza (a korábbi, 60. helyezés körüli rangszámról) e jelzőszám értéke. A változások összességében arra utalnak, hogy a kistérség hosszabb távú fejlődési üteme átlagos volt, s relatív helyzete érdemben nem változott a rendszerváltás előtti időszakhoz képest. A lakossági jövedelmek egészét becslő 2000. évi vizsgálatunk alapján az adóköteles jövedelmekhez képest kicsit magasabban, a 49. helyen található a kistérség jövedelemszintje; s ezzel egybevág a helyi adók fajlagos értéke (42. hely 2003-ban), illetve a becsült kistérségi GDP mutatója (45. hely 2000-ben). Faluvégi Albert 2000-es dinamikavizsgálata is hasonló helyre (a „fejlődő” kistérségek közé) sorolja be Hódmezővásárhely körzetét. Az utóbbi években ugyanakkor mintha árnyalatnyi visszaesés következett jelei mutatkoznának.

Mindeközben egyértelmű változás történt a rendszerváltáshoz képest a gazdaság ágazati struktúrájában. Egyrészt, bár a mezőgazdaság keresőinek 60%-át elvesztette, ez jóval kisebb csökkenés volt az átlagosnál s a 2001-es 10,8%-os agrár-foglalkoztatás újra a vidéki átlag fölé (a 100. helyről az 50.-re) „emelte” a hódmezővásárhelyi kistérséget e mutató rangsorában (a jelenség mögött a kisebb községek, különösen a tanyák gazdaságának kisebb átalakulóképessége, illetve a térség kimondottan jó termelési adottságai, az átlag 30 aranykoronás földek állhatnak). Az ipar, mint arra már utaltunk, viszonylag jelentős (1/3-os) veszteséget szenvedett, azaz a térség egyértelmű ipari jellege már a múlté. A szolgáltató ágazatok viszont egyhatodával még növelni is tudták foglalkoztatásukat – ezzel a kistérség azzá vált, amivé egy ilyen nagyságú és népességsúlyú centrummal bíró körzetnek logikusan lennie kell egy stagnáló régióban a XXI. század elején: terciér karakterű vidékké (51%-os arány).

A kistérséget földrajzi helyzete és társadalmi jelzőszámai hosszabb távon is a jelenlegi helyzetére predesztinálják. Szeged közelsége egyrészt munkahelyeket, innovációs potenciált, a helyben hiányzó erőforrások és szolgáltatások jó elérését – másfelől a helyi gazdaság számára nehéz versenykörülményeket jelent. (Egyelőre azonban a vásárhelyi kistérség helyi munkaerőpiaca „állja a sarat”: a körzet munkaerőmérlege még pozitív is, az ingázás pedig az egyik legkisebb mértékű a kistérségek között.) Az M5 autópálya és az M47 autótút Szeged–Vásárhely szakaszának elkészülte számára is kedvező lehet. A humán erőforrások is adottak: az iskolai végzettségi mutató alapján 39. a kistérségi rangsorban (nem kis részben ez is Szegednek köszönhető!). A demográfiai viszonyok terén dél-alföldi összevetésben a jobbak közé sorolják: a születési ráta csak kevéssel marad el az országostól, az aktív korú népesség és az inaktív keresők aránya átlagos. A térség presztízse azonban rosszabb, mint azt a közelmúlt gazdasági teljesítményei, illetve a hódmezővásárhelyi városfejlődés egy-két látványos sikere indokolna: a 90-es évtized vándorlási mérlege negatív, a lakásépítési mutató pedig a 20 legalacsonyabb kistérségi adat egyike. Mindez a helyi lakosság kötődésének és a társadalmi integráció erősítésének fontosságára hívja fel a figyelmet.

Belső tagoltság

Csongrád megye második legnépesebb városának, Hódmezővásárhelynek a fejlődési pályája szétválaszthatatlan a teljes kistérségétől, hiszen hatalmas súlyánál fogva szinte determinálja

azt. Így állhat elő az a korántsem egyedi, de igen ritka jelenség, hogy a – gyakorlatilag a várost lefedő – hódmezővásárhelyi kistérség megítélése sokkal pozitívabb (közepes, inkább felzárkózó típusba sorolják), ugyanakkor a vonatkozó vizsgálatokban a pozíciót vesztő, kedvezőtlen versenyképességgel rendelkező, hátrányos helyzetű városok között tartják számon. A kistérségi központok rangsorában betöltött pozíció változásának alapján – Szenteshez hasonlóan – a nagy vesztesek közé tartozik. Az országra általában jellemző fejlődési folyamatokkal teljesen ellentétben a '90-es évek elején, amikor a területi differenciálódás mozgatórugója az általános gazdasági visszaesés és a válságjelenségek szétterjedése volt, Hódmezővásárhely nemcsak tartotta, hanem javította is pozícióját: a kistérségi központok átlagjövedelem alapján felállítható rangsorában 1990 és 1993 között a 71.-ről a 63. helyre került. Az ország más területein megújulást és dinamizálódást hozó időszakban, az évtized végén azonban Hódmezővásárhelyen nemhogy a dinamika jeleit nem lehetett érzékelni, hanem a hanyatlás, megroppanás időszaka kezdődött. 2003-ig a jövedelemrangsor 108. helyére zuhant vissza. A visszaesés más jelzőszámok esetében is nyomon követhető. Az egykor prosperáló könnyűipari ágazatok (porcelángyártás, textilipar, mezőgazdasági gépgyártás, élelmiszeripar) válsága, illetve a helyi nagy foglalkoztatók megroggyanása a foglalkoztatási szerkezetet is átformálta, és mára a szolgáltató szektor szerepe a meghatározó nem csupán a megyei jogú város, hanem a másik három település életében is. Figyelemre méltó, hogy a város és a környező települések között fennálló, amúgy sem éles különbség az utóbbi másfél évtizedben csökkent, és e csökkenés oka elsősorban Hódmezővásárhely hanyatlása. Hódmezővásárhely tehát szűkebb környezetéből egyre kevésbé emelkedik ki szigetszerűen, de hanyatlása nem is rántja magával a többieket.

A többi település fejlesztési forrásokhoz való hozzáférési esélyeit rontja a megyei jogú város viszonylagos erőssége. A statisztikai kistérségben a mutatóik szerint hátrányos helyzetű, környező települések - külön minősítés hiányában és a többcélú társulás késedelmes kialakulásával - jelentős fejlesztési forrásoktól esnek el.

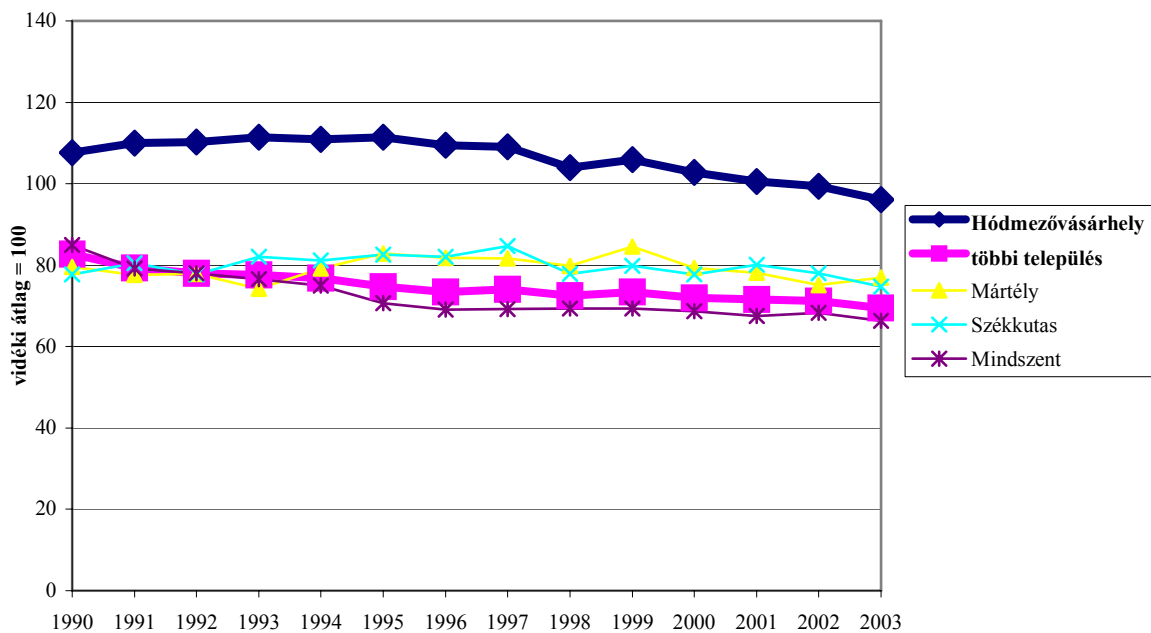
A kistérség többi három településének mindegyike rendelkezik valamilyen sajátos karakterrel, ugyanakkor jövedelmi helyzetük hasonló. A más kistérségek hinterlandjaihoz képest viszonylag kedvezően (a vidéki átlag háromnegyede körül) alakuló adóköteles jövedelmek enyhén hanyatló pályán mozognak (ábra).

Főként *Székkutas*on még mindig fontos szerepet játszik a mezőgazdaság, de a szolgáltató szektorban dolgozók aránya már itt is meghaladja az agrárszektor jelentőségét, köszönhetően a kistérségi központba irányuló jelentős ingázási forgalomnak.

*Mártély*on, a Hódmezővásárhelyhez legközelebb fekvő, ahhoz leginkább kötődő községben is jelentős az agrárszektor foglalkoztatásban betöltött szerepe (közel 20%). Azonban település a foglalkoztatottjainak majdnem fele a kistérségi központ (elsősorban ipari és szolgáltató) munkahelyein dolgozik, másrészt *Mártély* idegenforgalmi potenciálja (holtág, horgászturizmus) helyben is erősíti – de a lehetőségeket kevésbé kihasználva, mégsem emeli ki – a szolgáltató szektor szerepét.

Mindszent hanyatló kisváros. Kisebb mértékben Szenteshez is gravitál, de jelen esetben a térben köztes pozíció, illetve a hagyományos közlekedési funkció meggyengülése (a híd hiányában és a Hódmezővásárhely-Szentes forgalomból való kikerülés miatt) inkább fejlettségi árnyékhelyzetet teremt, nem jelent pozitív helyzeti energiát. Kedvezőtlen helyzetéhez az inaktív keresők arányának magasabb, ehhez kapcsolódóan a foglalkoztatottak arányának alacsonyabb aránya is hozzájárul, nagyobb szociális terheket róva a helyi társadalomra.

A hódmezővásárhelyi kistérség településeinek fejlődési pályái az egy főre jutó adóköteles jövedelem alapján, 1990-2003:

II.5. Infrastruktúra

II.5.1. Térségi közlekedési kapcsolatok, elérhetőség

A Hódmezővásárhelyi kistérség közigazgatásilag Kelet-Magyarország délkeleti részén, Dél-Alföldi Régió középső részén, Csongrád megye keleti részén helyezkedik el, a Tisza bal partján. Közlekedés-földrajzilag az 45.sz. és 47.sz. főutak, valamint a Szeged-Békéscsaba és a Tiszatenyő-Makó vasútvonalak találkozásánál fekszik. Északon a Szentesi, keleten az Orosházi, délkeleten a Makói, délnyugaton a Szegedi, nyugaton a Hódmezővásárhelyi kistérséggel határos. A kistérségi székhely határátkelőktől való távolsága Röszkénél Szerbia és Montenegró, illetve Nagylaknál Románia felé 40 ill. 50 kilométer.

II.5.1.1. Nagytérségi elérhetőség

A Hódmezővásárhelyi kistérség külső, nagytérségi elérését tekintve jelenleg meghatározzák a területtől nyugatra haladó 5.sz. Budapest–Szeged–Röszke elsőrendű főút és a 47. és 45.sz. főutak. Az M5 gyorsforgalmi út szintén segíti már a gyorsabb elérést a Kiskunfélegyháza–Szeged–Röszke szakasz átadásával.

A terület nem főváros irányú kapcsolatai főutakon bonyolódnak. A 47.sz. főutat Békécsaba és Debrecen felé távlatban az M47 gyorsforgalmi út fogja felváltani. A Szeged és Hódmezővásárhely közötti szakasz négy nyomúsításából csak rövid szakasz hiányzik. Mielőbbi megépülésére nagy szükség lenne. A 45.sz. főút Szentés, Kunszentmárton felé jelent kapcsolatot.

A Hódmezővásárhelyi kistérség települései Szentés-Hódmezővásárhely országos mellékúton keresztül kapcsolódnak a nagytérségi kapcsolatokhoz. A fenti nagytérségi és a környező kistérségekkel való kapcsolatokat segítheti a balesetveszélyes és a települések belterületét szennyező forgalom településen kívül helyezése, a főúti elkerülő szakaszok kiépítése. A 47.sz. főúton Hódmezővásárhelynél szükséges ilyen elkerülő út kiépítése.

A térség távolsági tömegközlekedését a MÁV és Volán társaságok által bonyolított vasúti és autóbusz közlekedés jelenti.

A nemzetközi autóbuszjáratok közül a Csongrád–Makó–Nagylak/Nadlac–Arad viszonylat érinti a területet. A vizsgált területet behálózó távolsági autóbuszjáratok a kistérség minden települését érintik és többek között Szeged, Debrecen, Csongrád, Szentés, Szarvas, Orosháza, Békécsaba, Baja, Hajdúszoboszló, Szeghalom közvetlen elérését teszik lehetővé.

A tömegközlekedés másik ága, a vasút hálózatsűrűsége Magyarországon az európai átlagnál kedvezőbb, de a vasúti létesítmények és szerelvények állapota nem megfelelő. A Hódmezővásárhelyi kistérség nagytávolsági kapcsolatát négy irányban: a Szeged–Békécsaba–Kötegyán és a Tiszatenyő–Hódmezővásárhely–Makó hazai fővonal adja. A vizsgált terület négy településéből mind rendelkezik menetrend szerinti, rendszeres vasúti közlekedéssel működő vasútállomással.

A Tisza IV. osztályú vízi út, 1.500 tonnás hajók közlekedését teszi lehetővé. Kikötő jelenleg Mindszentnél található.

Hódmezővásárhely közelében mezőgazdasági és sportrepülőtér található.

A kistérségközponttól 183 km-re fekvő főváros leggyorsabb elérése a kistérségből gépkocsival a 47.sz. főúton és M5 gyorsforgalmi úton 2óra 35perc, autóbusszal 3óra 25perc, vonattal - egyszeri átszállással - 3óra. Közvetlen vonat nem jár Budapestről Hódmezővásárhelyre, közvetlen autóbusz 5-ször naponta.

A 24 km-re fekvő régióközpont és megyeszékhely, Szeged leggyorsabb elérése Hódmezővásárhelyről gépkocsival a 47. sz. főúton 25 perc, vonattal 35 perc, autóbusszal 40 perc. Közvetlen vonat Hódmezővásárhelyről Szegedre naponta több mint 12-szor, közvetlen autóbusz Hódmezővásárhelyről 64-szer jár.

A szomszédos kistérségek felé a Hódmezővásárhelyi kistérség általában megfelelő kapcsolatokkal rendelkezik. Orosházi, a Szegedi kistérségek a 47.sz., a Szentesi kistérség a 45.sz. főúton, a Makói kistérség a Hódmezővásárhely–Makó térségi jelentőségű mellékúton, a Kisteleki kistérség a Mindszenti kompon közelíthető meg legegyszerűbben a Hódmezővásárhelyi kistérségből. E kapcsolatok közül a Kisteleki kistérséggel való kapcsolat csak a komp üzemelése esetén működik. A Baks és Mindszent közötti térségi jelentőségű híd kiépítése e kapcsolatot erősítheti.

II.5.1.2. Belső közlekedési kapcsolatok

A kistérség belső kapcsolatait vizsgálva elmondható, hogy a kistérség főútjai a kistérség központon keresztül haladnak, így ez a kistérség településeiből jól megközelíthető. Azok a települések, amelyek nem a főúton fekszenek (Mártély és Mindszent) 9-16 km távolságra vannak onnan. A települések kistérségen belüli, egymás közti kapcsolatát mellékutak biztosítják, amelyek között kapcsolathiány egy-két kisebb jelentőségű helyen mutatkozik, főleg a Hódmezővásárhely központú útrendszer sugarakra merőleges elemeiben, tanyák között. Zsákhelyzetű település a kistérségben nincs.

A kistérségből a kistérség központi helyén fekvő Hódmezővásárhely gépkocsival a települések mindegyikéből elérhető 30 perc alatt.

A kistérségen belüli kapcsolatokat befolyásolja az utak forgalma. Legforgalmasabb utak jelenleg a 45.sz. és a 47. sz. főutak, amelyeken 6-17 ill. 4-15ezer E/nap forgalmat regisztráltak¹⁴. A többi út közül a Hódmezővásárhelyről Makóra, Tótkomlóra és Szentésre tartó mellékutak hódmezővásárhelyi belterületi szakaszai bírnak jelentős (9.000, 5.900 és 5.800E/nap) forgalommal. Az 1.500E/nap értéknél nagyobb forgalommal bíró utak mentén javasolt kerékpárút kialakítása, ami a hivatásforgalmú és a turisztikai célú kerékpározást is biztonságosan szolgálja. A fent említett utakon kívül a Hódmezővásárhely–Kardoskút és a Hódmezővásárhely–Maroslele–Makó mellékutak forgalma haladja meg ezt a 1.500E/nap értéket. Kerékpárutak jelenleg Hódmezővásárhelyen, Székkutason, illetve Hódmezővásárhely és Mártély között találhatók.

Az elérési időt az utak minősége is jelentősen befolyásolja a forgalom és a kiépítettség mellett. A kistérség 46,5 km országos főúttal rendelkezik, a 45.sz. főút 2003-ban felújításra került, a 47.sz. főút négy nyomúsítása Szeged és Hódmezővásárhely között folyik. A kistérségben lévő 172 km hosszú országos mellékút kopórétegének átlagos kora 28 év, burkolatszélessége általában megfelelő: 6m, állapota javítandó.

¹⁴ ÁKMI, 2004. évi forgalmi táblázatok.

Az önkormányzati belterületi utak burkolása mind településképi, mind menetbiztonsági okokból szükséges. A Hódmezővásárhelyi kistérségben a belterületi önkormányzati utak burkoltsági aránya a vizsgált kistérség településein 68 - 88%-os arányt mutat. A kistérségi átlag (73%) azonos a megyei (73%) átlaggal és meghaladja az országos (68%) átlagot. A hét Csongrád megyei kistérség belterületi önkormányzati utak kiépítettségi sorrendjében a Hódmezővásárhelyi kistérség a negyedik. Probléma a kiépített utak általában rossz állapota. A külterületi mezőgazdasági utak kiépítettségi aránya alacsony (kistérségi átlag: 4%), de ez az országos és megyei átlagnál sem sokkal rosszabb (5%).

Vonattal a kistérség minden településéből közvetlenül el lehet jutni Hódmezővásárhelyre. Helyközi autóbuszjárat a vizsgált terület minden települését érinti. Autóbuszos tömegközlekedéssel minden településből kevesebb, mint félóra alatt lehet a kistérségközpontba jutni. A vasútállomások, autóbuzsmegállók és pályaudvarok a területre érkező turisták első benyomásait jelentik, így ezek esztétikus kialakítása lenne szükséges, amire csak néhány helyen láthatunk eddig szép példát.

A vizsgált kistérség gépkocsiellátottsági adatai (241gk/ezer fő¹⁵) az országos vidéki (263gk/ezer fő) és megyei átlag (253gk/ezer fő) alatt vannak. Három település gépkocsiellátottsága a megyei átlag felett van, 200gk/ezer fő alatti adat csak Mindszenten van.

II. 5.2. Települési infrastruktúra

II.5.2.1. Épített környezeti adottságok

A kistérség központja Hódmezővásárhely megyei jogú város, már az őskorban lakott hely volt. A város határában csaknem hatezer éves lelet-együtteseket tártak fel. A lakosság a halászatból, kereskedelemből és földművelésből élt. Korábban Hód és Vásárhely két különálló falu volt, majd a 15. században az említett két falu és Ábrány összeolvadásából jött létre ez a tipikus, alföldre jellemző nagyhatárú mezőváros. A dualizmus idején indult a város dinamikus fejlődésnek, a századfordulón bontakozott ki az építkezési hullám, amelynek eredményeképpen a 20. század elejére a város arculata gyökeresen megváltozott. Hódmezővásárhely megőrizte mezővárosi jellegét, a nagyhatárú települést kiterjedt tanyarendszer övezte. A második világháború után e városban is megtörténtek azok az építkezések, amelyek során létrejött a város lakótelepe, a kertváros városrész ekkor indult fejlődésnek.

Mártély már az Árpádkortól lakott település, településszerkezetére jellemző az elszórt, laza szerkezetű tanyavilág. Belterületen jellemzően hagyományos családi házas beépítés valósult meg. A tanyavilág ma is meghatározza a település szerkezetét. A külterületi lakott helyeken kivételesen találhatók komfortos, netán összkomfortos tanyák. Jellemzően a tanyavilágot komfort nélküli épületek alkotják.

Mindszent városa szintén az ókor óta lakott település. A mai utcahálózatot erőteljes kettősség jellemzi. Élesen elkülönül egymástól a szabálytalan és a szabályos, de legalábbis szabályosságra törekvő utcavezetés rendszere. Ez a kettősség a város legősibb építészeti öröksége. A halmazos településmag - az egykori halászfalu - unicumnak tekinthető, szemben a város többi részének sematikus beépítésével.

Székkutas 1950-ban lett önálló település Hódmezővásárhely tanyavilágából, 1979-ig a lakosság háromnegyede külterületen élt, mára ez az arány szinte megfordult. Székkutas mai arculatának kialakítását nagyban befolyásolta az 1952 '53-ban elkészült mintafalu terve.

¹⁵ KSH, 2004.

Az országosan védett műemlékek közül Hódmezővásárhelyen 33 található, köztük számos templom, lakóház, valamint a hagyományos gazdálkodás emlékeit őrző épületek (szélmalom, fazekasház stb.). Mindszinten pedig a romai katolikus templom és egy tanyaépület országosan védett.

Felmérést igényelnek a települések egyedi tájértékei, amelyek szakrális, gazdasági, természetközi értékek lehetnek, és amelyek a hagyományos falusi életforma emlékeit őrzik.

A települések a tanyás szerkezetükből adódóan zöldfelülettel jól ellátottak, ugyanakkor a közhasználati zöldfelületek fejlesztésre szorulnak. Fontos feladat a porszenyezés csökkentése érdekében a településvédő erdősávok kialakítása.

A kistérség lakásainak, üdülőinek 8% külterületen található. A két város esetében a külterületi lakások aránya alacsonyabb (Hódmezővásárhelyen 7%, Mindszinten 4 %), míg Mártélyon az arány 26%, Székkutason pedig 34%.

II.5.2.2. Ivóvízellátás

A kistérségben az ivóvízhálózatba bekötött lakások aránya 92%-os, a települések közül egyedül Székkutason a külterületi tanyás ingatlanok vízhálózat hiánya miatt ez az arány csupán 65%. Az ivóvizet a települések saját vízműből nyerik, a külterületi objektumok, gazdaságok, tanyák ivóvízzel való ellátása egyedi kútról történik. Az illegálisan fúrt kutakból nyert ivóvíz minősége sokszor nem megfelelő, ugyanakkor az ezeken bejutó szennyezések komoly veszélyt jelentenek a talajvízre, illetve néhány esetben a felszín alatti ivóvízbázisra.

A víz minősége elsősorban a kémiai paramétereket tekintve kifogásolt. Az ivóvíz arzén tartalma 0,05-0,03 mg/l Hódmezővásárhely egyes településrészein, itt az ivóvízminőség-javító beruházást legkésőbb 2006 dec. 25-ig el kell végezni. Hódmezővásárhelyen, Székkutason, Mártélyon szintén az arzén magas aránya, míg Mindszinten az ammónium-ion koncentráció okoz problémát. (13. táblázat) A kistérségben az ivóvízminőség javítását szolgáló beruházások a Dél-alföldi Ivóvízminőségjavító Program keretében valósulnak meg.

II.5.2.3. Szennyvízkezelés

A kistérség 4 települése közül csak Mártély nem rendelkezik szennyvíz-elevezető rendszerrel, azonban Székkutas és Mindszent területén is rendkívül alacsony a kiépültség. A közcsatornahálózatba bekapcsolt lakások aránya 60 %, a legmagasabb Hódmezővásárhelyen 85%, míg Székkutason csupán 9%, Mindszinten pedig csupán 6 %. A hálózat bővítése jelenleg is folyamatban van.

A mindszenti valamint a székkutasi tisztítók a mai kor feltételeinek már nem felelnek meg. A szennyvíztisztítást Hódmezővásárhelyen 2 AB eleveniszapos technológiájú, 15.000 m³/d kapacitású telep oldja meg, amely a térség folyékony hulladékát is fogadja.

Hódmezővásárhelyen a mártélyi üdülőterület csatornahálózatának kiépítését tervezik 2006-ban. Mártélyon szintén 2006-ra épül ki a szennyvízelvezető rendszer és a szennyvíztisztító. Mindszinten és Székkutason tervezik a csatornahálózat bővítését, illetve önálló tisztító kialakítását, a tervek most készülnek.

A külterületi lakott helyeken, tanyákon a gazdaságosság érdekében az alternatív szennyvízkezelési (pl. gyökérzónás) eljárások mellett az egyedi kommunális szennyvíztisztítók kialakításának lehetőségét szükséges vizsgálni.

II.5.2.4. Energiagazdálkodás

A kistérségben a lakások 70 %-a használ földgázt a fűtésre, a gázhálózat további fejlesztésre szorul. A belterületek áramellátottsága 100 %-os. A külterületi lakott helyek, tanyák ellátottsága azonban nem teljesen megoldott. A tanyák szétszórtsága miatt a fejlesztés magas költségekkel járna.

Székkutas önkormányzata tárgyalási szinten foglalkozik a megújuló energiaforrások közé tartozó szélenergia telepítésével. A javaslat szerint Székkutastól északi irányban, a nagymágocsi út jobb oldalán van olyan alkalmas terület, ahol egy szélenergia felépíthető.

II.5.2.6. Hulladékgazdálkodás

A kistérség településein megoldott a rendszeres hulladékgyűjtés. Mártély, Mindszent és Hódmezővásárhely hulladékait Hódmezővásárhely közigazgatási területén kialakított műszaki védelemmel ellátott regionális hulladéklerakó fogadja. Székkutasról az orosházi lerakóba szállítják a szilárd kommunális hulladékot, amely azonban csak 2006 júniusáig rendelkezik környezetvédelmi engedéllyel.

A felhagyott települési hulladéklerakók rekultivációja nem történt meg. Általában mindenféle műszaki védelem nélkül kialakított régi hulladéklerakók, folyamatosan terhelik a környezetüket.

Hódmezővásárhelyen, Mindszenten és Székkutason a szelektív hulladékgyűjtés érdekében hulladékgyűjtő szigetek kerültek kiépítésre, a tapasztalatok alapján a rendszer további bővítése szükséges.

II.6. Intézményrendszer

A Hódmezővásárhelyi kistérségben a területfejlesztés és területrendezésről szóló törvény elfogadását követően jött létre a Vásárhely és Térsége Területfejlesztési Önkormányzati Társulás¹⁶. 2004. november 5-ei dátummal alakult meg a *Hódmezővásárhelyi Kistérségi Fejlesztési Tanács*. A Társulás legfontosabb feladatai:

- A területfejlesztési koncepció aktualizálása,
- Pályázatfigyelés,
- Pályázati írás,
- Pályázati beszámoló készítése,
- Kistérségi Információs és Tanácsadó Iroda működtetése.

A Tanács pályázatot nyújtott be munkaszervezetének kialakítására. A kistérség munkaszervezete 4 fő felsőfokú végzettségű alkalmazottból áll (irodavezető, gazdasági referens, területfejlesztési referens, vidékfejlesztési menedzser, kistérségi megbízott), közülük háromnak van nyelvvizsgálója. Az iroda felállításával, azaz a pályázat végrehatásával az infrastrukturális feltételek alkalmasak lesznek a hatékony munkavégzéshez. A munkaszervezet alkalmazottait leggyakrabban pályázati illetve hitelfelvételi lehetőségekkel kapcsolatos kérdésekkel keresik fel. A falugazdászokkal rendszeres kapcsolatot tartanak fenn a kéthetenként megtartott kistérségi koordinációs értekezleten. A vidékfejlesztési menedzser és a falugazdász munkája között van csupán némi átfedés, de ez inkább az együttgondolkodást segíti.

A kistérségben megalakult a *Hódmezővásárhelyi Többcélú Kistérségi Társulás*.

Ami a marketing eszközöket illeti: Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város honlapján kistérség link alatt van némi információ a kistérségről, de ezek már régen elavultak, frissítésre még nem volt alkalom. A munkaszervezet tervei között szerepel egy kistérségi kiadvány megjelentetése magyar, és minimum egy idegen nyelven.

A kistérség az alábbi fejlesztési dokumentumokkal rendelkezik:

- Hódmezővásárhely Kistérség Területfejlesztési Programja,
- Hódmezővásárhely Kistérség Agrárstruktúra és Vidékfejlesztési Programja,
- Hódmezővásárhely Kistérség Környezetvédelmi Programja,
- Hódmezővásárhely Kistérség Hulladékgazdálkodási Programja.

A munkaszervezet kapcsolatrendszere a kistérségen belül az alábbiak szerint alakul.

A partnerek felsorolása	Az együttműködés tartalma	Az együttműködés intenzitása
Hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület	Előadások, fórumok szervezése a gazdáknak	Havi rendszerességgel
Falugazdászok	Előadások, fórumok szervezése a gazdáknak	Havi rendszerességgel
Csongrád Megyei Kereskedelmi és Ipar Kamara Hódmezővásárhelyi Kirendeltsége	Vállalkozások fejlesztése	Havi rendszerességgel
Csongrád Megyei Agrár Kamara Hódmezővásárhelyi Kirendeltsége	Képzések szervezése	Havi rendszerességgel

¹⁶ A Vásárhely és Térsége Önkormányzati Társulás a Hódmezővásárhelyi Többcélú Kistérségi Társulás megalakulásával megszűnt.

Kistérségi önkormányzatok	Információáramlás	Napi rendszerességgel
Kistérségi művelődési házak	Konferenciák, rendezvények szervezése	Havi rendszerességgel
Csongrád Megyei Munkaügyi Központ Hódmezővásárhelyi Kirendeltsége	Előadások tartása, adatgyűjtés	Kéthavi rendszerességgel

A kapcsolatrendszer a kistérségen kívül a következő.

A partnerek felsorolása	Az együttműködés tartalma	Az együttműködés intenzitása
Csongrád Megyei Közigazgatási Hivatal	Törvényességi Felügyeleti szerv	Havi rendszerességgel
MÁK Csongrád Megyei Területi Igazgatósága	Adatszolgáltatás	Havi rendszerességgel
Csongrád Megyei Kereskedelmi és Ipar Kamara	Konferenciák, képzések	Havi rendszerességgel
Csongrád Megyei Agrár Kamara	Konferenciák, képzések	Havi rendszerességgel

III. Konceptió

A Hódmezővásárhelyi kistérség integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási program koncepció munkarészének feladata a helyzetelemzést követő (előkészítő fázis) javaslattevő fázisban a közép- és hosszútávon legkedvezőbb fejlesztési irányok részletes kidolgozása, a fejlődéshez szükséges feltételek meghatározása.

A koncepció elképzelés a jövőről, híd az előzőekben feltárt jelenlegi helyzet és a következő fázis operatív programjában meghatározandó konkrétabb lépések között.

A koncepció alapelvei megegyeznek a Tisza- völgy árvízi biztonságának növelését szolgáló programmal érintett térség terület- és vidékfejlesztési koncepciójának 1107/2003.(XI.5.) Kormányhatározat 1.sz mellékletében deklarált alapelvekkel. A koncepcióalkotás lépéseit és dokumentált fejezeteit a következő rend mentén mutatjuk be:

A *SWOT - analízis* a kistérség belső adottságait (erősség, gyengeség) és külső meghatározottságait (lehetőség, veszély), valamint a köztük lévő kapcsolatot, a bennük rejlő fejlesztési lehetőségeket, a szükségleteket foglalja össze. A műhelymunka keretében kialakított elemzés összekapcsolja a helyzetelemzést a célok, prioritások rendszerével, egyúttal összefoglal és súlyoz, komoly segítséget nyújt a megállapítások szelektálásában és rendszerezésében, a főbb jellemzőket kiemelő leírás egyúttal a kistérség „diagnózisa”.

A kistérségi integrált program *célpiramisát* - a SWOT-táblázat „belső celláinak” kitöltését követően - az alábbi rendszerben állítottuk össze: jövőkép, átfogó célok, prioritások, specifikus célok, intézkedések.

A *jövőkép* küldetést, a kistérség számára meghatározó értékrendet fogalmaz meg, hosszú távon értelmezhető valószínűsített, kívánatos és egyben lehetséges jövőt ábrázol.

A jövőkép szlogenszerű megfogalmazása után kerültek meghatározásra - a fejlesztésben érintett minden szereplő számára iránymutatásul szolgáló - átfogó célok. Az integrált program kapcsán három prioritást határoztunk meg. A prioritások tovább bonthatók rövid- és középtávú célokra, amelyek megvalósítását az intézkedések segítik. A munka későbbi szakaszában - programozás során - a prioritások és az intézkedések egységes szerkezetű adatlapokon kerülnek kifejtésre, részletes meghatározásra.

A kistérségi integrált program megvalósításának kulcsa: a hatékony, a változásokra sikerrel reagáló és alkalmazkodóképes intézményrendszer. Ennek megfelelően a jelenlegi *kistérségi intézményrendszer továbbfejlesztésére* is javaslatot teszünk.

A koncepciót a program sikeres megvalósítása esetén bekövetkező *társadalmi, gazdasági, környezeti hatások* bemutatása, a kiegyenlített, harmonikus fejlődést ígérő, integrált területfejlesztés, vidékfejlesztés és környezetgazdálkodás foratókönyve, illetve a program figyelmen kívül hagyása, sikertelensége esetén - mintegy figyelmeztetésül - a várható fejlődési ütemnek a kívánalmaktól való elmaradását, a leszakadás fokozódását előrevetítő a rendszerszemlélet és az együttműködés hiányát fenntartó, a helyi adottságokat és szerepeket figyelmen kívül hagyó, *negatív foratókönyv* zárja.

E két foratókönyvként is felfogható fejezet *döntési alternatívát* mutat a kistérség számára, illetve fontos, hogy a mindennapi lépések is az ezekben összefoglaltak tudatában történjenek. Az itt kifejtett hatások lényegében a célpiramis intézkedéseinek indoklását tartalmazzák.

III.1. SWOT-analízis

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY	Erősség	Gyengeség
	• Tisza, természeti és épített környezeti értékek • Turisztikai innováció • Kiepített árvízvédelmi rendszer, belvíztározók • Termálvízkincs, gyógyiszap • Helyi értékek, hagyományörzés • Kiterjedt és erősödő civil szféra • Működő testvérvárosi kapcsolatok • Széles körű oktatási és képzési kínálat, felsőoktatási hagyományok, művészeti iskolák • Döntően kiváló agráradottságok, agrárkultúra • Ösztönző erővel bíró kezdődő együttműködések és ökögazdálkodás • Fejlett mezőgazdasági termelési hagyományok • Szárító-, tárolókapacitás, géppark, gyógynövény feldolgozás • Ipari park • Repülőtér • Kedvező telekommunikációs háttér (a kistérség központban)	• Egynemű tájhasználat • Szükséges vízháztartás nem megfelelő kezelése • A térségközpont dominanciája, együttműködés hiánya, gyenge térségi kötődés • Tanyák infrastrukturális és humán ellátottságának hiányosságai, szociális problémák • Versenyképes turisztikai infrastruktúra, szolgáltatások, marketing hiánya • Környezetminőségi problémák, környezettudatosság hiánya • Árvízveszély • Mindszent-Baks Tisza híd hiánya, útminőségi problémák • Ipari pozícióvesztés • Humán intézmények elavult infrastruktúrája • Sürgősségi ellátórendszer hiányosságai • A képzési- és a munkaerőpiac összehangolatlansága • Magas munkanélküliség • Fejletlen agrárvertikum • Csökkenő állatállomány
Lehetőség	Erősség-lehetőség stratégiák	Gyengeség-lehetőség stratégiák
• Öko, falusi és egészségturisztikai igény növekedése • Regionális turisztikai marketingszervezetek megerősödése • Fenntarthatóság ökológiai dimenzióinak érvényesülése • Civil szervezetek aktivizálódása • Központi kormányprogramok (VTT) megvalósulása • Agrár-környezetgazdálkodási, vidékfejlesztési támogatások • Regionális felsőoktatási együttműködések erősödése • Növekvő igény a minőségi mezőgazdasági termékek iránt • Decentralizált területfejlesztési források bővülése • Többcélú társulások erősödése	• Kapcsolati tőkék együttműködés alapú hasznosítása	• Környezeti és természeti állapot javító tájszerkezet kialakítása • Versenyképes turisztikai kínálat és infrastruktúra összehangolása • A kistérség elérhetőségének és belső kapcsolatainak javítása • Humán ellátórendszer fejlesztése • Környezeti infrastruktúra fejlesztése
Veszély	Erősség-veszély stratégiák	Gyengeség-veszély stratégiák
• Természetes rendszerek működési zavarai, vízháztartási szélsőségek fokozódása • Uniós támogatásokhoz való hozzáférés ellehetetlenülése • Csökkenő költségvetési források és pályázati lehetőségek (turizmus) • Kampányszerű, összehangolatlan országos programok térnyerése • VTT hullámtéri beavatkozások természetkárosító hatása • Az egészségügyi és szociális ellátórendszer finanszírozásának hiányosságai • A hazai mezőgazdasági termékek piacvédelmének hiánya	• Árvízvédelem fejlesztése • Ellenőrzött mezőgazdasági termékek és kapcsolódó vertikumok fejlesztése, a marketing erősítése • Gazdasági kooperáció erősítése az információs rendszerek fejlesztésével	• Természetes rendszerek megőrzése, működőképességének javítása • A térségi identitás, kohézió és szerepmegosztás erősítése; • Társadalmi integráció feltételeinek fejlesztése • Tanyák infrastrukturális fejlesztése • Humán ellátás javítása a tanyás térségben • Vállalkozások versenyképességének javítása

III.2. Célpiramis

ÖSSZEFOGÁSSAL FEJLŐDŐ SOKSZÍNŰ KISTÉRSÉG

ÁTFOGÓ CÉL

TERMÉSZETI ERŐFORRÁSOKON ÉS TÁRSADALMI TÖKÉN ALAPULÓ KIEGYENSÚLYOZOTTAN MŰKÖDŐ KISTÉRSÉG KIALAKÍTÁSA

PRIORITÁSOK

I. Együttműködésre épülő gazdasági szerepmegosztás	II. Az életminőség javítása	III. A környezettudatosság megerősítése
---	--	--

SPECIFIKUS CÉLOK

<i>I.1.</i> <i>Gazdasági kapcsolatok erősítése</i>	<i>I.2.</i> <i>Partnerségek erősítése</i>	<i>II.1.</i> <i>Humán szolgáltatások fejlesztése</i>	<i>II.2.</i> <i>Komplex tanyafejlesztés</i>	<i>III.1.</i> <i>Tájrehabilitáció</i>	<i>III.2.</i> <i>A környezet-biztonság megteremtése</i>
---	--	---	--	--	--

INTÉZKEDÉSEK

I.1.1. Gazdasági kooperáció erősítése az információs rendszerek fejlesztésével I.1.2. Kapcsolati tőkék együttműködés alapú hasznosítása I.1.3. A kistérség elérhetőségének és belső kapcsolatainak javítása I.1.4. Ellenőrzött mezőgazdasági termékek és kapcsolódó vertikumok fejlesztése, a marketing erősítése I.1.5. Versenyképes turisztikai kínálat és infrastruktúra összehangolása I.1.6. Vállalkozások versenyképességének javítása	I.2.1. Térségi identitás, kohézió és szerepmegosztás erősítése I.2.2. A társadalmi integráció feltételeinek fejlesztése	II.1.1. Humán ellátórendszer fejlesztése	II.2.1. Tanyák infrastrukturális fejlesztése II.2.2. Humán ellátás javítása a tanyás térségben	III.1.1. Környezeti és természeti állapot javító tájszerkezet kialakítása III.1.2. Természetes rendszerek megőrzése, működőképességének javítása	III.2.1. A közmű infrastruktúra fejlesztése III.2.2. Az árvízvédelem fejlesztése, a területi vízháztartás javítása
--	---	---	--	--	--

III.3. Jövőkép

A Hódmezővásárhelyi kistérség legfőbb küldetése, hogy

ÖSSZEFOGÁSSAL FEJLŐDŐ SOKSZÍNŰ

kistérséggé váljon, ahol meghatározó értékek :

*az együttműködés és a partnerség,
az innováció és a modernizáció,
a minőségi termékek és a marketing,
a civil szervezetek és a társadalmi szolidaritás, valamint
a környezettudatosság,*

amelyek együtt

KIEGYENSÚLYOZOTTSÁGOT

teremtene.

III.4. A megvalósítást segítő intézményrendszer

A térségi önszerveződés legfontosabb színtere a kistérség. Az új Országos Területfejlesztési Koncepció értelmében a kistérségek a jövőben nem forráselosztó szerepet kapnak, hanem integrált kistérségi fejlesztések, programcsomagok végrehajtása révén valósítják meg a fejlesztési tervekben kitűzött célokat.

Napjainkban egyre erősebben jelentkezik a szubszidiaritás érvényesülésének és érvényesítésének követelménye, ami azt jelenti, hogy a helyben jelentkező igények, szükségletek kielégítése, megoldása a lehető legközelebbi szinten történjen. E folyamatot erősíti továbbá a decentralizáció szükségessége is, és ezek együttesen a kistérségi, NUTS IV. szint tényleges elismerését (jogszabályi feltételek, feladat- és hatáskörök tisztázása, a NUTS szintek egymás közti viszonyának rendezése, források biztosítása, kiszámíthatóság) jelentik, valódi közigazgatási reformok bevezetésével.

A fentiek szellemében a Hódmezővásárhelyi kistérségben az intézményrendszert illetően a legfőbb cél a többcélú kistérségi társulás megalakulása és minél több feladat kistérségi- illetve mikrokörzeti szinten való ellátása.

A kistérség forrásbevonó-megkötő képességét alapvetően a *helyi fejlesztő kapacitás* és az *érdekérvényesítő képesség* határozza meg. Az intézményrendszer tekintetében a következő javaslatok fogalmazhatók meg e két fő területre fókuszálva:

A területfejlesztési társulás mellett működő munkaszervezet alkalmazottai jelenleg a csupán a területfejlesztéssel összefüggő feladatokat látják el. Cél: a feladatok kibővítése, különös tekintettel a humán területekre, illetve az integrált programhoz igazodóan a vidékfejlesztés és a környezetgazdálkodás témakörével.

A kibővített, megnövekedett feladatok természetesen a létszám emelését - környezetgazdálkodási, gazdasági, jogi, humán és pénzügyi végzettségű szakemberekkel - indokolja. A létszámmal együtt az iroda infrastruktúrájának bővítése és korszerűsítése is elengedhetetlen.

A hatékony munkavégzéshez, a tervező, forrásszerző és menedzselő tevékenység szakmai színvonalának erősítéséhez a szakemberek felkészültségének fokozása, az európai uniós fejlesztési projektek kidolgozásához, készítéséhez szükséges gyakorlati ismeretek elsajátítása, a nyelvtudás fokozása indokolt. A tanulmányutak, a modellek, a pozitív és a negatív példák megismerése is az eredményes munkavégzést segítik.

Az integrált program sikeres megvalósításának záloga tehát egy hatékony, a változásokra sikerrel reagáló, alkalmazkodóképes, professzionális intézményrendszer működtetése, amely integrálja a terület- és vidékfejlesztés, valamint a környezetgazdálkodás szakembereit, illetve feladatait a célpiramisban meghatározott prioritások alá rendeli. A legitim területfejlesztési tanácson belül a prioritásokhoz igazodó bizottságok, illetve tervező-programozó-projektgeneráló műhelyek létrehozását javasoljuk.

Az integrált program társadalmasítása, folyamatos „csiszolása”, pontosítása, szintetizálása, a megváltozott feltételekhez való igazítása és monitoringja elengedhetetlen. Ez a megvalósítás egyik kulcsa a társadalmi elfogadottságon keresztül. A jövőkép és a kitűzött célok elérését szolgálja a húzóemberek mellett, illetve velük együtt az egyes programok megvalósításának tényleges felelőseinek, közreműködőinek megszólítása, felszólítása, és ezáltal az abszorpciós képesség fokozása, illetve a forrásfelhasználás hatékonyságának és fenntarthatóságának növelése is.

Az integrált program megvalósítását és a jelenleg működő kistérségi iroda munkáját egy hosszú távú stratégia, a kistérséget bemutató marketing kiadvány és a tájékoztatást/tájékozódást segítő, aktuális információkat tartalmazó kistérségi portál is jótékonyan támogatná. A partneri kapcsolatok bővítése mind az EU tagállamainak kistérségei, térségei felé, mind pedig a vállalkozások, gazdasági társaságok, civil szervezetek irányába szükséges. A célok elérésének záloga azonban a települések közötti együttműködés, a polgármesterek, döntéshozók közötti kommunikáció biztosítása, generálása.

A helyi fejlesztő kapacitás fent vázolt továbbfejlesztésével párhuzamosan a kistérség érdekérvényesítő képességének fokozása, az érdekharmonizáló és lobbizási tevékenység kiterjesztése - a meglévő megyei és regionális szint mellett – országos és európai szinten is célszerű.

III.5. Társadalmi, gazdasági, környezeti hatás

Az integrált program sikeres megvalósítása egy kiegyensúlyozott,

- rendszerszemléleten, térségi kohézió és együttműködésen alapuló,
- a kistérség gazdasági szerepkörének kiteljesedését, ezáltal húzóerejének növelését, valamint
- a kiegyensúlyozott társadalom kialakulása felé való törekvést előrevetítő

forogatókönyvet ígér a kistérség lakossága, befektetői, az ide látogatók számára egyaránt. A pozitív forogatókönyv a következő társadalmi, gazdasági és környezeti hatásokkal számol:

A kistérség egyik célja az ipari pozícióvesztés, mint gyengeség erősséggé való „átalakítása”, amelyhez jó alapot ad az ipari park, a repülőtér, a humán háttér, valamint a működő testvérvárosi kapcsolatok. A gazdasági versenyképesség erősítését az innováció és a modernizáció, valamint az együttműködések szolgálják leginkább. Ezt felismerve a kistérség döntéshozói, vállalkozói és befektetői is ilyen irányba igyekeznek a korábbi szerepmegosztáson változtatni. Az ipari park infrastrukturális kiépítettsége nő, bővül a szolgáltatások köre. Az induló vállalkozásokat inkubációs tevékenységgel segítik. Elfogadják a kistérség innovációs operatív programját. Innovációs központok alakulnak, támogatják az innováció térbeli terjedését. A beszállítói kapcsolatok erősödnek. Nő a közös, konzorciális pályázatok, beruházások száma. A klaszter fogalma sem ismeretlen már a vállalkozók körében. Erősödik az oktatási és kutatási intézetek, valamint a vállalkozások közötti együttműködés a kutatás és fejlesztés területén. A gazdasági társaságok egyre inkább feladatuknak érzik a minőségbiztosítási rendszerek, a védjegyek, tanúsítványok és szabványok bevezetésének igényét illetve követelményét.

A kiváló agráradottságok, a meglévő mezőgazdasági hagyományok az agrár-környezetgazdálkodási és vidékfejlesztési támogatások „lehívásának” zálogát jelentik. Az integrált program megvalósításával az egynemű tájhasználatot egyre inkább a mozaikos tájszerkezet váltja fel, és ez javítja a földek vízháztartását, szélerozió elleni védelmét, valamint a lakosság egészségi állapotát, és nem utolsósorban elősegíti a mezőgazdasági megélhetési lehetőségeket is, gazdagítva funkcióit és a térségi kínálatot. A támogatási források hozzájárulnak az ellenőrzött termékek piaci bevezetéséhez, a teljesebb agrárvertikum kialakításához, hatásukra nő az ökológiai gazdálkodás részaránya, tároló-feldolgozó létesítmények épülnek, termelői-értékesítési szövetkezők alakulnak, nő a gyepterületek aránya. A szántóművelésben folytatódik az integrált termesztés aránynövekedése, megvalósul a szántóterületek méret és intenzitásbeli diverzifikációja, ritka növényfajták termesztése is jellemzővé válik. Több helyütt megvalósul az állattartó telepek modernizációja és a mainál nagyobb szerepet kap a legelőgazdálkodás. A marketing tevékenységre a korábbiaknál jóval nagyobb összegeket fordítanak.

A VTT által érintett beruházások egy része megvalósul a tervezési időszak végére. A kistáji vízháztartás, és a vízkészlet-gazdálkodás fontossága beépül a gazdák gondolkodásába.

A szolgáltatási szektor dominanciája továbbra is megmarad, ami a jelentős turisztikai fejlődésnek is köszönhető. Hódmezővásárhelyen megvalósul az élményfürdő fejlesztése, a kistérségben nő a gyógyászati szolgáltatások igényvételének lehetősége. Aktív sportprogramok kínálata egész évben jellemző. Új turisztikai elemnek a falusi és az agroturizmus összekapcsolása tekinthető. A hagyományos kézműipari tevékenységek iránti kereslet is nő, a művészeti élet alkotásai is bemutatásra kerülnek. A szálláshelyek száma és a

kiszolgálás minősége is emelkedik. A marketing tevékenység ebben a szektorban is meghatározóvá válik.

Az infrastrukturális beruházásokról elmondható, hogy a közműháló záródik, kerékpárutak és kerékpáros kiszolgáló létesítmények épülnek. A regionális jelentőségű Mindszent-Baks híd a tervezési fázisba kerül. Míg a külső elérhetőség javulása inkább a kifelé érvényesített gazdasági pozíciót erősíti, addig a települések közötti úthálózat felújítása/burkolása a kohéziót, együttműködést és a helyi gazdasági kapcsolatokat, szolgáltatásokat erősíti.

A kistérség fejlődését leginkább ennek az összefogásnak, valamint az identitástudatnak, önismeretnek és önbecsülésnek a hiánya akadályozza, ezért ezen mindenképpen változtatni szükséges. A kistérségben – a program végrehajtásának eredményeként – megerősödnek a civil szervezetek, az állami és az önkormányzati feladatok közötti rés „kitöltéseként” egyre több humán feladatot látnak el, vagyis egyre több ember tölti be társadalmi szerepét az eddiginél magasabb szintű közösségi értékek mentén. Általánossá válik a civil szervezetek közötti együttműködés, lokálpatrióta mozgalmak kezdik meg működésüket, erősödik a társadalmi szolidaritás, a tenni akarás és szervezettség. A települések közötti kommunikációt, a közös cél- és feladat meghatározást egy menedzsment szervezet „facilitálja”, amely folyamat a sokszínűség megőrzése mellett a kiegyensúlyozott rendszerbe illeszkedést eredményezi.

A fent már említett társadalmi szolidaritáshoz kapcsolódóan programok indulnak a leszakadó társadalmi csoportok integrációja érdekében, a közmunkaprogramokban résztvevők száma is jelentősen emelkedik, e programok sajátossága, hogy a szupervíziót is magukban foglalják.

Az egészségügy terén a területi szint kompetenciáját figyelembe véve egészségtervek születnek, a megelőzésre helyeződik a hangsúly. A szociális ellátás területi lefedettségét a hosszú távú szolgáltatástervezési koncepció segíti, a modernizációt pedig az egységes informatikai hálózat kiépítése erősíti. Az idősgondozás színvonalas biztosítása nehéz terhet és a közösségépítésben új szintet jelent a települési önkormányzatok számára.

A tanyás térségekben is látványos fejlődés indul az infrastruktúra és az informatika területein. A közösségfejlesztéssel apróbb, de hosszú távra meghatározó eredményeket érnek el.

A kistérség átfogó céljai között a természeti erőforrások mellett a társadalmi tőke érvényesítése is szerepel. Ennek érdekében megkezdődött az elavult oktatási infrastruktúra modernizálása, a foglalkoztatás és a képzés összehangolása, az oktatásban is fontossá válik a minőség, a gyakorlatorientáltság és a személyiségnevelés. Célként fogalmazódott meg a felsőoktatási potenciál kihasználása a kistérségi jövőkép „beteljesülése” érdekében. A fiatal diplomások helybentartása nemcsak az érintett településeken kívánatos, de a Hódmezővásárhelyi kistérségben az identitástudat erősítésével, minőségi munkahelyek létrehozásával, a lakhatás biztosításával igyekeznek változtatni a helyzeten. A kedvezőtlen folyamatok megfordítása természetesen még hosszú időt vesz igénybe, mégis döntés születik ennek érdekében és megindulnak az első lépések.

A természetvédelem területén is jelentős előrelépések történnek, hiszen védett természeti területek kerülnek bemutatásra, felgyorsul a holtág-rehabilitáció, s egyediséggént/nóvumként mezőgazdasági terület vizes élőhelyé alakítására is találunk példákat.

Az integrált program megvalósításának kulcsa, katalizátora a kistérségi intézményrendszer. A jelenleg működő többcélú társulás és a III.4. Megvalósítást segítő intézményrendszer című részben bemutatott, illetve javasolt kistérségi szervezet közötti különbségek jelentősen csökkennek az idő előrehaladtával. A társulás illetve a program mellé sikerült jó néhány szervezetet, intézményt illetve magánszemélyt felsorakoztatni, akik szintén magukénak érzik a feladatot, források bevonásával, programok, projektek lebonyolításával, abban való közreműködéssel segítik a célok elérését.

III.6. Negatív forgatókönyv

Az integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási *program figyelmen kívül hagyása illetve részbeni megvalósítása a következő fejlődési tendenciákat vetíti előre a Hódmezővásárhelyi kistérség számára:*

A kistérség fejlődési üteme átlagos marad, helyzete nem változik jelentősen a most következő tervezési időszak végéig, azaz 2013-ig.

A vállalkozói aktivitás mutatói részben az inkubációs tevékenységnek köszönhetően némileg javulnak, az új vállalkozások között azonban kevés az együttműködés, emiatt összehangoltságuk, a térség gazdaságára és társadalmára gyakorolt pozitív hatásuk kisebb a lehetségesnél, és nagyobb a kockázata a negatív hatásoknak. A jövedelmezőség, az innováció és modernizáció nem nő az elvárásoknak megfelelően. A kutatásra és fejlesztésre fordított források nagysága csakúgy, mint a marketing tevékenység intenzitása alacsony szinten marad. Az ipari park fejlődése is stagnálást mutat. Mindezek figyelembevételével az ipari pozícióvesztés tovább folytatódik.

A termőföldek koncentrációja következtében a mezőgazdasági termelési hagyományok ellenére csökken a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma. Pályázatok segítségével némi forráshoz jut az ágazat, azonban ez csak a lakosság töredékének javít a megélhetésén. Az együttműködés és az ökológiai gazdálkodás csirái továbbra is fellelhetők, de jelentős változásokat nem sikerül elérni. A valaha virágzó agrárvertikum továbbra is fejletlen, az állatállományra a csökkenés jellemző.

A tájhasználat egynemű, ezért gondot okoz a szélsőséges vízháztartás nem megfelelő kezelése és a kiemelkedő mezőgazdasági adottságok romlása. A lakosság nem ismeri az ártér ökológiai rendszerének és az emberi tevékenységeknek a működésre (árvizekre, belvizekre, szárazodásra és egészségre, gazdaságra) gyakorolt hatását. Ezért továbbra is az eddigi védekezési stratégiák mentén gondolkodik a vízgazdálkodásról, nem vállalja felelősségét a vízháztartás kedvezőtlen alakulásának megfordításában és az árvízvédelemre háruló terhek csökkentésében.

A terciér szektor dominanciája megmarad. A természeti és kulturális értékek egy részét sikerül az idegenforgalom szolgálatába állítani. Még mindig hiányoznak a minőségi szálláshelyek és a minőségi szolgáltatások, nem alakulnak ki a partneri kapcsolatok. A marketing tevékenységre sem „áldoznak”. Mind a turizmus bevételeinek növekedését, mind az életminőség javulását akadályozzák a környezetminőségi problémák, a környezettudatosság és a közösségi együttműködés hiánya.

Az oktatási intézmények infrastruktúrája némileg javul. A minőségi, személyiségnevelési- és gyakorlatorientált, a mindennapi életben hasznosítható tudás oktatásának bevezetése még várat magára. A munkaerőpiac és a képzés harmonizálására történtek kísérletek, de ezek nagy része kudarcba fulladt. A felsőoktatási potenciál kiaknázása, a kistérség fejlődésének szolgálatába állítása sem valósult meg.

A civil szervezetek sokszínűsége és számának emelkedése megfigyelhető, azonban a partnerként való szerepeltetésükre még nem értek meg a feltételek sem a kistérség

önkormányzatai, intézményei, sem a civilszféra részéről. A társadalmi szolidaritás témakörében vannak követendő példák, de ezek egyedi, elszigetelt jelenségek, és rövidéletűek. A lakosság kötődése alacsony szintű, megfigyelhető a társadalom polarizálódása és a periferizálódás növekedése.

A tanyák infrastrukturális és a humán ellátórendszerének hiányosságait nem sikerült megszüntetni. A szociális problémákkal gyakran szembesülni kénytelenek mind az itt élők, mind a döntéshozók. A társadalmi feszültségek egyik meghatározó mérőszáma, a komfort nélküli lakások aránya továbbra is kiugróan rossz értékeket mutat.

A települések közötti együttműködésben Hódmezővásárhely dominanciája és helyzete meghatározó. A kitűzött jövőkép nem valósult meg, a jövőkép alapértékei nem váltak közismertté, elfogadottá, követendővé.

III. 7. A prioritások és az intézkedések közötti kapcsolat

A következő táblázat a prioritások és az intézkedések közötti kapcsolatokat rendszerét szemlélteti.

	Együttműködésre épülő gazdasági szerepmegosztás	Az életminőség javítása	A környezettudatosság megerősítése
I.1.1. Gazdasági kooperáció erősítése az információs rendszerek fejlesztésével	*	*	
I.1.2. Kapcsolati tőkék együttműködés alapú hasznosítása	*	*	
I.1.3. A kistérség elérhetőségének és belső kapcsolatainak javítása	*	*	
I.1.4. Ellenőrzött mezőgazdasági termékek és kapcsolódó vertikumok fejlesztése, a marketing erősítése	*	*	*
I.1.5. Versenyképes turisztikai kínálat és infrastruktúra összehangolása	*	*	
I.1.6. Vállalkozások versenyképességének javítása	*	*	
I.2.1. Térségi identitás, kohézió, szerepmegosztás és együttműködés erősítése	*	*	
I.2.2. A társadalmi integráció feltételeinek fejlesztése	*	*	
II.1.1. Humán ellátórendszer fejlesztése		*	
II.2.1. Tanyák infrastrukturális fejlesztése	*	*	*
II.2.2. Humán ellátás javítása a tanyás térségben	*	*	
III.1.1. Környezeti és természeti állapot javító tájszerkezet kialakítása	*	*	*
III.1.2. Természetes rendszerek megőrzése, működőképességének javítása	*	*	*
III.2.1. A közmű infrastruktúra fejlesztése		*	*
III.2.2. Az árvízvédelem fejlesztése, a területi vízháztartás javítása		*	*

IV. Operatív program

Az *operatív program célkitűzése*, hogy megalapozza a rendelkezésre álló, illetve megszerezhető források hatékony, fenntartható felhasználását az árvízvédelmi, tájhasználati és intézményfejlesztési szempontból egyaránt paradigmaváltó integrált program jövőképek, céljainak elérése, a támogatható tevékenységek megvalósítása érdekében.

Az operatív program egységes szerkezet szerint és olyan részletességgel mutatja be a javasolt intézkedéseket, hogy a leírtak alapján lehetővé váljon az egyes intézkedések megvalósítása, a többletforrások bevonása. Az operatív program alapját képező intézkedések egységes szerkezetű adatlapokon kerültek további bontásra. Az intézkedések időtávja hét év, azaz 2007-2013 évekre terjed ki, igazodik az Európai Unió tervezési ciklusaihoz.

Az operatív program szerkezetében és tartalmi elemeiben követi az Európai Unió Strukturális Alapok felhasználására vonatkozó előírásait, ebben az értelemben megfelel az 1260/1999. sz. EK rendeletben előírtaknak, valamint figyelembe veszi a Strukturális Alapok tervezésére és programozási dokumentumaira vonatkozó kézikönyv (Vademecum) és az Európai Bizottság 3. számú módszertani munkafüzete (Monitoring és értékelési mutatók: indikatív módszertan) ajánlásait is. Az operatív program tartalmát, felépítését tekintve az Európai Unióban alkalmazott programozási dokumentumok közül leginkább a Program kiegészítő dokumentumnak feleltethető meg.

Az EU-konformitás biztosítása mellett az operatív program megfelel a 18/1998. (VI. 25.), a területfejlesztési koncepciók, programok és a területrendezési tervek tartalmi követelményeiről szóló KTM rendelet vonatkozó előírásainak is.

Az operatív adatlapok kulcsa és a program középpontja: a *támogatható tevékenységek*. Az adatlapokon az intézkedések sorszámának és megnevezésének feltüntetése után az *általános célok* felsorolása következik. Az intézkedések céljai szorosan illeszkednek a célpiramis céljaihoz.

A *szükségesség indoklása* cellában megtalálható az adott intézkedés vázlatos háttere, a szükségesség bemutatása, visszacsatolás a helyzetelemzésre, valamint utalás a támogatható tevékenységekre. Számszerű adatok ismertetésével azoknak a problémáknak a leírása, amelyeket a fenti intézkedés megvalósításával az adott területi egység, jelen esetben a Tisza-mente meg kíván oldani.

A következő rész az intézkedés tartalmának bemutatása, vagyis a *támogatható tevékenységek*, ütemezéssel kiegészítve. Az ütemezésnél a fent hivatkozottaknak megfelelően a 2007-20013-ig terjedő éveket vettük figyelembe. A támogatható tevékenységek nagy része – a rendelkezésre álló – hét évet felöleli.

A *projekt kiválasztási kritériumnál* a területi lehatárolás és a tartalmi kiválasztási szempontokra utaló, de csak a speciális kritériumok kerültek megfogalmazásra.

Ezt követő monitoring mutatók három csoportba oszthatók: outputmutatók, eredménymutatók, hatásmutatók. Outputmutató minden, közvetlenül az intézkedéshez kapcsolható, fizikai és pénzügyi egységben mérhető mutató, amelyek közvetlenül a

támogatásból valósulnak meg, amire a támogatást ténylegesen fordítják, amit megépítenek, amit megvalósítanak stb.

Az eredménymutatók a támogatható tevékenységek közvetlen és azonnali eredményeihez kapcsolható mutatók, amelyek információt szolgáltatnak a bekövetkező változásról. Az eredménymutatók egyaránt lehetnek fizikai és pénzügyi mutatók.

Az intézkedés keretében megvalósított támogatható tevékenységek eredményei együttesen egy hosszabb ideig fennmaradó pozitív hatást válthatnak ki. A projektek megvalósításához köthető, a projektek közvetlen eredményein túlmutató hatások mérését szolgálják a hatásmutatók.

A közreműködő szervezetek, amelyek az intézkedés megvalósításáért, a támogatható tevékenységek kívánt eredményeinek eléréséért felelősek. Ezek azon szervezetek, amelyek az intézkedés céljaihoz, tevékenységeihez kapcsolódó forrással rendelkeznek.

Kedvezményezettek köre címszó alatt azon szervezetek, önkormányzatok, illetve vállalkozások bemutatása és specifikálása történt meg, amelyek a konkrét támogatásból részesülhetnek, illetve a forrásból részesülő támogatható tevékenységek kedvezményezettjei lesznek/lehetnek, mint projektgazdák.

A célcsoportokat azok a személyek, szervezetek alkotják, akik közvetlen hasznélvezői lesznek a támogatásban részesülő tevékenységeknek. Tehát a célcsoport az a társadalmi csoport, amelynek a helyzetén javítani kívánatos. Bizonyos esetekben megegyeznek a kedvezményezettekkel, de el is térhetnek tőlük.

A működési, megvalósítási terület az intézkedés megvalósításának helyszínére utal, fontos elv hogy - amennyiben lehetséges - megjelenjenek a támogatható tevékenységekhez igazodó területi specifikumok.

Az intézkedés megvalósításához szükséges források számszerűsítése millió Ft-ban megtörtént. A jelenlegi tervezési időszak *forrásszámításainak* kiinduló pontja a támogatható tevékenységek tartalmát adó konkrét feladatok, illetve naturáliák meghatározása volt

A 2007–2013-as időszakra feltárássra kerültek azok a fő források (európai alapok, hazai költségvetési források, a kistérségen belüli források) amelyek segíthetik a támogatható tevékenységek megvalósítását. Ez utóbbi azért szükséges, mivel jelenleg a következő ciklusra vonatkozó Nemzeti Fejlesztési Terv még most készül, ezért a konkrét pályázatok a 2007–2013-as időszakra még nem ismertek.

A programnak azon túl, hogy a térségben élő, dolgozó, tanuló, ide látogató és befektetni szándékozó személyeknek, szervezeteknek kíván hosszú távú iránymutatást adni, továbbá célja, hogy a megfogalmazott intézkedések országos szintre emelkedjenek, az új Nemzeti (Átfogó) Fejlesztési Tervben is szerepet kapjon.

I. Együttműködésre épülő gazdasági szerepmegosztás

I.1. Gazdasági kapcsolatok erősítése

	I.1.1. Gazdasági kooperáció erősítése az információs rendszerek fejlesztésével
Általános célok	• A térség népességmegtartó erejének növelése, • A képzés, közoktatás és foglalkoztatás együttműködésének javítása. • A társadalmi és gazdasági modernizáció elősegítése. • Vállalkozások versenyképességének javítása az információs rendszerek fejlesztésével • A vállalkozások közötti integráció és együttműködés növelése • Foglalkoztatási helyzet javítása
Szükségességének indoklása	Napjainkra kiépült a távközlési infrastruktúra a kistérségben. A digitalizáltság 100%-os. Vezetékes, mobil, kábeltéves és műholdas kapcsolaton keresztül egyaránt elérhetők a térség településein a kommunikációs szolgáltatások. Egyre több intézmény, vállalkozás és magánszemély gondolja úgy, hogy tevékenységéhez immár nélkülözhetetlenné váltak az elektronikus szolgáltatások. A településeken létrejöttek az első információs-kommunikációs technológiai (IKT) szektorba tartozó vállalkozások, míg Hódmezővásárhely kisebb központjává vált a számítástechnikával, informatikával kapcsolatos tevékenységeknek, melyek a magasabb hozzáadott érték előállításának köszönhetően a térség gazdaságának is mind meghatározóbb szegmensét képezik. Az intézkedés ezt a fejlődést hivatott katalizálni. Az információs rendszerek fejlesztése alapvetően a gazdasághoz fűződő tartalmi innovációt jelent, valamint hivatott segíteni egy helyi erőforrások és érdekek mentén kialakított innovációs központot is. A vállalkozási aktivitás Hódmezővásárhelynek köszönhetően a vidéki átlagnál jobb. Viszonylag sok vállalkozás működik Mindszenten is, ami összességében „szakadást” eredményez a kistérségben: a gazdaság egyoldalúan a városokba koncentrálódik, kiemelkedően Hódmezővásárhelyre. A vállalkozói szektort a KKV-k jellemzik, de Hódmezővásárhelyen több ipari nagyvállalat is működik, ami külföldi tőkét is vonzott a térségbe. A gazdaság korszerű szerkezetét jelzi, hogy az ipari szektorban a legmagasabb a foglalkoztatottak aránya, de jelentős a kereskedelem és szolgáltatások szerepe is. Tekintettel arra, hogy a piaci versenyképesség egyik felértékelődő tényezője a vállalkozók együttműködési képessége (beszállítói kapcsolatok, klaszterek, stb.), ezek erősítése a kistérség gazdasági fejlődésének egyik lényeges tényezője. Az együttműködés másik területe a Hódmezővásárhelyen működő megyei oktatási-kutatási

	intézmények és a nagyvállalatok, ill. a kis- és középvállalkozások K+F jellegű kooperációja, mely az innováció és a technológiai korszerűsítés egyik alapja lehet.
--	--

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
I.1.1.1.	Kistérségi szintű innovációs koncepció, stratégia és operatív program elkészítése	2007
I.1.1.2.	A kis-és középvállalkozások számára hazai és EU-s hálózatépítő tanácsadás megszervezése	2007-2013
I.1.1.3.	Gazdasági (befektetési, pályázati) tartalmak létrehozása	2007-2013
I.1.1.4.	Kistérségi innovációs központ kialakítása	2007-2013
I.1.1.5.	Térségi beszállítói kapcsolatok javítása, beszállítóvá válás támogatása	2007-2013
I.1.1.6.	Oktatási, kutatási intézmények és a vállalkozások K+F jellegű együttműködésének fokozása	2007-2013
I.1.1.7.	Vállalkozások együttműködése, közös beruházások támogatása	2007-2013
I.1.1.8.	Ipari klaszterek szerveződésének elősegítése	2007-2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• az innováció hagyományalapú vonatkozásainak prioritása • gazdasági hatékonyság • foglalkoztatásra gyakorolt hatás, új munkahelyek • helyi piac bővítésére gyakorolt hatás • bekapcsolódó vállalkozások száma, az együttműködés térségi jellege
---	--

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Stratégiák száma (db), • Koncepciók; operatív programok száma (db), • A bevont vállalkozások száma (db), • Tanácsadáson résztvevő kkv-k száma (db), • Innovációs központ taglétszáma (db, vállalkozás), • Létrejött beszállítói hálózatok száma (db), • Létrejött klaszterek száma (db), • Új vállalkozói együttműködések száma (db), • Ipari parkban létrejött termékfejlesztések (db), • Kutatóintézetek és vállalkozások közötti együttműködések száma (db).
Eredmény mutatók	• Az új tudásokkal rendelkező személyek és gazdálkodási egységek és a modellprojektek száma (fő és db), • A szélessávú és wi-fi netelérések száma (db), • Gazdasági tartalmú weboldalak számának növekedése (db), • Az innovációs területfejlesztési dokumentum társadalmasítása (cikkek száma, rádió műsorok száma, honlap látogatói statisztika),

	• Beszállítónak vált vállalkozások száma (db), • Klaszter jellegű együttműködésben résztvevő vállalkozások száma (db), • Vállalkozások száma (db), • Iparban és szolgáltatásokban foglalkoztatottak száma (fő), • K+F jellegű együttműködést megvalósító vállalkozások és intézmények száma (db).
Hatásmutatók	• A kulturális tőke emelése, • Kompetens, kreatív lokális társadalmi gazdasági közösség, • A kistérség népességmegtartó képessége erősödik, • Az életminőség javul, • A foglalkoztatás bővül, • Az ipari és szolgáltató vállalkozások nettó árbevételének növekedése (%), • A foglalkoztatási helyzet javulása (%).

Közreműködő szervezetek	• Belügyminisztérium, • Gazdasági- és Közlekedési Minisztérium, • Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium, • Informatikai és Hírközlési Minisztérium, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Dél-Alföldi Regionális Innovációs Ügynökség, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Hódmezővásárhelyi Többcélú Kistérségi Társulás, • Önkormányzatok, • ProgressVállalkozásfejlesztési Alapítvány.
Kedvezményezettek köre	• Civil szervezetek, alapítványok (települési, kistérségi vagy megyei területi hatókörrel), • Munkaügyi kirendeltség, • Kereskedelmi és Iparkamara, • Kis- és középvállalkozások, • Ipari vállalatok, • Munkaadói és munkavállalói szervezetek, • Teleházak, • Felsőoktatási- és kutatóintézetek.
Célcsoport	• A kistérség lakossága, • Iparban és szolgáltatói szektorban működő vállalkozások, Az ipari és szolgáltató vállalkozásokban alkalmazásban állók.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
I.1.1.1.	Kistérségi szintű innovációs koncepció, stratégia és operatív program elkészítése	Kistérség minden települése
I.1.1.2.	A kis- és középvállalkozások számára hazai és EU-s hálózatépítő tanácsadás megszervezése	Kistérség minden települése
I.1.1.3.	Gazdasági (befektetési, pályázati) tartalmak létrehozása	Kistérség minden települése
I.1.1.4.	Kistérségi innovációs központ kialakítása	Hódmezővásárhely

I.1.1.5.	Térségi beszállítói kapcsolatok javítása, beszállítóvá válás támogatása	Kistérség minden települése
I.1.1.6.	Oktatási, kutatási intézmények és a vállalkozások K+F jellegű együttműködésének fokozása	Kistérség minden települése
I.1.1.7.	Vállalkozások együttműködése, közös beruházások támogatása	Kistérség minden települése
I.1.1.8.	Ipari klaszterek szerveződésének elősegítése	Hódmezővásárhely központtal a kistérség minden települése

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
I.1.1.1.	Kistérségi szintű innovációs koncepció, stratégia és operatív program elkészítése	
I.1.1.2.	A kis-és középvállalkozások számára hazai és EU-s hálózatépítő tanácsadás megszervezése	90
I.1.1.3.	Gazdasági (befektetési, pályázati) tartalmak létrehozása	70
I.1.1.4.	Kistérségi innovációs központ kialakítása	170
I.1.1.5.	Térségi beszállítói kapcsolatok javítása, beszállítóvá válás támogatása	180
I.1.1.6.	Oktatási, kutatási intézmények és a vállalkozások K+F jellegű együttműködésének fokozása	120
I.1.1.7.	Vállalkozások együttműködése, közös beruházások támogatása	200
I.1.1.8.	Ipari klaszterek szerveződésének elősegítése	120
Összesen		950

Források (2007–2013)	megnevezése	• Minisztériumi (IHM, FMM, BM, GKM) és főhatósági (NKTH) céltámogatások, • Önkormányzati, kistérségi források, • Vállalkozói tőke, • Civil szervezetek forrásai, • Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA); releváns támogatási terület: „1. K+F, innováció és vállalkozás”. • Terület- és Régiófejlesztési Célelőirányzat/regionális
---------------------------------	--------------------	---

Sorszám, megnevezés	I.1.2.Kapcsolati tőkék együttműködés alapú hasznosítása
Általános célok	• A szerves fejlődés megerősítése, • A nem kormányzati szervezetek fejlesztése, • Együttműködések fokozása, • Társadalmi-társadalmi érvényesülést segítő kompetenciák megszerzése.
Szükségességének indoklása	A XXI. századi Magyarország bármely kistérségében fontos kitörési pontot jelenthet a küzdés kompetenciáinak megszerzése. A küzdés, amely a létezés és megújulás egységét jelenti; egyéni és közösségi szintű programok összehangolásából áll. Támogatható tevékenységeink a kistérségi társadalom szempontjából azért is fontosak, mert erősítik a közös együttműködések számát, s ezáltal megfelelnek a hálózatiság követelményeinek.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
I.1.2.1.	Közösségi-és kommunikációs terek humán és infrastrukturális (info-kommunikációs és hagyományos infrastruktúra) fejlesztése, teleházak kialakítása; kisközösségi rádiózás terjesztése	2007-2013
I.1.2.2.	A kistérség internetes megjelenésének fejlesztése, interaktív honlapok kialakításnak ösztönzése	2007-2013
I.1.2.3.	Kistérségek, települések összefogásának segítése (látóutak, közös pályázatok, modellprogramok megismerése az alföldi nagyrégióban és a határon túli területeken, testvér-települési kapcsolatok dinamizálása stb.)	2007-2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• Együttműködések intenzitása, • Az integrált program megvalósításának elősegítése.
---	--

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Újonnan létrejött, megerősödött civil szervezetek száma (db), • Hálózatba szerveződött civil szervezetek száma (db), • Infrastrukturális beruházások nagysága (mFt), • Teleházak, teleknyhók száma, • Honlapok száma (db), • Látóutak száma (db), • Közös pályázatok száma (db).
Eredmény mutatók	• Bevont többletforrások nagysága (Ft), • Megvalósított projektek száma (db), • Civil szervezetek által foglalkoztatottak száma (fő), • Innováció, kreativitás, önkéntes munka.
Hatásmutatók	• A település megtartóerejének növekedése, • Hatékonyabb forrásallokáció és kommunikáció, • Identitástudat erősödése, • A társadalmi szolidaritás növekedése, • Települési stratégiák társadalmasítása.

Közreműködő szervezetek	• Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, • Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, • Oktatási Minisztérium, • Informatikai és Hírközlési Minisztérium, • Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, • Nemzeti Civil Alap, • Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzat, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Hódmezővásárhely és Térsége Együttműködési Társulás, • Települési önkormányzatok.
Kedvezményezettek köre	• Alapítványok, egyesületek, klubok, körök (települési, kistérségi vagy megyei területi hatókörrel) • Települési cigány kisebbségi önkormányzatok • Települési önkormányzatok intézményei • Testvértelepülési konzorciumok • Egyházak • Teleházak
Célcsoport	• A kistérség lakossága, • civil szervezetei, • közösségei.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
I.1.2.1.	Közösségi-és kommunikációs terek humán és infrastrukturális (info-kommunikációs és hagyományos infrastruktúra) fejlesztése, teleházak kialakítása; kisközösségi rádiózás terjesztése	A kistérség minden települése
I.1.2.2.	A kistérség internetes megjelenésének fejlesztése, interaktív honlapok kialakításnak ösztönzése	A kistérség minden települése különös tekintettel a két városra
I.1.2.3.	Kistérségek, települések összefogásának segítése (látóutak, közös pályázatok, modellprogramok megismerése az alföldi nagyrégióban és a határon túli területeken, testvér-települési kapcsolatok dinamizálása stb.)	A kistérség minden települése

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
I.1.2.1.	Közösségi-és kommunikációs terek humán és infrastrukturális (info-kommunikációs és hagyományos infrastruktúra) fejlesztése, teleházak kialakítása; kisközösségi rádiózás terjesztése	420
I.1.2.2.	A kistérség internetes megjelenésének fejlesztése, interaktív honlapok kialakításnak ösztönzése	100

I.1.2.3.	Kistérségek, települések összefogásának segítése (látóutak, közös pályázatok, modellprogramok megismerése az alföldi nagyrégióban és a határon túli területeken, testvér-települési kapcsolatok dinamizálása stb.)	250
Összesen		770

Források (2007–2013)	megnevezése	• Európai Szociális Alap, • EGT (a Európai Gazdasági Térség) Finanszírozási Mechanizmus és a Norvég Alap, • ORTT pályázatok, • Minisztériumi (ICSSZM, OM, NKÖM, IHM) céltámogatások, • Nemzeti Civil Alap, • Önkormányzati források, • Civil szervezetek forrásai, • Vállalkozói tőke.
---------------------------------	--------------------	---

Sorszám, megnevezés	I.1.3. A kistérség elérhetőségének és belső kapcsolatainak javítása
Általános célok	• A szomszédos települések közötti kapcsolat javítása által a együttműködés segítése, • Az országos utak minőségének javításával, valamint az önkormányzati és a mezőgazdasági utak burkolásával a településkép és az életminőség javítása, • A kerékpáros turizmus fellendítése az Euro-velo és egyéb kerékpárutak kiépítésével.
Szükségességének indoklása	A műszaki infrastruktúra hálózatok kiépítése, fejlesztése egy térség gazdasági fejlődésének alapvető feltétele. Az infrastruktúrális kapcsolatok javításával a külső és belső periférikus helyzet, és így a nagy fejlettségbeni különbség csökkenthető. A közúti közlekedés vezető szerepű a személy- és a teherforgalom lebonyolításában, így az úthálózatok kiépítettsége mellett az utak minősége kiemelkedő jelentőségű. A közlekedés fejlesztésének feladata a hiányzó közlekedési hálózati elemek és közlekedési létesítmények megvalósítása, valamint a meglévő hálózati elemek állapotának javítása. Ezek megvalósulása esetén javulnak a gazdasági létesítmények betelepülésének, a települések egymás közötti együttműködésének és a helyi lakosság munkába, iskolába járásának feltételei. A Tisza menti kistérségek esetében lényeges kérdés a folyón keresztül történő közlekedés, melyre csak félmegoldás a komp közlekedés, az igazán hatékony megoldás a híd (jelen esetben a Mindszent - Baks híd), amely alapvetően a munkába járás lehetőségét bővíti. Jelenleg főleg nagy gépjármű forgalmú főutak belterületi szakaszai mentén találhatók önálló, kiépített kerékpáros nyomvonalak, amelyek belterületi forgalmi igényt elégítenek ki és a kerékpárosok biztonságát szolgálják. A földutak burkolása mind gazdasági, mind környezetvédelmi, mind településképi okokból fontos fejlesztési törekvés. (Kapcsolódó intézkedés: II.2.1.) A fejlesztések megvalósításakor célszerű figyelemmel lenni a mélyárterek sajátosságaira, infrastruktúrájuk kiváltására annak érdekében, hogy az ártér funkciói a későbbiekben teljesülhessenek.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
I.1.3.1.	Országos mellékutak építése	2007-2013
I.1.3.2.	Országos mellékutak felújítása	2007-2013
I.1.3.3.	Kerékpárútépítés	2007-2013
I.1.3.4.	Belterületi és külterületi, önkormányzati és mezőgazdasági földutak burkolása	2007-2013
I.1.3.5.	Belterületi és külterületi, önkormányzati és	2007-2013

	mezőgazdasági utak felújítása	
I.1.3.6.	Mindszent – Baks közúti híd tervezése	2007-2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• A 1107/2003. Kormányhatározat 4. pontja értelmében a VTT-vel érintett pályázatra jogosultak pályázatai prioritást élveznek, • A projekt illeszkedik az országos közlekedési és területfejlesztési koncepcióhoz, • A projekt hozzájárulásának mértéke a térség gazdasági és turisztikai felemelkedéséhez, • A projekt illeszkedik a külső hálózatokhoz, • A projekt elősegíti a belső együttműködések kialakulását, • A projekt megvalósítása helyi munkaerőt vesz igénybe, • A természetes állapot és a környezet legkisebb mértékű zavarása és szennyezése, • A projekt elősegíti a belső együttműködések kialakulását.
---	---

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Az újonnan megépített mellékutak hossza (km), • A felújított mellékutak hossza (km), • Az újonnan megépített kerékpárutak hossza (km), • Burkolt belterületi és külterületi önkormányzati és mezőgazdasági utak hossza (km), • Felújított belterületi és külterületi önkormányzati és mezőgazdasági utak hossza (km), • Közúti híd terv (db).
Eredmény mutatók	• A települések egymás közötti kapcsolatának javulása, • A periférikus helyzetben lévő települések kapcsolatainak gazdagodása, • Az utak minőségének javulása.
Hatásmutatók	• A településeken az életminőség javulása, • Gazdasági együttműködések javulása.

Közreműködő szervezetek	• Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, • Útgazdálkodási és Koordinációs Igazgatóság, • Megyei önkormányzatok, • Települési önkormányzatok, • Regionális Területfejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Közlekedési Felügyelet, • Magyar Közút Kht. Csongrád Megyei Igazgatósága, • Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal.
Kedvezményezettek köre	• Magyar Közút Kht. Csongrád Megyei Igazgatósága, • Megyei és települési önkormányzatok, • Gazdasági társaságok, vállalkozások.
Célcsoport	• Lakosság,

	• Gazdasági társulások.
--	---

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
I.1.3.1.	Országos mellékutak építése	Hódmezővásárhely – Nagymágocs
I.1.3.2.	Országos mellékutak felújítása	A kistérség minden települése.
I.1.3.3.	Kerékpárútépítés	Mártély – Mindszent, Mindszent – Szentés, Székkutas – Orosháza, Mindszent-Ópusztaszer között
I.1.3.4.	Belterületi és külterületi, önkormányzati és mezőgazdasági földutak burkolása	A kistérség minden települése.
I.1.3.5.	Belterületi és külterületi, önkormányzati és mezőgazdasági utak felújítása	A kistérség minden települése.
I.1.3.6.	Mindszent – Baks közúti híd tervezése	Mindszent

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
I.1.3.1.	Országos mellékutak építése	300
I.1.3.2.	Országos mellékutak felújítása	2112
I.1.3.3.	Kerékpárútépítés	616
I.1.3.4.	Belterületi és külterületi, önkormányzati és mezőgazdasági utak burkolása	1400
I.1.3.5.	Belterületi és külterületi, önkormányzati és mezőgazdasági utak felújítása	150
I.1.3.6.	Mindszent – Baks közúti híd tervezése	50
Összesen		4628

Források (2007–2013)	megnevezése	• GKM-Útfenntartás és fejlesztés előirányzat, • Európai Regionális Fejlesztési Alap • Kohéziós Alap.
---------------------------------	--------------------	--

Sorszám, megnevezés	I.1.4. Ellenőrzött mezőgazdasági termékek és kapcsolódó vertikumok fejlesztése, a marketing erősítése
Általános célok	• versenyképesség megőrzése, erősítése, • talajdegradáció csökkentése, • környezetminőség javítása, • kiegyenlített kistérségi fejlődés.
Szükségességének indoklása	A kistérség hagyományosan jól teljesít a szántóföldi növénytermesztés és állattenyésztés tekintetében. A jó termőhelyi adottságú területeken a versenyképesség növelése érdekében cél a piacképes termszerkezet kialakítása, az integrált termelési technológia alkalmazásával egészséges környezetben, ellenőrzött, minőségi, növényi és állati, valamint halászati termékek előállítása és értékesítése aktív marketingtevékenység segítségével. A termékek hozzáadott értékének növelését a kistérség kiegyenlített fejlődését hatékony településközi együttműködések megvalósítása segítheti elő.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
I.1.4.1.	Ellenőrzött minőségű, piacképes árutermelés	2007–2013
I.1.4.2.	Állattartó telepek technológiai, higiéniai korszerűsítése	2007-2013
I.1.4.3.	Termelői értékesítési szövetkezők létrehozása, működtetése	2007-2013
I.1.4.4.	Tároló, feldolgozó létesítmények építése, fejlesztése	2007-2013
I.1.4.5.	Minőségi mezőgazdasági termékek marketingjének fejlesztése	2007-2013
I.1.4.6.	Integrált szántóföldi növénytermesztés továbbfejlesztése	2007-2013
I.1.4.7.	Gyógy- és biotermékek előállítása, feldolgozása	2007-2013
I.1.4.8.	Halászat, halgazdálkodás technológiai fejlesztése	2007-2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• együttműködés a gazdálkodók, illetve a kistérség települései között, • integrált agrotechnika alkalmazása, • gyakori belvízkárokkal sújtott területek, szikesek intenzív szántóföldi termelésből történő kivonása, • talaj- és vízkészletvédő agrotechnika alkalmazása.
---	--

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• modernizált, korszerű állattartó telepek száma (db), • értékesített termények, termékek mennyisége (t, db), • tároló, feldolgozó létesítmények száma (db), • integrációk, szövetkezők száma (db), • minőségi ill. minősített termékek száma, mennyisége (db, t).
Eredmény mutatók	• korszerű állattartó telepek számának növekedése (db), • minőségi halászattal foglalkozó vállalkozások eredménymutatóinak javulása (értékesített áru db, kg, t), • értékesített termények, termékek mennyiségi növekedése (t, db),

	- tároló, feldolgozó létesítmények mennyiségi növekedése (db), - integrációk, szövetkezők számának növekedése (db).
Hatásmutatók	- termelési költségek csökkenése, - biodiverzitás és környezetminőség javulása, - kistérség kiegyenlített fejlődése, - hazai, minőségi termékek növekvő piaci aránya, - megfelelő kultúrállapot elérése.

Közreműködő szervezetek	- Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, - Csongrád Megyei Földművelésügyi Hivatal, - Csongrád Megyei Agrárkamara, - Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, - Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, - Vásárhely és térsége Területfejlesztési Önkormányzati Társulás, - Települési Önkormányzatok.
Kedvezményezettek köre	- Települési Önkormányzat, - Mezőgazdasági termelők, vállalkozások, gazdasági szervezetek.
Célcsoport	- Mezőgazdasági termelők, vállalkozások, - Lakosság.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
I.1.4.1.	Ellenőrzött minőségű, piacképes árutermelés	Kistérség egész területe
I.1.4.2.	Állattartó telepek technológiai, higiéniai korszerűsítése	Kistérség egész területe
I.1.4.3.	Termelői értékesítési szövetkezők létrehozása, működtetése	Kistérség egész területe
I.1.4.4.	Tároló, feldolgozó létesítmények építése, fejlesztése	Kistérség egész területe
I.1.4.5.	Minőségi mezőgazdasági termékek marketingjének fejlesztése	Kistérség egész területe
I.1.4.6.	Integrált szántóföldi növénytermesztés továbbfejlesztése	Kistérség egész területe
I.1.4.7.	Gyógy- és biotermékek előállítása, feldolgozása	Kistérség egész területe
I.1.4.8.	Halászat, halgazdálkodás technológiai fejlesztése	Kistérség egész területe

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 M Ft
I.1.4.1.	Ellenőrzött minőségű, piacképes árutermelés	800
I.1.4.2.	Állattartó telepek technológiai, higiéniai korszerűsítése	800
I.1.4.3.	Termelői értékesítési szövetkezők létrehozása, működtetése	300
I.1.4.4.	Tároló, feldolgozó létesítmények építése, fejlesztése	900
I.1.4.5.	Minőségi mezőgazdasági termékek marketingjének fejlesztése	800

I.1.4.6.	Integrált szántóföldi növénytermesztés továbbfejlesztése	500
I.1.4.7.	Gyógy- és biotermékek előállítása, feldolgozása	600
I.1.4.8.	Halászat, halgazdálkodás technológiai fejlesztése	300
Összesen		5000

Források (2007–2013)	megnevezése	• Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap • Minisztériumi (FVM, KvVM) céltámogatás • Önkormányzati forrás • Vállalkozói tőke
---------------------------------	--------------------	--

Sorszám, megnevezés	I.1.5. Versenyképes turisztikai kínálat és infrastruktúra összehangolása
Általános célok	• A térség turisztikai vonzerejének növelése, • A minőségi vendégforgalom gyarapítása, • A vendégek hosszabb idejű tartózkodásának elérése.
Szükségességének indoklása	A kistérség gazdag néprajzi és népművészeti emlékeire, valamint a természeti és táji értékeire épülő turisztikai fejlesztések középpontjában a kialakított nyolc tematikus út megszervezése és bővítése áll. Ezek a következők: 1. Ökoturizmus: „Művészi tájak-gyalog, vízen, lóháton és kerékpáron”. Az ökoturisztikai fejlesztések során a már meglévő oktatóközpont mellett komplex látogatóközpont kialakítása tervezett, amely magába foglalja bemutatóhely, szálláshely tanösvény, horgász- lovas és kerékpáros útvonalak, pihenőhelyek építését. Mindezek előtt a tájrehabilitációval egészséges természeti környezetet kell teremteni. Kapcsolódó intézkedés: III.1.1., III.1.2.) 2.Egészségturizmus:„Gyógyító vizek”. Hódmezővásárhelyen a Népkertben a Termál -, gyógy- és strandfürdő területén belül fedett élményfürdő létrehozása tervezett szabadidős szolgáltatásokkal együtt. Ehhez kapcsolódóan gyógyászati részleg és egy négy csillagos szálloda kiépítése is megvalósítandó. Székkutason a Kakasszéki Júlia-fürdőben a 30-as évek fürdőéletének felelevenítését szolgálja majd a gyógyvízre alapozott gyógy és turisztikai szolgáltatások kiépítése. 3. Tanyasi turizmus ”Biogazdálkodás új útjai”. A szállásbiztosításán túl kapcsolódó programok (állatgondozás, gazdálkodás bemutatása) és helyi termékek kínálása ajánlott.(kapcsolódó intézkedés: II.2.1., II.2.2.) A sportolás (lovas, kerékpár, vízi) lehetőségének megalapozása a szervizek, kölcsönzők, tárolók létesítésével megoldható. 4. Horgászat: „Parti idill”. Az élő Tisza, holtágak, csatornák jó környezeti állapotban tartása, fejlesztése a horgászat számára alapvető. A kulturált horgász- és szálláshelyek bővítésére igény van. 5. Vadászat: „Terítéken az apróvadak”. 6. Kézművesek útja: „Hódmezővásárhely, az alföldi művészváros”. A kézműipari hagyományok ápolása és bemutatása a térség településein. 7. Művészetek útja: „Hódmezővásárhely, az alföldi művészváros”. A város történelmi és szellemi örökségének megújítása, továbbá a fejlett művészeti élet potenciál kihasználása a cél. A többi település bekapcsolása is szükséges (Mártély Festők dombja). 8. Piroška: „Gyakran gondolok Piroškára”. A Hódmezővásárhely-Székkutas közötti történelmi séta keretében a turisták kiszolgálásnak és ismeretgazdagításának fejlesztése. (Kapcsolódó intézkedések: I.2.2.)

	A nevezett programcsomagok felölelik a térségre jellemző – a támogatható tevékenységek által felsorolt - turisztikai fejlesztéseket. Ezek szervezése, kiejánlása a tourinform iroda irányításával helyi egyesületek, civilek közreműködésével képzelhető el. A turisztikai infrastruktúra fejlesztése a tematikus programokhoz kapcsolható szállástípusokat, szolgáltató létesítményeket érinti. A térségben ugyanúgy igény van a magas színvonalú szállodai férőhelyekre, mint a halásztanyákra. Ezért egy sokszínű szálláskínálat kialakítására kell törekedni. A tájékoztatás, reklámozás minél szélesebb körű terjesztését kell magvalósítani modern marketing eszközök segítségével. Nyári információs pont létrehozása szükséges Mártélyon.
--	--

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
I.1.5.1.	Mártélyi Üdülőterület rehabilitációja és ökoturisztikai hasznosítása	2007–2013
I.1.5.2.	Hódmezővásárhelyi élményfürdő komplex turisztikai fejlesztése és a Kakasszéki Júlia-fürdő specifikus gyógyászati szolgáltatásainak kiépítése	2007–2013
I.1.5.3.	A falusi-tanyasi turizmus és az agroturizmus összekapcsolása (szállás, ellátás és programbiztosítás)	2007–2013
I.1.5.4.	Kerékpáros kiszolgáló létesítmények fejlesztése (kölcsonzők, szervizek)	2007–2013
I.1.5.5.	Táji adottságokhoz igazodó speciális aktív sportprogramok biztosítása (lovak, lovasgyógyterápia horgász, víziturizmus, strandfejlesztés)	2007–2013
I.1.5.6.	Hagyományos kézműipar élővé tétele (fazekas, hímzőműhelyek bemutatása, oktatása, rendezvények)	2007–2013
I.1.5.7.	A művészeti élet turisztikai bemutatása (galéria, alkotóház, rendezvények)	2007–2013
I.1.5.8.	Turisztikai tematikus utak térségi szervezése (szervezett programláncolat felépítése, értékesítési csatornák kialakítása)	2007–2013
I.1.5.9.	Differenciált, széles skálájú szállás- és vendéglátóhelykínálat megvalósítása	2007–2013
I.1.5.10.	Közös térségi és helyi turisztikai kiadványok készítése és a tájékoztatás javítása (nyári információs pont)	2007–2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• A hagyományokhoz igazodó kínálatbővítés, • Természetmegőrzés, • Népelességmegtartó és identitástudat növelő program kialakítás, • Helyi munkaerőt foglalkoztató vállalkozások gyarapodása, • Családi és gyermeküdültetés elősegítése, • Komplex turisztikai termékek kialakításához való hozzájárulás,
---	---

	• Településkép javítását szolgáló és egyediséget jelentő fejlesztés, • Helyi lakosság életkörülményeit is pozitívan befolyásoló beruházás, • Térségben való gondolkodás, együttműködés, • Illeszkedés a megyei, regionális és országos fejlesztési koncepciókhoz, programokhoz, • A természeti-tájszerkezeti adottságokhoz igazodó szálláshelyek fejlesztése.
--	---

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Új turisztikai programok száma (db), • Új turisztikai bázisok, bemutatóhelyek, centrumok száma (db), • Rendezvények száma (db), • Térségbe látogatók száma (fő), • Táborozásban résztvevő gyerekek száma (fő), • Kiépült kerékpárút hossza (km), • Marketing termékek száma (pl), • Szállásférőhelyek száma (db), • Szolgáltató egységek száma (db), • Tájékoztató táblák, kiadványok száma (db), • Parkosított, kivilágított egységek száma, területe (db, ha), • Kampányok, akciók száma (db), • Koordinált programok, programcsomagok száma(db).
Eredmény mutatók	• A kistérségbe látogatók száma nő, • Új épített értékekkel gazdagodik a térség, • Turisztikai vonzerő, sokszínűség alakul ki, • A térségi hagyományt folytatók köre bővül, • Tájékoztatás javul, • Vendégforgalom növekedése (%), • Vendégéjszakák számának növekedése (%), • Új épített értékekkel gazdagodik a település, • A foglalkoztatás bővül, • Alternatív jövedelemszerzési lehetőség alakul ki, • A kistérség marketing arculatának kialakulása, • A marketing és tanácsadó vállalkozások számának növekedése, • A települések idegenforgalmi vonzereje nő, • A kistérségi tudat erősödése.
Hatásmutatók	• Az idegenforgalomból származó bevételek nőnek, • A kistérség ismertsége nő, • A foglalkoztatás bővül, • Alternatív jövedelemszerzési lehetőség alakul ki, • Az életszínvonal emelkedik, • A térségi hagyományok felélévedése, • Életfeltételek javulása,

	• A kistérség turisztikai versenyképességének javulása.
Közreműködő szervezetek	• Miniszterelnöki Hivatal, • Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, • Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, • Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, • Magyar Turizmus Rt, • Regionális Idegenforgalmi Bizottság, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Települési önkormányzatok, • Kiskunsági Nemzeti Park, • SZTE Mezőgazdasági Főiskolai Kara, • Helyi egyesületek, • Civil szervezetek.
Kedvezményezettek köre	• Idegenforgalmi, turisztikai vállalkozások, • Civil szervezetek, • Települési Önkormányzatok, • Vállalkozók, szolgáltatók, • Helyi önkormányzati társulások, • Helyi kistérségi, megyei, regionális fejlesztési szervezetek, • Lakosság.
Célcsoport	• Lakosság, • Vendégek.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
I.1.5.1.	Mártélyi Üdülőtérület rehabilitációja és ökoturisztikai hasznosítása	Mártély
I.1.5.2.	Hódmezővásárhelyi élményfürdő komplex turisztikai fejlesztése és a Kakasszéki Júlia-fürdő specifikus gyógyászati szolgáltatásainak kiépítése	Hódmezővásárhely, Székkutas
I.1.5.3.	A falusi-tanyasi turizmus és az agroturizmus összekapcsolása (szállás, ellátás és programbiztosítás)	Mindszent, Mártély, Székkutas
I.1.5.4.	Kerékpáros kiszolgáló létesítmények fejlesztése (kölsönzők, szervizek)	Mártély-Mindszent között Mindszent-Szegvár között Mindszent-Ópusztaszer között
I.1.5.5.	Táji adottságokhoz igazodó speciális aktív sportprogramok biztosítása (lovak, lovasgyógyterápia horgász, víziturizmus, strand fejlesztés)	Hódmezővásárhely, Mindszent, Mártély, Székkutas
I.1.5.6.	Hagyományos kézműipar élővé tétele (fazekas, hímzőműhelyek bemutatása, oktatása, rendezvények)	Hódmezővásárhely, Mindszent, Mártély, Székkutas
I.1.5.7.	A művészeti élet turisztikai bemutatása (galéria, alkotóház, rendezvények)	Hódmezővásárhely, Mindszent, Mártély, Székkutas

I.1.5.8.	Turisztikai tematikus utak térségi szervezése (szervezett programláncolat felépítése, értékesítési csatornák kialakítása)	Hódmezővásárhely, Mindszent, Mártély, Székkutas
I.1.5.9.	Differenciált, széles skálájú szállás- és vendéglátóhelykínálat megvalósítása	Hódmezővásárhely, Mindszent, Mártély, Székkutas
I.1.5.10.	Közös térségi és helyi turisztikai kiadványok készítése és a tájékoztatás javítása (nyári információs pont)	Hódmezővásárhely, Mindszent, Mártély, Székkutas

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 M Ft
I.1.5.1.	Mártélyi Üdülőterület rehabilitációja és ökoturisztikai hasznosítása	1800
I.1.5.2.	Hódmezővásárhelyi élményfürdő komplex turisztikai fejlesztése és a Kakasszéki Júlia-fürdő specifikus gyógyászati szolgáltatásainak kiépítése	3500
I.1.5.3.	A falusi-tanyasi turizmus és az agroturizmus összekapcsolása (szállás, ellátás és progranbiztosítás)	910
I.1.5.4.	Kerékpáros kiszolgáló létesítmények fejlesztése (kölszönzök, szervizek)	120
I.1.5.5.	Táji adottságokhoz igazodó speciális aktív sportprogramok biztosítása (lovas, lovasgyógyterápia horgász, víziturizmus, strand fejlesztés)	1600
I.1.5.6.	Hagyományos kézműipar élővé tétele (fazekas, hímzöműhelyek bemutatása, oktatása, rendezvények)	1200
I.1.5.7.	A művészeti élet turisztikai bemutatása (galéria, alkotóház, rendezvények)	1500
I.1.5.8.	Turisztikai tematikus utak térségi szervezése (szervezett programláncolat felépítése, értékesítési csatornák kialakítása)	1400
I.1.5.9.	Differenciált, széles skálájú szállás- és vendéglátóhelykínálat megvalósítása	3000
I.1.5.10.	Közös térségi és helyi turisztikai kiadványok készítése és a tájékoztatás javítása (nyári információs pont)	1000
Összesen		15 230

Források (2007–2013)	megnevezése	• Európai Regionális Fejlesztési Alap • Önkormányzati források • Központi költségvetési forrás • Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium céllelőirányzatai • Decentralizált helyi önkormányzati fejlesztési támogatási programok • Vállalkozói tőke • hitel
---------------------------------	--------------------	--

Sorszám, megnevezés	I.1.6. Vállalkozások versenyképességének javítása
Általános célok	• A vállalkozási aktivitás növelése, • A vállalkozások, főleg a mikro-, kis- és középvállalkozások versenyképességének növelése, • A térség gazdasági diverzifikációja, • Foglalkoztatási helyzet javítása.
Szükségességének indoklása	A kistérség vállalkozásainak 84 %-a koncentrálódik Hódmezővásárhelyen, ami a gazdasági szerkezet egyközpontúságát eredményezi. A térség kiváló agroökológiai potenciáljából adódóan a mezőgazdaságban vállalkozók aránya magasabb, mint az országos szint. Az ipar jelentőségét mutatja, hogy az ipari szektorban a legnagyobb a foglalkoztatottak aránya. Megyei viszonylatban a kistérség átlagon felül iparosodott, főleg a feldolgozóipara, gép- és műszeripara, a fémfeldolgozás, a gumiipar, a textilipar, az élelmiszeripar és építőipara kiemelkedő. A feldolgozóiparban a kis- és középvállalkozások jelentős innovációs potenciált jelentenek. A KKV-k dominanciáját tekintve emellett kulcskérdés főleg a kistérségeken – a helyi vállalkozások versenyképességének javítása (technológiai korszerűsítés, piacra jutás, működési feltételek). Legfontosabb hozadéka ennek a munkahelyteremtés és –megtartás lehet.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
I.1.6.1.	Ipari vállalkozások, innovációra épülő technológia-, tevékenység- és termékfejlesztése	2007-2013
I.1.6.2.	Ipari park infrastruktúrájának és szolgáltatásainak fejlesztése	2007-2013
I.1.6.3.	Inkubátor ház (vállalkozói ház) kialakítása, vállalkozásfejlesztési szolgáltatások	2007-2013
I.1.6.4.	A piaci versenyképességet javító minőségbiztosítási rendszerek, szabványok, tanúsítványok, védjegyek bevezetése	2007-2013
I.1.6.5.	Mikrovállalkozások, kézműves tevékenységek támogatása	2007-2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• innovativitás, • gazdasági hatékonyság, • vállalkozások versenyképességére gyakorolt hatás, • foglalkoztatásra gyakorolt hatás, új munkahelyek, • környezetvédelmi szempontok érvényesülése.
---	--

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Végrehajtott technológiai és termékfejlesztések, új termékek és tevékenységek száma (db), • Ipari parkban működő vállalkozások száma (db), • Inkubátorházban működő vállalkozások száma (db), • Bevezetett minőségbiztosítási rendszerek, tanúsítványok, védjegyek szabványok száma (db).
Eredmény mutatók	• Mikro-, kis- és középvállalkozások száma (db),

	- Vállalkozói szektorban foglalkoztatottak száma (fő), - Korszerű technológiájú ipari üzemek száma (db).
Hatásmutatók	- A foglalkoztatás bővül (%), - A vállalkozások nettó árbevételének növekedése (%), - A mikro-, kis- és középvállalkozásoknál alkalmazásban állók számának és jövedelmének növekedése (%).

Közreműködő szervezetek	- Gazdasági – és Közlekedési Minisztérium, - Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, - Magyar Vállalkozásfejlesztési Kht., - Magyar Fejlesztési Bank, - Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal, - Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, - Dél-Alföldi Regionális Innovációs Ügynökség, - Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, - Hódmezővásárhely és Térsége Együttműködési Társulás.
Kedvezményezettek köre	- Mikro-, kis- és középvállalkozások, - Progress Vállalkozásfejlesztési Alapítvány, - Települési önkormányzatok, - Ipari parkot üzemeltető szervezet.
Célcsoport	- Mikro-, kis- és középvállalkozások, - A vállalkozásoknál alkalmazásban állók.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
I.1.6.1.	Ipari vállalkozások, innovációra épülő technológia-, tevékenység- és termékfejlesztése	Kistérség minden települése
I.1.6.2.	Ipari park infrastruktúrájának és szolgáltatásainak fejlesztése	Hódmezővásárhely
I.1.6.3.	Inkubátor ház (vállalkozói ház) kialakítása, vállalkozásfejlesztési szolgáltatások	Hódmezővásárhely, illetve a kistérség minden települése
I.1.6.4.	A piaci versenyképességet javító minőségbiztosítási rendszerek, szabványok, tanúsítványok, védjegyek bevezetése	Kistérség minden települése
I.1.6.5.	Mikrovállalkozások, kézműves tevékenységek támogatása	Kistérség minden települése

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
I.1.6.1.	Ipari vállalkozások, innovációra épülő technológia-, tevékenység- és termékfejlesztése	1500
I.1.6.2.	Ipari park infrastruktúrájának és szolgáltatásainak fejlesztése	200
I.1.6.3.	Inkubátor ház (vállalkozói ház) kialakítása, vállalkozásfejlesztési szolgáltatások	260
I.1.6.4.	A piaci versenyképességet javító minőségbiztosítási rendszerek, szabványok, tanúsítványok, védjegyek bevezetése	180

I.1.6.5.	Mikrovállalkozások, kézműves tevékenységek támogatása	180
Összesen		2 320

Források (2007–2013)	megnevezése	• Önkormányzati források • Vállalkozói tőke • Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA); releváns támogatási terület: „1. K+F, innováció és vállalkozás” illetve „Vidéki körzetek és halászártól függő területek gazdasági diverzifikációja” • Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap (EMVA); releváns támogatási terület: 3. tengely: A vidéki élet minősége és a vidéki gazdaság diverzifikálása, 52. cikk
---------------------------------	--------------------	---

I.2. Partnerségek erősítése

<i>Sorszám, megnevezés</i>	I.2.1.A térségi identitás, kohézió, szerepmegosztás és együttműködés erősítése
<i>Általános célok</i>	• A szerves fejlődés megerősítése, • A nem kormányzati szervezetek fejlesztése, • Együttműködések fokozása, • Társadalmi-térségi érvényesülést segítő kompetenciák megszerzése, • Demokratikus magatartásformák terjesztése.
<i>Szükségességének indoklása</i>	Ismert, hogy a civil szervezetek fejlesztése interdiszciplináris terület. Egy helyi közösség fejlődése többek között attól függ, hogy kinek az ellenőrzése alatt állnak a helyi források, vagyis lényeges, hogy a közösség tagjai meg tudják-e szerezni a szükséges ellenőrzést tulajdon helyi forrásaik - föld, tőke, infrastruktúra, emberi erőforrások, és szaktudás - felett Ebben az intézkedéssorban alapvetően az identitás emeléséhez kapcsolódó kategóriákat emeltük ki. Így a támogatható tevékenységek sorában a települési megtartó képesség erősítése érdekében hagyományörző, lokálpatrióta, egyfajta „Találjuk ki” mozgalmak kialakítására van szükség, amelyek egyrészt segítenek az egyedi települési arculatok komplex megfogalmazásában, másrészt sikeresen integrálják egy-egy település elképzeléseit, lobbiját annak érdekében, hogy a programban megfogalmazott prioritások kistérségi szinten teljesülhessenek és a kistérségi érdekérvényesítési folyamatban is helyet kaphassanak. Az érdekek érvényesítésének demokratikus módját a civil egyeztető kerekasztalok létrejötte és a civil szervezetek kapacitás bővítése segítheti.

<i>Sorszám</i>	<i>Támogatható tevékenységek</i>	<i>Ütemezés</i>
I.2.1.1.	Civil szervezetek infrastruktúra-fejlesztése, civil-képzések és stratégia készítés	2007-2013
I.2.1.2.	Lokálpatrióta mozgalom indítása	2007-2013
I.2.1.3.	Civil Egyeztető Kerekasztalok létrehozása	2007-2013
I.2.1.4.	Településünk hagyományörző mesterei elnevezésű mozgalom elindítása	2007-2013

<i>Projekt kiválasztási kritériumok</i>	• Együttműködések intenzitása, • Az integrált program megvalósításának elősegítése.
---	--

Monitoring mutatók	
<i>Outputmutatók</i>	• Újonnan létrejött, megerősödött civil szervezetek száma (db), • Kidolgozott civil stratégiák száma (db), • Hálózatba szerveződött civil szervezetek száma (db), • Infrastrukturális beruházások nagysága (mFt),

	• Civil Kerekasztalok száma (db), • Képzési programok száma (db), a képzéseken résztvevők száma (fő), • Lokálpatrióta klubok száma (db), résztvevő tagok száma (fő), • A tradíciót folytató mesteremberek száma (fő).
Eredmény mutatók	• Bevont többletforrások nagysága (Ft), • Közös pályázatok és megvalósított projektek száma (db), • Civil szervezetek által foglalkoztatottak száma (fő), • Innováció, kreativitás, önkéntes munka.
Hatásmutatók	• A település megtartó erejének növekedése, • Hatékonyabb forrásallokáció, • Identitástudat erősödése, • A társadalmi szolidaritás növekedése, • Települési stratégiák társadalmasítása, • Demokratikusabb és szervesebb döntés-előkészítés.

Közreműködő szervezetek	• Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, • Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, • Oktatási Minisztérium, • Informatikai és Hírközlési Minisztérium, • Foglalkoztatási-és Munkaügyi Minisztérium, • Nemzeti Kulturális Örökség Minisztérium, • Nemzeti Civil Alap, • Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzat, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Hódmezővásárhely és Térsége Együttműködési Társulás, • Települési önkormányzatok.
Kedvezményezettek köre	• Alapítványok, egyesületek, klubok, körök (települési, kistérségi vagy megyei területi hatókörrel), • Települési cigány kisebbségi önkormányzatok, • Települési önkormányzatok intézményei, • Települési önkormányzatok, • Egyházak, • Teleházak.
Célcsoport	• A kistérség lakossága, • civil szervezetei, • közösségei.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
I.2.1.1.	Civil szervezetek infrastruktúra-fejlesztése, civil-képzések és stratégia készítés	A kistérség minden települése
I.2.1.2.	Lokálpatrióta mozgalom indítása	A kistérség minden települése

I.2.1.3.	Civil Egyeztető Kerekasztalok létrehozása	A kistérség minden települése
I.2.1.4.	Településünk hagyományőrző mesterei elnevezésű mozgalom elindítása	A kistérség minden települése

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
I.2.1.1.	Civil szervezetek infrastruktúra-fejlesztése, civil-képzések és stratégia készítés	210
I.2.1.2.	Lokálpatrióta mozgalom indítása	70
I.2.1.3.	Civil Egyeztető Kerekasztalok létrehozása	120
I.2.1.4.	Településünk hagyományőrző mesterei elnevezésű mozgalom elindítása	70
Összesen		470

Források (2007–2013)	megnevezése	• Európai Szociális Alap • EGT (a Európai Gazdasági Térség) Finanszírozási Mechanizmus és a Norvég Alap • Minisztériumi (ICSSZM, OM, NKÖM, FMM, IHM) céltámogatások • Nemzeti Civil Alap • Önkormányzati források • Civil szervezetek forrásai • Vállalkozói tőke
---------------------------------	--------------------	---

Sorszám, megnevezés	I.2.2. Társadalmi integráció feltételeinek fejlesztése
Általános célok	• Társadalmi érvényesülést segítő kompetenciák megszerzése, • Az életminőség javítása, • Az esélyegyenlőség fokozása, • A térségi foglalkoztatottsági arány bővítése.
Szükségességének indoklása	A kistérségben a munkanélküliségi ráta 11,6 %, ami az országos átlagot meghaladja. A munkanélküliség a kistérségen belül Székkutason a legalacsonyabb, Mindszenten a legmagasabb. A munkanélküliség a romákat fokozottan érinti, ezért az oktatási alrendszer és a szociális szféra nagyon fontos eleme azoknak az integrációs törekvéseknek, amelyekkel hosszú távon hathatunk a (mély)szegénységből való mobilitási esélyekre. Jellemző, hogy a kistérségi munkaerőpiacon a kereslet és a kínálat nem találkozik. Vannak hiányszakmák, melyek területén a képzését megszüntették az alacsony érdeklődés miatt (pl. gépészmérnök), más területeken (pl. kőműves, forgácsoló, hentes) is megfigyelhető, hogy a munkaadók részéről lényegesen nagyobb kereslet mutatkozna, mint ahány tanulót képeznek a térség oktatási intézményei. A csökkenő gyerekszám következtében kialakult iskolák közötti versengés a középiskolák képzési formáinak, kínálatának szélesítését vonta maga után. Ugyanakkor az oktatás egészére jellemző a munkaerőpiaci igényekre történő késleltetett reagálás. Az átalakításokhoz szükséges eszközrendszer hiánya, valamint az iskolák igényeket sok esetben figyelmen kívül helyező hozzáállása azt eredményezi, hogy a középiskolák nem tudják teljes egészében piacképes szakmákban folytatni képzésüket. Ennek ellenére a versenyhelyzet, valamint a társadalom részéről – a minőségi követelmények és a használható tudás iránt – jelentkező igények, az alkalmazkodás irányában hatnak. Az új versenyhelyzethez történő alkalmazkodásban, a kistérség sikeres felzárkóztatásában kiemelt helyen kezelendő a helyi társadalom iskolázottsági és képzettségbeli kérdése, külön figyelmet fordítva a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok integrálódási lehetőségeire. Remélhető, hogy ez a kulturális tőke emelése segíti az egyéni és közösségi aktivitást, amely nagymértékben hozzájárulhat a szociális konfliktushelyzetek individuális megoldásához, a társadalmi mobilitási pályán való elinduláshoz, valamint a térségben lévő humán infrastruktúra megújításához.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
I.2.2.1.	A leszakadó társadalmi csoportok integrációja régi és új útjainak támogatása (civil szervezetek fejlesztése, közösségfejlesztők, szociális munkások alkalmazása, képzési támogatás)	2007-2013
I.2.2.2.	Közmunka (vagy produktív szociálpolitikai) programok indítása a mentális szupervízió biztosításával	2007-2013
I.2.2.3.	Pedagógiai-képzési professzió (képzési-felnőttképzési stratégia elkészítése; alternatív pedagógiai módszerek terjesztése; oktatási-nevelési kerekasztalok) meggyökeresítése, a kistérségi felsőoktatási potenciál hatékonyabb bevonása	2007-2013
I.2.2.4.	Képzési-foglalkoztatási paktumok kidolgozása	2007-2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• Integrált fejlesztési programok, • Kistérségi (mikrokörzeti) lefedettség.
---	--

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Képzési programok száma (db), • Szakértő segítők száma (fő), • A sikeres modelleket bemutató cikkek, műsorok, honlapok, kiadványok száma (db), • A produktív kezdeményezések száma (fő), • Támogatott roma civil szervezetek száma (db), • Komplex közmunka-programok száma (db), • Roma pedellusok, dajkák száma (fő), • Kistérségi felnőttképzési program (db), • Alacsonyabb munkanélküliségi ráta (%).
Eredmény mutatók	• A képzéseken résztvevők száma (fő), • A produktív programokban kedvezményezettek száma (fő), • Társadalmi-szakmai párbeszéd (hálózat) típusú rendezvények száma (db), • Kevesebb betegség-típus előfordulása (fő), • Kevesebb betöltetlen álláshely (db), • Kevesebb munkanélküli a veszélyeztetett célcsoportokban (fő).
Hatásmutatók	• Az életminőség javulása, • A társadalmi konfliktus-szituációk csökkenése, • A település-kistérség megtartó erejének növekedése, • A kulturális tőke növekedése, • Az integrációs folyamatok hatékonyságának növelése.

Közreműködő szervezetek	• Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, • Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, • Oktatási Minisztérium, • Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzat, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács,
--------------------------------	--

	• Hódmezővásárhelyi Többcélú Kistérségi Társulás.
Kedvezményezettek köre	• Civil szervezetek, alapítványok (települési, kistérségi vagy megyei területi hatókörrel), • Települési cigány kisebbségi önkormányzatok, • Települési önkormányzatok intézményei (művelődési házak, könyvtárak, iskolák, családsegítő és gyerekjóléti szolgálatok), • Települési önkormányzatok, • Agrárvállalkozások, • Megyei Pedagógiai Intézet és Munkaügyi Központ; Kirendeltség, • Kutatóintézetek; Szegedi Tudományegyetem Mezőgazdasági Főiskolai Kar.
Célcsoport	• A kistérség lakossága

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
I.2.2.1.	A leszakadó társadalmi csoportok integrációja régi és új útjainak támogatása (civil szervezetek fejlesztése, közösségfejlesztők, szociális munkások alkalmazása, képzési támogatás)	A kistérség minden települése (kiemelt támogatandó terület: Mindszent)
I.2.2.2.	Közmunka (vagy produktív szociálpolitikai) programok indítása a mentális szupervízió biztosításával	A kistérség minden települése
I.2.2.3.	Pedagógiai-képzési professzió (képzési-felnőttképzési stratégia elkészítése; alternatív pedagógiai módszerek terjesztése; oktatási-nevelési kerekasztalok) meggyökeresítése, a kistérségi felsőoktatási potenciál hatékonyabb bevonása	A kistérség minden települése
I.2.2.4.	Képzési-foglalkoztatási paktumok kidolgozása	A kistérség két városa, mint mikrokörzeti központok

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
I.2.2.1.	A leszakadó társadalmi csoportok integrációja régi és új útjainak támogatása (civil szervezetek fejlesztése, közösségfejlesztők, szociális munkások alkalmazása, képzési támogatás)	350
I.2.2.2.	Közmunka (vagy produktív szociálpolitikai) programok indítása a mentális szupervízió biztosításával	210
I.2.2.3.	Pedagógiai-képzési professzió (képzési-felnőttképzési stratégia elkészítése; alternatív pedagógiai módszerek terjesztése; oktatási-nevelési kerekasztalok) meggyökeresítése, a kistérségi felsőoktatási potenciál hatékonyabb bevonása	210
I.2.2.4.	Képzési-foglalkoztatási paktumok kidolgozása	70
Összesen		840

Források (2007–2013)	megnevezése • Európai Szociális Alap • Minisztériumi (ICSSZM, OM, NKÖM, FVM) céltámogatások • Nemzeti Civil Alap • Önkormányzati források • Civil szervezetek forrásai • Vállalkozói tőke
---------------------------------	--

2. Az életminőség javítása

2.1. Humán szolgáltatások fejlesztése

Sorszám, megnevezés	II.1.1. Humán ellátórendszer fejlesztése
Általános célok	• Az egészséges életmód terjesztése, az egyéni felelősség növelése • Életminőség javítása, a létbiztonság növelése • Az esélyegyenlőség és szolidaritás fokozása • Szakmaközi együttműködés kialakítása, erősítése
Szükségességének indoklása	Összességében a klasszikus segítő funkcióval jellemezhető területeken elengedhetetlen, hogy a társadalom tágabban a humán életminőség-javító fejlesztésekkel, szűkebben az egészséggel és a szociális helyzettel (létbiztonsággal) kapcsolatos céljait és tagjainak szerepeit világosan megfogalmazzuk és elfogadtassuk (társadalmassítsuk). A tevékenységek között az egészségügy terén fontosnak tartjuk a települési egészségterv kidolgozását. Célja a lakosság életminőségének, egészségi állapotának javítása, a közösségi erőforrások mozgósítása a megelőzés és a gyógyítás terén. Az egészségfejlesztés keretén belül a kistérség demográfiai és társadalmi csoportjait fokozottabban sújtó betegségekre (depresszió, függőséget okozó szerek használata), valamint munkaegészségügyi felvilágosításra, külön prevenciós programok beindítása javasolt. Kistérségi szinten és általánosságban is igaz, hogy a fenntartók nem tulajdonítanak kellő jelentőséget a szociális szolgáltatásoknak, nem terveznek ezen a téren hosszú távra. A kistérségi szolgáltatás tervezési koncepció segíteni hivatott, hogy a jogszabályban foglaltakat betartva, de a helyi igényekre és a helyben érzékelt problémákra válaszoló, költségtakarékos ellátó- és támogató rendszer épüljön ki. A kistérség szociális intézményeinek is élni kell az információs társadalom nyújtotta lehetőségekkel. Szükséges felmérni a szociális intézmények informatikai környezetét és digitális fejlesztési lehetőségeit. Mivel napjainkban az ún. kockázati társadalmak korát éljük, egyre fontosabb hagyományos veszélyforrásokkal szembeni hatékony védekezés. Ezért emeljük ki intézkedéseink között a lét-és vagyoni biztonságot, amelyet a fentiekhez kapcsolja a tűzoltást, mint hivatást, valamint a mentő szervezetek fejlesztését.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
II.1.1.1.	Egészségtervek, iskolai egészségmegőrző programok kidolgozása	2007–2013
II.1.1.2.	Kistérségi szolgáltatás tervezési koncepció kidolgozása;	2007–2013
II.1.1.3	Speciális egészségmegőrző projektek (prevenciós települési pontok) elindítása, az idősgondozás	2007–2013

	professzionizációja	
II.1.1.4.	Egységes szociális informatikai hálózat kiépítése, távegészségügyi módszerek és lehetőségek terjesztése	2007–2013
II.1.1.5.	A lét- és vagyonbiztonságot növelő civil és önkormányzati kezdeményezések támogatása, a civil hálózatok szerepének erősödése	2007–2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• Interprofesszionális projektek, • Kistérségi és kistérségen túli, hálózatos együttműködésekben alapuló projektek.
---	--

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Települési egészségtervek száma (db), • Szolgáltatásfejlesztési koncepciók száma (db), • Prevenációs programok, pontok és internet-oldalak száma (db), • A prevenációs programokon részt vett fiatal és aktív és időskorúak száma (fő), • Az idősgondozásban részt vett szépkorúak száma (fő).
Eredmény mutatók	• Csökken a gyógyszerkasszára szánt kiadás és az egy orvosra jutó betegszám (Ft, illetve fő), • Digitális tartalmak áramlása az ágazatokban, • Egészségpénztári tagok számának emelkedése (fő), • Humán erőforrás-fejlesztés (új szakmák meggyökeresedése) a humán közszolgáltatások területén (fő), • Önkormányzat és a civil szféra közötti szerződéses kapcsolatok általánosabbá válása (szerződések száma).
Hatásmutatók	• Élhetőbb települési környezet, • Egészségtudatos magatartás kialakulása, • Ágazatközi párbeszéd, hatékonyabb érdekképviselés, • Korosztályi szolidaritás növekedése, • Települési megtartóerő növekedése a humán értelmiségek körében, • Lét-és vagyon biztonság emelkedése.

Közreműködő szervezetek	• Egészségügyi Minisztérium, • Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Hódmezővásárhely és Térsége Együttműködési Társulás.
Kedvezményezettek köre	• Települési önkormányzatok, • Települési önkormányzatok intézményei (iskolák, családsegítő és gyermekjóléti szolgálatok), • Háziorvosok,

	• Egészségpénztárak, • Civil szervezetek, • Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Hivatal, • Önkormányzati tűzoltóság(ok), OMSZ.
Célcsoport	• A kistérség lakossága

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
II.1.1.1.	Egészségtervek, iskolai egészségmegőrző programok kidolgozása	A kistérség minden települése
II.1.1.2.	Kistérségi szolgáltatás tervezési koncepció kidolgozása;	A kistérség városi rangú települései, mint mikrokörzeti központok
II.1.1.3	Speciális egészségmegőrző projektek (prevenciós települési pontok) elindítása, az idősgondozás professzionalizációja	Elsősorban a kistérség két városa; másodsorban a községek
II.1.1.4.	Egységes szociális informatikai hálózat kiépítése, távegészségügyi módszerek és lehetőségek terjesztése	A kistérség minden települése
II.1.1.5.	A lét- és vagyonbiztonságot növelő civil és önkormányzati kezdeményezések támogatása, a civil hálózatok szerepének erősítése	Elsősorban a kistérség két városa; másodsorban a községek

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
II.1.1.1.	Egészségtervek, iskolai egészségmegőrző programok kidolgozása	70
II.1.1.2.	Kistérségi szolgáltatás tervezési koncepció kidolgozása; aktualizálása	35
II.1.1.3	Speciális egészségmegőrző projektek (prevenciós települési pontok) elindítása, az idősgondozás professzionalizációja	210
II.1.1.4.	Egységes szociális informatikai hálózat kiépítése, távegészségügyi módszerek és lehetőségek terjesztése	280
II.1.1.5.	A lét- és vagyonbiztonságot növelő civil és önkormányzati kezdeményezések támogatása, a civil hálózatok szerepének erősítése	350
Összesen		945

Források megnevezése (2007–2013)	• Minisztériumi (EM, IHM, ICSSZM; OM) céltámogatások, • Európai Szociális Alap, • Európai Regionális Fejlesztési Alap, • Önkormányzati források, • Vállalkozói tőke.
---	--

II. 2. Komplex tanyafejlesztés

Sorszám, megnevezés	II.2.1. Tanyák infrastrukturális fejlesztése
Általános célok	• Életkörülmények javítása, • Környezetszennyezések csökkentése (víztestek állapotának javítása, talajszennyezések csökkentése), • Külső erőforrásoktól való függőség csökkentése.
Szükségességének indoklása	A kistérség lakásainak, üdülőinek 8% külterületen található. A külterületi lakások aránya Hódmezővásárhelyen 7%, Mindszenten 4 %, Mártélyon 26%, Székkutason pedig 34%. A tanyák infrastrukturális ellátottsága meglehetősen hiányos, a hagyományos hálózatépítő megoldások sok esetben irreálisan magas költségekkel járnak. Ezért szükséges a tanyák környezeti autonómiájának megteremtése.¹⁷ „Az autonómia tágabb értelemben olyan önállóság, amely az ésszerű lehetőségek szerinti legnagyobb mértékben a saját forrásokra való támaszkodást jelenti.” Ennek megfelelően az ivóvízellátás, szennyvízkezelés, hulladékkezelés és közlekedés területén jelentkező hiányosságokat oly módon kell megoldani, hogy csökkenjen az anyatelepüléstől való függés, illetve a tanyás térségek számára fontos környezeti erőforrások megőrzése biztosítva legyen. A vezetékes ivóvízhálózat kiépítése továbbra is túl magas költséggel jár, ezért szükséges a víztisztítás alternatív módszereinek bevezetése, a rendelkezésre álló vízkészletek megőrzése érdekében pedig a tanyák vízfelhasználásának korszerűsítése. A szennyezések megelőzése, a vízbázis védelem érdekében szükséges a tanyákon, tanyacsoportokon az alternatív szennyvízkezelési megoldások bevezetése. Ugyanígy fontos feladat a környezetbe kerülő hulladékok csökkentése, a szennyezések felszámolása. A tanyák hulladékgazdálkodásnál is előtérbe kell helyezni a szelektív gyűjtést, a biológiailag lebomló hulladékok újrafelhasználási lehetőségének megteremtését. Az energiaellátás biztosításánál szintén az alternatív erőforrások előtérbe helyezése szükséges. A megújuló energiaforrások elterjesztésekor az adottságokat, az értékek védelmét és a beruházás megtérülését figyelembe véve kell megkeresni a megfelelő módszert és léptéket. A tanyák életképességének biztosítása érdekében további feladat az épületek korszerűsítése, a komfortfokozat emelése, illetve az elérhetőség javítása.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
II.2.1.1.	A tanyák vízfelhasználásának korszerűsítése (fűtő kutak ártalommentesítése, víztisztítás alternatív módszereinek bevezetése, víz visszaforgató rendszerek kialakítása)	2007–2013

¹⁷ MTA RKK (szerk.: Csáthi Bálint): Tanyakutatás 2005 Kutatási jelentések 1. füzet, Kecskemét. 2005

II.2.1.2.	Alternatív, kis léptékű szennyvízkezelő rendszer kialakítása	2007–2013
II.2.1.3.	A tanyák energetikai korszerűsítése, energiaellátásának biztosítása (villamosítás, alternatív megoldások)	2007–2013
II.2.1.4.	A tanyák elérhetőségének javítása, bekötő utak korszerűsítése	2007–2013
II.2.1.5.	A tanyák komfortfokozatának emelése	2007–2013
II.2.1.6.	Hulladékgazdálkodás alternatív megoldásainak bevezetése	2007–2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• Modell-értékű projekt, • Környezetterhelés csökkentés hatékonysága, • A közműves szennyvízelvezető és –tisztítóművel gazdaságosan el nem látható területekre vonatkozó Egyedi Szennyvízkezelés Nemzeti Megvalósítási Programjához (174/2003. (X. 28.) Korm. Rendelet) való illeszkedés.
---	---

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Ártalommentesített fűtő kutak száma (db), • Vízfelhasználás (m³), • Egyedi szennyvíz-kezelő létesítmények száma (db), • Felszerelt napkollektorok száma (db), • Biomassza hasznosító kazánok, átmeneti tárolók (db), • Geotermikus energiát felhasználó rendszerek száma (db), • Beépített megújuló új villamosenergia kapacitás (kWh), • Korszerűsített bekötőutak hossza (km), • Komfortos lakások száma (db), • Szelektíven gyűjtött hulladék mennyisége (m³).
Eredmény mutatók	• Felszíni vizekbe kerülő N és P tartalom csökken (µg/l), • Egyedi szennyvíz-kezelő létesítményekkel ellátott háztartások aránya növekszik (%), • Megújuló energiahordozóval megtermelt/megtermelhető hő- és villamos energia arányának növekedése (összesített hőértékben PJ/év vagy %.), • A tanyák állapotának javulása, • Javul a tanyák elérhetősége, megközelíthetősége, • A tanyákon élők környezettudatossága nő.
Hatásmutatók	• Felszíni és felszín alatti víztestek állapotának javulása, • Időszakos, szennyezett pangóvíz keletkezésének visszaszorulása, • Közegészségügyi mutatók javulása, • A hagyományos energiahordozóktól és energiainporttól való függőség mérséklődése, • A tanyákon élők gazdasági ereje nő.

Közreműködő szervezetek	• Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, • Energia Központ Kht.,
--------------------------------	---

	• Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, • Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Hódmezővásárhelyi Kistérség Többcélú Társulása.
Kedvezményezettek köre	• Települési önkormányzatok, és azok társulásai, • Közintézmények, közhasznú társaságok, • Civil szervezetek, • Gazdasági vállalkozások,
Célcsoport	• Külterületi lakosság

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
II.2.1.1.	A tanyák vízfelhasználásának korszerűsítése (fúrt kutak ártalommentesítése, víztisztítás alternatív módszereinek bevezetése, víz visszaforgató rendszerek kialakítása)	Külterületi lakott helyek
II.2.1.2.	Alternatív, kis léptékű szennyvízkezelő rendszer kialakítása	Külterületi lakott helyek
II.2.1.3.	A tanyák energetikai korszerűsítése, energiaellátásának biztosítása (villamosítás, alternatív megoldások)	Külterületi lakott helyek
II.2.1.4.	A tanyák elérhetőségének javítása, bekötő utak korszerűsítése	Külterületi lakott helyek
II.2.1.5.	A tanyák komfortfokozatának emelése	Külterületi lakott helyek
II.2.1.6.	Hulladékgazdálkodás alternatív megoldásainak bevezetése	Külterületi lakott helyek

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 M Ft
II.2.1.1.	A tanyák vízfelhasználásának korszerűsítése (fúrt kutak ártalommentesítése, víztisztítás alternatív módszereinek bevezetése, víz visszaforgató rendszerek kialakítása)	600
II.2.1.2.	Alternatív, kis léptékű szennyvízkezelő rendszer kialakítása	800
II.2.1.3.	A tanyák energetikai korszerűsítése, energiaellátásának biztosítása (villamosítás, alternatív megoldások)	1200
II.2.1.4.	A tanyák elérhetőségének javítása, bekötő utak korszerűsítése	800
II.2.1.5.	A tanyák komfortfokozatának emelése	400
II.2.1.6.	Hulladékgazdálkodás alternatív megoldásainak bevezetése	200
Összesen		4 000

Források megnevezése (2007–2013)	Európai Regionális Fejlesztési Alap, EMVA, Önkormányzati források, Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium céllelőirányzatai, Gazdasági és Közlekedési Minisztérium céllelőirányzatai, Decentralizált helyi önkormányzati fejlesztési támogatási programok, Vállalkozói tőke, Lakossági hozzájárulás.
--	---

Sorszám, megnevezés	II.2.2.Humán ellátás javítása a tanyás térségben
Általános célok	• A tanyák (és társadalmuk) megújulásának segítése, • A harmónia erősítése a tanyás hagyományos funkciók és korunk kihívásai között (természetvédelem, második otthon, tanya-turizmus), • Életminőség javítása, • Az esélyegyenlőség és szolidaritás fokozása, • Szakmaközi együttműködés kialakítása, erősítése.
Szükségességének indoklása	A tanya olyan magányos településforma, amely a mezőgazdasági lakóhely és munkahely sajátos egységét jelképezi. A rendszerváltás felerősítette a külterületek átalakulási folyamatát. Az infrastruktúra állapotát az elmaradt fejlesztések teszik egyre reménytelenebbé. A klasszikus szerepek napjainkban történő érvényesülését nehezíti a tisztázatlan agrárviszonyok és támogatások. Mindezek mellett a tanya társadalmára rányomja bélyegét a kiilleszkedés folyamata. Összességében a halmozott hátrányok (gyors elöregedés, elmagányosodás, szegénység, mélyszegénység és a tartós munkanélküliség, romló közbiztonság) jellemzőek. A megkettőzött szegregáció ezért a szociális szintű depriváció és földrajzi (térbeli) kirekesztettség között értelmezhető. 2001-ben a népszámlálási adat szerint, Hódmezővásárhely külterületén, a 4 tanyaközpontban (Batida, Erzsébet, Kútvölgy, Szikáncs) összesen 1176 személy élt, míg a szóránytanyákon 1691 fő. (Az egész vásárhelyi külterületen 4086 fő, az összlakosság 8,26 százaléka). A szegénységre jellemző, hogy a Hódmezővásárhely külterületén élő valamivel több, mint négyezer lakos közül majdnem mindenki rendszeresen szociális segélyben részesül. Összességében a hátrányok halmozódása miatt szükséges az, hogy a tanyák társadalom- és gazdaságfejlesztésével komplexen foglalkozzunk. Tervezett tevékenységeink az újratanyásodás folyamatának kereteit teremthetik meg azzal, hogy a város környéki tanyák tradícióját, hagyományait és innovációját gyökeresítik meg.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
II.2.2.1.	Speciális tanya-tervező-fejlesztő-gondozó szervezet létrehozása, a tanyasi társadalom komplex felmérése	2007–2013
II.2.2.2	Közösségi szervezettséget, megújuló- és megtartóképeséget fejlesztő humán programok támogatása	2007–2013
II.2.2.3.	Speciális egészségmegőrző projektek, a segítség professzionalizációjának támogatása	2007–2013
II.2.2.4.	Egységes informatikai hálózat kiépítése, távegészségügyi módszerek terjesztése; teleházak (e-	2007–2013

	Magyarország pontok) fejlesztése	
--	----------------------------------	--

Projekt kiválasztási kritériumok	• Interprofesszionális projektek, • Hálózatos együttműködésekben alapuló projektek, • A hagyományok és az innovációs fenntartása.
---	---

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• A komplex tanya-segítő szervezet költségvetése (mFt), • A szervezetben dolgozó szakalkalmazottak száma (fő), • A segítő tevékenység (anyagondnoki és támogató szolgálat) súlya a szervezetben, • Civil, közösségi, hagyományőrző programok, tantervek száma (db), • Az egészségügyi fejlesztések összege (m Ft) és a meg, illetve felújított rendelők száma (db), • Az informatikai fejlesztések összege (mFt) és a jelzőrendszeres házigondozásba bekötött tanyák száma (db).
Eredmény mutatók	• Csökken a gyógyszerkasszára szánt kiadás és az egy orvosra jutó betegségszám (Ft, illetve fő), • Csökken az elmagányosodás negatív mentális hatása, • Az informatikai kultúra terjedése (fő), • Humán erőforrás-fejlesztés, új komplex területi ellátás meggyökeresedése a humán közszolgáltatások területén (fő).
Hatásmutatók	• Élhetőbb települési-tanyasi környezet, • Egészségtudatos magatartás kialakulása, • Az egyéni kockázatok csökkenése, • Társadalmi szolidaritás növekedése, • Tanyasi megtartóerő növekedése, • Az újratanyásodás kereteinek kialakítása.

Közreműködő szervezetek	• Egészségügyi Minisztérium, • Oktatási Minisztérium, • Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Hódmezővásárhely és Térsége Együttműködési Társulás, • Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Hivatal.
Kedvezményezettek köre	• Települési önkormányzatok, • Települési önkormányzatok intézményei (iskolák, családsegítő és gyerekjóléti szolgálatok), • Házi orvosok, Egészségpénztárak, • Civil szervezetek, • Kutatóintézetek.

Célcsoport	• A kistérség lakossága
-------------------	-------------------------

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
II.2.2.1.	Speciális tanya-tervező-fejlesztő-gondozó szervezet létrehozása, a tanyasi társadalom komplex felmérése	A kistérségi központ
II.2.2.2	Közösségi szervezethez, megújuló- és megtartóképesítő fejlesztő humán programok támogatása	A kistérség minden települése és tanyás résztársadalmi csoportjai
II.2.2.3.	Speciális egészségmegőrző projektek, a segítség professzionalizációjának támogatása	A kistérség minden települése és tanyás résztársadalmi csoportjai
II.2.2.4.	Egységes informatikai hálózat kiépítése, távegészségügyi módszerek terjesztése; teleházak (e-Magyarország pontok) fejlesztése	A kistérség minden települése és tanyás résztársadalmi csoportjai

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 Mft
II.2.2.1.	Speciális tanya-tervező-fejlesztő-gondozó szervezet létrehozása, a tanyasi társadalom komplex felmérése	350
II.2.2.2	Közösségi szervezethez, megújuló- és megtartóképesítő fejlesztő humán programok támogatása	70
II.2.2.3.	Speciális egészségmegőrző projektek, a segítség professzionalizációjának támogatása	210
II.2.2.4.	Egységes informatikai hálózat kiépítése, távegészségügyi módszerek terjesztése; teleházak (e-Magyarország pontok) fejlesztése	490
Összesen		1.120

Források megnevezése (2007–2013)	• Minisztériumi (EM, IHM, ICSSZM; OM) céltámogatások, • Európai Szociális Alap, • Önkormányzati források, • Vállalkozói tőke.
---	--

III. A környezettudatosság megerősítése

III.1. Tájrehabilitáció

<i>Sorszám, megnevezés</i>	III.1.1. Környezeti és természeti állapot javító tájszerkezet kialakítása
<i>Általános célok</i>	• Értékfenntartó gazdálkodási rendszerek kialakítása, • Biológiai és táji sokféleség (diverzitás) növelése, • A porszennyezés mérséklése, • Talajok kémiai és fizikai szennyezésének csökkentése, • Turisztikai vonzerő növelése, • Az élet- és környezetminőség javítása.
<i>Szükségességének indoklása</i>	A kistérség jelenlegi egynemű tájhasználat, a nagytáblás szántóföldi területek túlsúlya nem teszi lehetővé az adottságokhoz igazodó értékfenntartó, a táji és természeti sokféleséget megőrző gazdálkodási rendszerek kialakítását, sőt a homogén tájhasználat magának a szántóföldi növénytermesztésnek hosszú távú fenntartását is veszélyezteti. A konvencionális mezőgazdasági stratégia nemcsak a kiváló termőhelyi adottságú területeken jellemző, hanem a mélyebb fekvésű és környezetileg érzékenyebb térségekben is. Itt a károk fokozottan jelentkeznek, de a kedvező adottságú, környezetileg kevésbé érzékeny területeken is jelentős a fizikai degradáció (defláció, porosodás, tömörödés stb.) és kémiai szennyezés, elsavanyosodás. A néhány növényfajra korlátozódó vetésszerkezet, a nagytáblás művelési rendszer, a környezeti elemek elszennyezésén túl rendkívül alacsony biodiverzitást okoz. Amennyiben megvalósulna a vízrajzi, domborzati, valamint a talajtani adottságokhoz igazodó tájhasználat, jelentősen csökkenne a környezet, különösképpen a talajok kémiai szennyeződése, a defláció okozta fizikai talajpusztulás, valamint a szélsőséges vízháztartási viszonyok és az egyoldalú termékszerkezet miatt meglévő magas termelési kockázat. A tájhasználat-váltás a negatív hatások mérséklése mellett számos kedvező folyamatot indítana el. Ezek közül a legfontosabb a sokféleség vagy diverzitás növelése a következő területeken: a földhasználat és üzemméretek sokfélesége, az élőhelyek sokfélesége, a természetben élő és a kultúrfajok diverzitása. Az adottságokhoz igazodó tájhasználat esetén a jelenleginél lényegesen magasabb lenne az őshonos fafajok alkotta erdőterületek aránya, amely kiegyenlítettebb viszonyokat teremthet. (Kapcsolódó intézkedések: III.1.2.) A kistérségben hiányoznak, vagy nem megfelelő állapotúak azok az út- és vízfolyás kísérő vagy mezővédő fásítások, melyek esztétikai szerepükön túl ökológiai, környezetvédelmi, közlekedésbiztonsági, talajvédelmi stb.

	szerepet is betöltenek. Ezek telepítése, pótlása kiemelt jelentőségű az erdőkben amúgy is szegény vidéken. A mozaikos tájszerkezet továbbá kedvező hatást gyakorolna a térség turisztikai vonzerejére, az ott élő népesség élet- és környezetminőségére és nem utolsósorban a jövedelemszerzés lehetőségeire és a termékszerkezet bővítésére.
--	--

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
III.1.1.1.	Szántóterületek gyepesítése, a telepítések ápolása	2007–2013
III.1.1.2.	Mezőgazdasági területek erdősítése, a telepítések ápolása	2007-2013
III.1.1.3.	A tájrehabilitáció során kialakított vizes élőhelyek fenntartása	2007-2013
III.1.1.4.	Mezővédő erdősávok, fás-cserjés sövények létesítése	2007-2013
III.1.1.5.	Füves mezsgyék kialakítása	2007-2013
III.1.1.6.	Szántóterületek méret és intenzitásbeli diverzifikációja	2007-2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• A erdőtelepítés során az őshonos fafajokat előnyben kell részesíteni, • Új gyepok létesítése során a fajgazdag telepítést előnyben kell részesíteni, • Gyepterületek fenntartása során a legeltetéses hasznosítást előnybe kell részesíteni, • Talaj- és vízkészletvédő agrotechnika alkalmazása alapvető kívánalom.
---	---

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Újonnan telepített erdő (ha), • Újonnan telepített gyep (ha), • Fenntartott vizes élőhelyek területe (ha), • Telepített mezővédő erdősávok hossza (km), • Telepített füves mezsgyék hossza (km), • Extenzifikált szántók területe (ha).
Eredmény mutatók	• Termesztett növényfajok és fajták száma (db), • A biotóphálózat sűrűsége (m²/ha), • Védett növényfajok száma (db), • Vadfajok populációinak egyedsűrűsége (db/km²).
Hatásmutatók	• Biológiai és táji sokféleség növekedése, • Deflációs károk csökkenése, • A talaj kémiai szennyezésének csökkenése, • A porszennyezés csökkenése, • Kedvezőbb mezőgazdasági energiamérleg, • Kedvezőbb mikroklima, kiegyenlített víz háztartás, • A népességmegtartó-képesség növekedése, • A turisztikai vonzerő növekedése.

Közreműködő szervezetek	• Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, • Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal, • Csongrád Megyei Földművelésügyi Hivatal és
--------------------------------	---

	Falugazdász hálózat, • Csongrád Megyei Agrárkamara, • Dél-alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Állami Erdészeti Szolgálat Kecskeméti Igazgatósága, • Települési önkormányzatok és azok társulásai.
Kedvezményezettek köre	• Mezőgazdasági termelők, • Vállalkozások.
Célcsoport	• Mezőgazdasági termelők, vállalkozások

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
III.1.1.1.	Szántóterületek gyepesítése, a telepítések ápolása	Kistérség teljes területe
III.1.1.2.	Mezőgazdasági területek erdősítése, a telepítések ápolása	Kistérség teljes területe
III.1.1.3.	A tájrehabilitáció során kialakított vizes élőhelyek fenntartása	Hódmezővásárhely, Mártély és Mindszent
III.1.1.4.	Mezővédő erdősávok, fás-cserjés sövények létesítése	Kistérség teljes területe
III.1.1.5.	Füves mezsgyék kialakítása	Kistérség teljes területe
III.1.1.6.	Szántóterületek méret és intenzitásbeli diverzifikációja	Kistérség teljes területe

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
III.1.1.1.	Szántóterületek gyepesítése, a telepítések ápolása	600
III.1.1.2.	Mezőgazdasági területek erdősítése, a telepítések ápolása	3000
III.1.1.3.	A tájrehabilitáció során kialakított vizes élőhelyek fenntartása	250
III.1.1.4.	Mezővédő erdősávok, fás-cserjés sövények létesítése	950
III.1.1.5.	Füves mezsgyék kialakítása	170
III.1.1.6.	Szántóterületek méret és intenzitásbeli diverzifikációja	1700
Összesen		6670

Források megnevezése (2007–2013)	• Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap (EMVA) • Nemzeti kiegészítő források • Önkormányzati tőke • Vállalkozói tőke
---	--

Sorszám, megnevezés	III.1.2. Természetes rendszerek megőrzése, működőképességének javítása
Általános célok	• Természeti értékek megőrzése, • Tájji, természeti értékek, élőhelyek bemutatása, • Új élőhelyek kialakítása, védelme, • Tájrehabilitációs programok megvalósítása, • Ökológiai kapcsolatok biztosítása, • Tájfásítás.
Szükségességének indoklása	Egy kistérség megítélésében fontos szerepet játszik a lakosság és választott vezetői környező tájhoz, természeti környezethez fűződő viszonya. A helyi társadalom identitását erősíti a környék táji, természeti értékeinek védelme, bemutatása, a természeti rendszerekkel való együttműködése. A kistérség jellegzetes természeti értékeinek megőrzése, élőhelyeinek fejlesztése, bemutatása fontos feladat (Mártélyi TK, Székkutasi(Ficsér) pusztája vagy a Tisza menti országosan védett területek). A védett területek bemutatása nemcsak az ide látogatók számára hasznos, hanem az itt élők számára is információval szolgálna a természetvédelmi területek szerepéről, értékeiről és használatáról. A kistérség táji, természeti környezeti állapotát, ökológiai kapcsolatait javítják a különböző élőhelyek fennmaradását, kialakítását elősegítő tájrehabilitációs programok. A biológiai sokféleség megőrzése érdekében kiemelt szerep jut az időszakos vagy állandó vízborítású vizes élőhelyeknek. Ökológiai szerepük erősíthető új vizes élőhelyek létrehozásával a szántóművelésre alkalmatlan (belvizes, mélyfekvésű) mezőgazdasági területeken, vagy ha megfelelően helyreállítják a meglévő (pl. holtágak, tavak, vízfolyások), de leromlott állapotú vizes élőhelyeket. Kapcsolódó intézkedések: I.1.5.) Ökológiai, mezőgazdasági és erdészeti szempontból is fontos az agresszíven terjedő invazív növényfajok visszaszorítása a kistérség területén. (kapcsolódó intézkedés: III.1.1.)

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
III.1.2.1.	Védett természeti területek oktatási-nevelési-turisztikai célú bemutatása (programok, információs rendszerek, oktatási tananyagok)	2007–2013
III.1.2.2.	Holtágrehabilitáció (Körtvélyesi-, Mártélyi-holtág)	2007–2013
III.1.2.3.	Mezőgazdasági területek vizes élőhelyé alakítása	2007–2013
III.1.2.4.	Ökológiai szempontú fásítás (élőhelyvédelem, vízfolyások mentén)	2007–2013
III.1.2.5.	Invazív fajok visszaszorítása	2007–2013
III.1.2.6.	Egyedi tájértékek felmérése, bemutatása, helyi védettség alá helyezése	2007–2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• Országos védettségű természetvédelmi területek, Natura 2000 területek előnyt élveznek, • Országos ökológiai hálózat egyéb elemei előnyt élveznek, • Bemutathatóság.
---	---

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Természetvédelmi területeket bemutató programok száma (db), • Kezelési tervek száma (db), • Tájékoztató táblák száma (db), • Tájékoztató kiadványok száma(db), • Tájrehabilitációs tervek (db), • Élőhelyrekonstrukciós tervek (db), • Új vizes élőhelyek száma (db), • Helyi védett értékek száma (db), • Telepített fák, cserjék (db).
Eredmény mutatók	• Helyi védettségről szóló rendeletek, • Természetvédelmi területek látogatottsága (fő), • Védett fajok száma, • Működő vizes élőhelyek.
Hatásmutatók	• Természeti, táji értékek fennmaradása, • Természetvédelem céljai, védett értékek ismertsége nő, • Identitástudat nő, • Biodiverzitás nő, • Tájkép javul.

Közreműködő szervezetek	• Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, • Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács.
Kedvezményezettek köre	• Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatósága, • Körös-Maros Nemzeti Park, • Települések önkormányzatai, és azok társulásai, • Közintézmények, • Közhasznú társaságok, • Civil szervezetek, • Vállalkozások, • Magánszemélyek.
Célcsoport	• Lakosság, • Térségbe látogató turisták.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
III.1.2.1.	Védett természeti területek oktatási–nevelési–turisztikai célú bemutatása (programok, információs rendszerek,	Mártélyi TK, Natura 2000 területek

	oktatási tananyagok)	
III.1.2.2.	Holtágrehabilitáció (Körtvélyesi-, Mártélyi-holtág)	Hódmezővásárhely
III.1.2.3.	Mezőgazdasági területek vizes élőhelyé alakítása	Kistérség minden települése
III.1.2.4.	Ökológiai szempontú fásítás (élőhelyvédelmi célú, vízfolyások mentén)	Kistérség minden települése
III.1.2.5.	Invazív fajok visszaszorítása	Kistérség minden települése
III.1.2.6.	Egyedi tájértékek felmérése, bemutatása, helyi védettség alá helyezése	Kistérség minden települése

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2007–2013 MFt
III.1.2.1.	Védett természeti területek oktatási–nevelési–turisztikai célú bemutatása (programok, információs rendszerek, oktatási tananyagok)	70
III.1.2.2.	Holtágrehabilitáció (Körtvélyesi-, Mártélyi-holtág)	300
III.1.2.3.	Mezőgazdasági területek vizes élőhelyé alakítása	100
III.1.2.4.	Ökológiai szempontú fásítás (élőhelyvédelmi célú, vízfolyások mentén)	130
III.1.2.5.	Invazív fajok visszaszorítása	50
III.1.2.6.	Egyedi tájértékek felmérése, bemutatása, helyi védettség alá helyezése	20
Összesen		670

Források (2007–2013)	megnevezése	• ERFA, • EMVA, • Költségvetés célirányos támogatásai, • Decentralizált helyi önkormányzati fejlesztési támogatási programok, • Önkormányzatok forrásai, • Vállalkozói tőke, • Lakossági hozzájárulás.
---------------------------------	--------------------	--

III.2. A környezet-biztonság megteremtése

Sorszám, megnevezés	III.2.1. A közmű infrastruktúra fejlesztése
Általános célok	• Életkörülmények javítása • Környezetszennyezések csökkentése • A víztestek jó ökológiai állapotba hozása
Szükségességének indoklása	A kistérségben az ivóvízhálózatba bekötött lakások aránya 66%-os, az ivóvizet a települések saját vízműből nyerik, a külterületi objektumok, gazdaságok, tanyák ivóvízzel való ellátása egyedi kútról történik. A víz minőségével elsősorban a magas amónium és vas tartalom miatt van probléma. Az ivóvízminőség-javító beruházást legkésőbb 2009 dec. 25-ig el kell végezni, amelyet a Dél-Alföldi regionális ivóvízminőség-javító program keretében kívánnak megoldani. A kistérség 4 települése közül csak a 2000 lakosegyenérték alatti Mártély nem rendelkezik szennyvízelevezető rendszerrel, azonban Székkutas és Mindszent területén is rendkívül alacsony a kiépültség. A közcsonna-hálózatba bekapcsolt lakások aránya 60 %. Hódmezővásárhelyen a mártélyi üdülőterület csatornahálózatának kiépítését tervezik 2006-ban. Mártélyon szintén 2006-ra épül ki a szennyvízelvezető rendszer és a szennyvíztisztító. Mindszenten és Székkutason tervezik a csatornahálózat bővítését, illetve önálló tisztító kialakítását, a tervek most készülnek. A fejlesztések megvalósításakor célszerű figyelemmel lenni a mélyárterek sajátosságaira, infrastruktúrájuk kiváltására annak érdekében, hogy az ártér funkciói a későbbiekben teljesülhessenek.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
III.2.1.1.	Ivóvízhálózat fejlesztése, ivóvízminőség javító beruházások	2006 2007–2013
III.2.1.2.	Szennyvízkezelés megoldása, meglévő rendszerek bővítése	2006 2007–2013

Projekt kiválasztási kritériumok	• Környezetterhelés csökkentés hatékonysága, • Gazdasági hatékonysága.
---	---

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Ivóvízminőség javító beruházások (db), • Közcsonnahálózatba bekapcsolt lakások száma (db), • Közcsonnahálózat hossza (km), • Szennyvíztisztító kapacitás (m³).
Eredmény mutatók	• Ivóvíz arzén, amónium-ion tartalmának csökkenése (mg/l), • Tisztított szennyvíz mennyisége (m³),

	• Biológiailag tisztított szennyvízmenyiség (m³), • Csatornába, illetve a szennyvízhálózatba bekötött lakások aránya nő a lakásállományon belül (%), • Felszíni vizekbe kerülő N és P tartalom csökken (µg/l).
Hatásmutatók	• Bel- és külterületek talajvizeinek, felszíni vízfolyásainak csökkenő elszennyeződése, • Időszakos, szennyezett pangóvíz keletkezésének visszaszorulása, • Víztestek ökológiai állapotának javulása, • Közegészségügyi mutatók javulása.

Közreműködő szervezetek	• Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, • Dél-Alföld Regionális Fejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Hódmezővásárhelyi Kistérség Többcélú Társulása.
Kedvezményezettek köre	○ Települési önkormányzatok, és azok társulásai, ○ Közhatalmú társaságok.
Célcsoport	• lakosság

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
III.2.1.1.	Ivóvízhálózat fejlesztése, ivóvízminőség javító beruházások	Hódmezővásárhely–Erzsébet, Hódmezővásárhely–Kútvolgy, Hódmezővásárhely–Szikáncs (2006) Hódmezővásárhely, Hódmezővásárhely–Batida, Mártély, Székkutas. Mindszent (2009)
III.2.1.2.	Szennyvízkezelés megoldása, meglévő rendszerek bővítése	Hódmezővásárhely (üdülőterület), Mártély,(2006) Mindszent, Székkutas

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2006 MFt	2007–2013 MFt
III.1.1.1.	Ivóvízhálózat fejlesztése, ivóvízminőség javító beruházások	–	– ¹⁹
III.1.1.2.	Szennyvízkezelés megoldása, meglévő rendszerek bővítése	1 205	4 000
Összesen		1 250	4000

Források megnevezése (2007–2013)	Európai Regionális Fejlesztési Alap, Önkormányzati források, Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium célelőirányzatai, Decentralizált helyi önkormányzati fejlesztési támogatási programok, Lakossági hozzájárulás.
---	--

¹⁹ A Dél-Alföldi ivóvízminőség javító beruházás keretében

Sorszám, megnevezés	III.2.2. Az árvízvédelem fejlesztése, a területi vízháztartás javítása
Általános célok	• A Tisza árvízvédelmi rendszerének fejlesztése, fenntartása, ár- és belvízi biztonság növelése, • A terület vízháztartásának javítása, • Jobb feltételek megteremtése a gazdálkodás és ökológiai rendszer számára, • Az EU Víz Keret Irányelvvel konform fejlesztések.
Szükségességének indoklása	A folyószabályozások és a nagyüzemi mezőgazdasági művelés következtében a kistérség vízhiányossá, aszályal, árvízzel, belvízzel egyaránt veszélyeztetett területté vált. A természetes élőhelyek visszahúzódtak. A vízrendszer rehabilitációja, a vízkészletekkel való ésszerű gazdálkodás javíthatja a természeti, gazdasági és közvetve a társadalmi állapotokat is. A tavaszi időszak bőséges, és megfelelő minőségű vizeinek visszatartása kiegyensúlyozottabbá teszi a kistáj vízkörforgását, biztosítja a vegetációs időszak vízigényét. Az árvízvédelmi művek kiépítése nyomán a települések és a mezőgazdálkodók a hajdani ártér területét is használatba vették, de a megnövekedett árvízszintek és a szélsőséges vízháztartás következtében a veszélyeztetettség folyamatosan nő. A probléma kezelésére komplex program kidolgozására került sor, amely az árvízi biztonság megteremtését is szolgálja. A VTT a hazai árvízvédelmi fejlesztésekbe illeszkedve, két területre koncentrálna tervezni javítani a Tisza mentén az árvízi biztonságot: egyrészt a nagyvízi meder (a hullámtér) vízzállító képességének javításával, másrészt árvízi tározók építésével a mentett ártéren. A kistérség a programban a hullámtéri beavatkozások kapcsán érintett. Az EU Víz Keret Irányelv direktíváinak figyelembe vételével készül a vízrendszer rehabilitáció, és árvízvédelmi fejlesztések javíthatják a természeti, gazdasági és közvetve a társadalmi állapotokat is.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Ütemezés
III.2.2.1.	Területi vízpótló vízrendszer működtetése, fenntartása	2007-2013
III.2.2.2.	Elsőrendű árvízvédelmi védvonal fejlesztése, hullámtéri beavatkozások	2006 2007–2013
III.2.2.3	Belterületi vízrendezés és a rendszer karbantartása	2007–2013
III.2.2.4	Mezőgazdasági vízellátás javítása	2007–2013
III.2.2.5	Termálvízbázis védelmét biztosító komplex fejlesztések	2007–2013

Projekt	kiválasztási	• A projekt biztosítja a vízjárás kiegyensúlyozottságát,
----------------	---------------------	--

kritériumok	• A projekt at EU Víz Keret Irányelv célkitűzéseire csatlakozik, • Termárvízkinccs környezettudatos hasznosítása.
--------------------	--

Monitoring mutatók	
Outputmutatók	• Vízpótlást szolgáló vízrendszer tervek száma (db), • Visszatartott víz mennyisége (m³), • Belvízelvezető csatornák hossza, karbantartottsága (km), • Kiépített árvízvédelmi védvonal hossza (km), • Környezet- és vízbázis kímélő termál beruházások száma (db).
Eredmény mutatók	• A visszatartott víz mennyisége nő (m³), • Vízpótló vízrendszerrel ellátott területek nagysága nő (ha), • Árvízszint csökkenése (cm), • Belterületi belvízkárok csökkenése (Ft), • Külterületi vízkárok csökkenése.
Hatásmutatók	• Tudatos, adottságokhoz alkalmazkodó vízgazdálkodás, • Javul a vízháztartás, a csapadékhányból eredő mezőgazdasági vízhiány pótlódik, • Csökken a mezőgazdaság szélsőségekkel szembeni kiszolgáltatottsága, • Csökken az árvízveszély és a belterületi belvízveszély, • Bel- és külterületek talajvizeinek, felszíni vízfolyásainak állapota javul.

Közreműködő szervezetek	• Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, • Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, • Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács, • Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács, • Hódmezővásárhely és Térsége Együttműködési Társulás • Települési önkormányzatok.
Kedvezményezettek köre	• Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főigazgatóság, • Alsó- Tisza-vidéki Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóságok, • Települési önkormányzatok, • Helyi, kistérségi, fejlesztési szervezetek, • Mezőgazdasági termelők, vállalkozások, gazdasági szervezetek.
Célcsoport	• Mezőgazdasági termelők, vállalkozások, gazdasági szervezetek, • Lakosság.

Sorszám	Támogatható tevékenységek	Működési, megvalósítási terület
III.2.2.1	Területi vízpótló vízrendszer	Kistérség teljes területe

.	működtetése, fenntartása	
III.2.2.2	Elsőrendű árvízvédelmi védvonal fejlesztése, hullámtéri beavatkozások	Hullámtéri területek
III.2.2.3	Belterületi vízrendezés és a rendszer karbantartása	Minden település
III.2.2.4	Mezőgazdasági vízellátás javítása	Kistérség teljes területe
III.2.2.5	Termálvízbázis védelmét biztosító komplex fejlesztések	Kistérség teljes területe

Sorszám	Támogatható tevékenységek	2006 MFt	2007–2013 MFt
III.2.2.1.	Területi vízpótló vízrendszer működtetése, fenntartása		200
III.2.2.2	Elsőrendű árvízvédelmi védvonal fejlesztése, hullámtéri beavatkozások	4300	5000
III.2.2.3	Belterületi vízrendezés és a rendszer karbantartása		500
III.2.2.4	Mezőgazdasági vízellátás javítása		100
III.2.2.5	Termálvízbázis védelmét biztosító komplex fejlesztések		100
Összesen		4300	5900

Források megnevezése (2007–2013)	• Kohéziós Alap • Európai Regionális Fejlesztési Alap • Központi költségvetés (KvVM) céltámogatás • Decentralizált helyi önkormányzati fejlesztési támogatási programok • Önkormányzati források
---	--

V. Mellékletek

V.1. Interjúalanyok listája

<i>Polgármester</i>	<i>Települési önkormányzat</i>
Balogh Jánosné	Mártély polgármestere
Csorba Mihály	Hódmezővásárhely alpolgármestere
Vígh Viktor	Székkutas polgármestere
Dr. Zsótér István	Mindszent polgármestere

<i>Név</i>	<i>Beosztás/Foglalkozás</i>
Fébert Andrea	Hódmezővásárhely Területfejlesztési Referens
Szakáll Sándor	hivatalvezető-helyettes, FVM Csongrád Megyei FM Hivatala, Szeged
Dr. Nyári Károly	irodavezető, Nemzeti Földalapkezelő Szervezet területi kirendeltsége, Szeged
Kozák Péter Herczeg Árpád	osztályvezető, csoportvezető, Alsó-Tisza-vidéki Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság, Szeged
Nagy Zsolt	osztályvezető, Állami Erdészeti Szolgálat - Kecskeméti Igazgatósága, Szegedi Erdőfelügyeleti osztály
Kákonyi Árpád	Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság, Kecskemét
Héjja István	falugazdász, Hódmezővásárhely
Gál József	Hódmezővásárhely, művelődési ház vezető
Mucsi Imre	SZTE Mezőgazdasági főiskolai kar, főigazgató
Soós Csilla	Németh László városi könyvtár, vezető
Bálint Vilmosné	Bethlen Gábor Református Gimnázium
Törjékné Pásztor Ildikó	Csongrád Megyei Munkaügyi Központ Hódmezővásárhelyi Kirendeltsége

V.2. Táblázatos melléletek

1. A lakónépesség alakulása
2. A térség egészségügyi ellátásának néhány mutatója
3. A települések ár- és belvíz veszélyeztetettségi besorolása
4. Belvízvédelem
5. Termálkutak
6. Területhasználat, művelési ágak megoszlása
7. Szántóföldi növények vetésszerkezete
8. A mezőgazdasági művelés alatt álló terület aránya és aranykorona értéke
9. Kistérségi rendezvények
10. Vonzerőleltár
11. Szállásférőhelyek
12. Vendégforgalom
13. Ivóvízminőség

1. Táblázat: A lakónépesség

Település név	Lakónépesség az év végén					
	1970	1980	1990	2000	2003	2004
Hódmezővásárhely	53579	54486	51180	48928	48013	47775
Mártély	1522	1287	1227	1350	1333	1315
Mindszent	8616	8401	7575	7383	7337	7311
Székkutas	3712	2979	2720	2670	2598	2553
Összesen	67429	67153	62702	60331	59281	58954

2. Táblázat: A térség egészségügyi ellátásának néhány mutatója

Település	Gyógyszertárak száma	Fiókgyógyszertárak száma	A háziorvosi ellátásban a rendelésen megjelentek száma	Összes működő kórházi ágyak száma	Működő háziorvosok száma
Hódmezővásárhely	10	0	217 962	325	33
Mártély	0	1	9 636	0	1
Mindszent	2	0	41 849	0	5
Székkutas	1	0	16 052	105	2
Összesítés	13	1	285 499	430	41
<i>Forrás: VÁTI és KSH 2003.</i>					

3. Táblázat: A települések ár-és belvíz veszélyeztetettségi besorolása

A - erősen veszélyeztetett
B - közepesen veszélyeztetett
C - enyhén veszélyeztetett

Település	Megye	Jellemző minősítés
Hódmezővásárhely	Csongrád	C
Mártély	Csongrád	B
Mindszent	Csongrád	B

Forrás: Melléklet a 18/2003. (XII. 9.) KvVM-BM együttes rendelethez

4. Táblázat: Belvízvédelem

A belvízvédelmi szakasz			
száma	neve	központja	Érintett települések
11.06.	Mártély-Tisza-Maroszugi	Hódmezővásárhely	Hódmezővásárhely, Mártély, Székkutas
11.07.	Sámson-Élő-vízi	Hódmezővásárhely	Hódmezővásárhely,
11.08.	Kurcai	Szentes	Mindszent,

Forrás: 10/1997. (VII.17.) KHVM rendelet; 2. melléklet

5. Táblázat: Termálkutak

Település	Kút neve	Kataszteri szám	Hasznosítás	Építés éve	Talpmélység (m)	Kifolyóvíz hőmérséklet (°C)	Hévíztermelés / Év (Mm ³)
Hódmezővásárhely	Strandfürdő	5-5	Fürdő	1954	1096,9	43,4	639 / 1989
Hódmezővásárhely	Kendergyár (Vajhát)	5-7	Ipari	1959	741	33	184 / 1989
Hódmezővásárhely	Aranyág MgTsz	5-28	mezőgazdasági	1964	1897	70,1	363 / 1989
Hódmezővásárhely	Kórház	5-36	kommunális	1967	2002	76	387 / 1993
Hódmezővásárhely	Porcelángyár Rt	5-42	Ipari	1967	2505	79,7	210 / 1989
Hódmezővásárhely	Csomorkánylajos	5-160	Eltömve	1944	400	30	
Hódmezővásárhely	vízmű 2	5-161	Vízmű	1966	610	32	138 / 1993
Hódmezővásárhely	Kásaerdői vízmű 1	5-162	Eltömve	1969	605	30	
Hódmezővásárhely	vízmű 6	5-163	Vízmű	1972	617	30	140 / 1993
Hódmezővásárhely	vízmű 3	5-164	Vízmű	1972	615	30	268 / 1993
Hódmezővásárhely	vízmű 9	5-165	Vízmű	1973	630	30	69 / 1993
Hódmezővásárhely	vízmű 7	5-217	Vízmű	1981	631	31	185 / 1993
Hódmezővásárhely	Hódtó B lakótelep visszasajjt	5-240	visszasajtoló	1984	2293	60	
Hódmezővásárhely	Hódtó B lakótelep termelo	5-240	kommunális	1984	2293	86	253 / 1989
Hódmezővásárhely	Hódtó lakót. futomu	5-265	kommunális fűtés	1994	1106,6	42,2	
Hódmezővásárhely	Oldalkosár út lktp (GT-II)	5-266	kommunális (használati melegvíz)	1994	1273,4	48,8	
Hódmezővásárhely	Strandfürdő visszasajtoló kút	5-269	használ hévíz visszasajtolása	1997	1685,5	61	
Mindszent	Primor Kft. (Min-1.)	5-31	mezőgazdasági	1965	2544,3	98	310 / 1989
Mindszent	MÁFI I. észlelőkút	5-85	Észlelő	1970	1494,3	51,5	
Mindszent	Primor Kft	5-95	Fürdő	1970	2000	78	177 / 1989
Székkutas	Új Élet MgTsz. Sertéstelep	5-97	mezőgazdasági	1971	520	36	153 / 1993
Székkutas	Kakasszéki Gyógyintézet	5-105	kommunális	1971	1800	100	246 / 1989
Székkutas	Új Élet MgTsz	5-150	mezőgazdasági	1965	406	31	5 / 1989
Székkutas	vízmű 3	5-243	Vízmű	1988	464	35,2	53 / 1993

Forrás: VITUKI: Vízkészlet gazdálkodási atlasz

6. Táblázat: Területhasználat, művelési ágak megoszlása

Település	Művelés ág (ha)											
	Szántó	Kert	Gyümölcsös	Szőlő	Gyep	Mezőgazdasági terület	Erdő	Nádas	Haltó	Termőterület	Kivett	Összes terület
Hódmezővásárhely	35322,7	159	223,5	99,8	4458,6	46264	2049,8	111,1	4,6	42429,3	5892,4	48321,7
Mártély	3282	17	2,07		403	3704	44,5	4,5		3752,9	368,4	4121,4
Mindszent	3470,5	58	41,6	9,6	753,6	4333,5	520,6	21,4	119,4	4994,9	943,9	5938,8
Székkutas	8946,2	2,8	42,6	0,5	2440,3	11432	117,6	17,2		11567,3	831,8	12399,2
Kistérség összesen	51021,5	236,8	309,9	109,9	8055,5	59733,7	2732,5	154,2	124	62744,4	8036,7	70781,1

Forrás: FVM, Fm-hivatal, Szeged, 2005.

7. Táblázat: Szántóföldi növények vetésszerkezete

Növény	Vetésterület (ha)
Tavaszi árpa	571
Borsó	609
Zab	1.541
Cukorrépa	646
Burgonya	163
Napraforgó (olajipari)	6.376
Kukorica (takarmány+vetőmag)	11.185+680
Silókukorica	2.460
Zöldségfélék	1.750
Őszi árpa	3.691
Őszi búza	18.873
Triticale	900
Őszi káposztarepce	1.252

Forrás: FVM, Fm-hivatal, Szeged, 2005.

8. Táblázat: A mezőgazdasági művelés alatt álló terület aránya és AK értéke

Települések	Használt mezőgazdasági terület aránya az összes területtől (%)	Szántóterület átlagos AK értéke
Hódmezővásárhely	83,84	30,43
Mindszent	73,34	27,72
Székkutas	92,31	29,61
Mártély	90,01	24,73
Kistérség	84,81	28,12

Forrás: Körzeti földhivatal, Hódmezővásárhely

9. Táblázat: Kistérségi rendezvények

Település	Kulturális hagyományok, rendezvények, összejövetelek
Hódmezővásárhely	Alföldi Állattenyésztési Napok, Szakkiállítás és Vásár, Szent György napi Juhászverseny, Zene Ünnepe, CsodAlföld, Vásárhelyi Promenáda, Vásárhelyi Őszi Tárlat, Kézműves kiállítás
Mártély	Mártélyi Kavalkád
Mindszent	Mindszenti Napok, Lovasprogramok, Mindszenti Motoros Találkozó, Mindszenti Rockfesztivál
Székkutas	Székkutasi falunapok

Forrás: Csongrád megye idegenforgalmi koncepciója 2004., Hódmezővásárhely kistérség idegenforgalmi fogadókészségének felmérése-Helyzetértékelés 2005., www.Csongrad-megye.hu; www.hodmezovasarhely.hu; www.martely.hu; www.mindszent.hu; www.szekkutas.hu; www.vendegvaro.hu; www.falutur.hu; www.itthon.hu

10. Táblázat: Vonzerőleltár

Vonzerők	Szabadvízi strand	Strandfürdő, uszoda	Műemlék, kastély, kúria	Népi építészeti emlék, skanzen, népművészeti	Múzeum, tájház, kiállítás, régészeti emlék	Védett természeti érték, arborétum, állatkert	Rendezvény	Mozi, színház, műv. ház	Hajóállomás, kishajó kikötő	Horgászati lehetőség	Lovaglási lehetőség	Vadászati lehetőség	Szálloda, panzió	Falusi vendéglátás, turistaház	Kemping	Étterem, cukrászda
Hódmezővásárhely		+	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+
Mártély	+		+	+	+	+				+		+			+	
Mindszent			+	+	+	+		+	+	+	+	+			+	
Székkutas		+	+	+		+				+		+				

Forrás: Csongrád megye idegenforgalmi koncepciója 2004., Hódmezővásárhely kistérség idegenforgalmi fogadókészségének felmérése-Helyzetértékelés 2005., www.Csongrad-megye.hu; www.hodmezovasarhely.hu; www.martely.hu; www.mindszent.hu; www.szekkutas.hu; www.vendegvaro.hu; www.falutur.hu; www.itthon.hu

11. Táblázat: Szállásférőhelyek

Szállásférőhelyek	Panziók szállásférőhelyeinek száma		Turistaszállások szállásférőhelyeinek száma		Kempingek szállásférőhelyeinek száma		Nyaralóházak szállásférőhelyeinek száma		Fizetővendéglátás szállásférőhelyeinek száma		Szállodák szállásférőhelyeinek száma		Összes kereskedelmi szálláshely szállásférőhelyeinek száma		Falusi szállásadás szállásférőhelyeinek száma		Magán fizetővendéglátás szállásférőhelyeinek száma		Összes magánszállás férőhelyeinek száma		Összes szállásférőhely száma		Vendéglátóhelyek
	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998
Hódmezővásárhely	72	91	0	202	289	40	27	0	27	95	82	88	470	516	0	16	49	236	49	252	519	768	2
Mártély	0	0	0	0	0	120	0	0	0	0	0	0	0	120	32	78	0	0	32	78	32	198	
Mindszent	0	0	0	0	25	25	0	0	0	0	0	0	25	25	0	0	17	17	17	17	42	42	
Székkutas	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Összesen	72	91	0	202	314	185	27	0	27	95	82	88	495	661	32	94	66	253	98	347	593	1008	2

Forrás: KSH-TSTAR

12. Táblázat: Vendégforgalom

Vendég-forgalom	Vendégek száma összesen a kereskedelmi szálláshelyeken /Szervezett fizetővendég látás nélkül/		Külföldi vendégek száma a kereskedelmi szálláshelyeken /Szervezett fizetővendég látás nélkül/		Vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken /Szervezett fizetővendég látás nélkül/		Külföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken/Szervezett fizetővendég látás nélkül/		Vendégek száma a magán szállásadásban (fizető-falusi)		Külföldi vendégek száma a magán szállásadásban		Vendégéjszakák száma a magán szállásadásban		Külföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma a magán szállásadásban		Vendégek száma összesen		Vendégéjszakák száma összesen		1 vendégre jutó vendégéjszakák száma
	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998,0
Hódmezővásárhely	5693	10365	1721	902	11212	26531	3755	5428	546	1349	5	24	4230	12232	54	151	6239	11714	15442	38763	2,5
Mártély	0	1646	0	23	0	3895	0	40	52	27	17	0	262	105	53	0	52	1673	262	4000	5,0
Mindszent	111	300	44	96	256	711	106	299	61	85	3	6	379	227	3	6	172	385	635	938	3,7
Székkutas	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0
Összesen	5804	12311	1765	1021	11468	31137	3861	5767	659	1461	25	30	4871	12564	110	157	6463	13772	16339	43701	2,5

Forrás: KSH-TSTAR

13. Táblázat: Ivóvízminőség

Település	Vízszennyezők előfordulása									Ivóvízminőség javítási feladat
	Bór (>1,0 mg/l)	Fluorid (>1,5 mg/l)	Arzén (>0,05 mg/l)	Arzén (0,05- 0,03 mg/l)	Arzén (0,03- 0,01 mg/l)	Ammónium (>0,5 mg/l)	Vas (>0,2 mg/l)	Mangán (>0,05 mg/l)	KOIs index (>5,0 mg/l)	
Hódmezővásárhely Erzsébet				+		+				2006. dec.25– ig
Hódmezővásárhely Kútvölgy				+		+				2006. dec.25- ig
Hódmezővásárhely Szikáncs		+	+	+						2006. dec.25– ig
Hódmezővásárhely					+	+				2009. dec.25– ig
Hódmezővásárhely Batida					+	+				2009. dec.25- ig
Mártély					+					2009. dec.25– ig
Székkutas					+	+				2009. dec.25- ig
Mindszent						+				2009. dec.25– ig

Forrás: 201/2001. (X. 25.) Korm. rendelet az ivóvíz minőségi követelményeiről és az ellenőrzés rendjéről

V.3. Térképi mellékletek

1. Elhelyezkedés
2. Agrárkörnyezeti területalkalmasság
3. Területhasználat
4. Domborzati adottságok
5. Talajtérkép
6. Szántóföldi alkalmasság
7. Védett természeti területek; Ökológiai hálózat
8. Vízgazdálkodás
9. Árvízi öblözetek
10. Intenzív mezőgazdaságra jellemző tájhasználat
11. Természeti rendszerekhez igazodó tájhasználat
12. Közlekedés

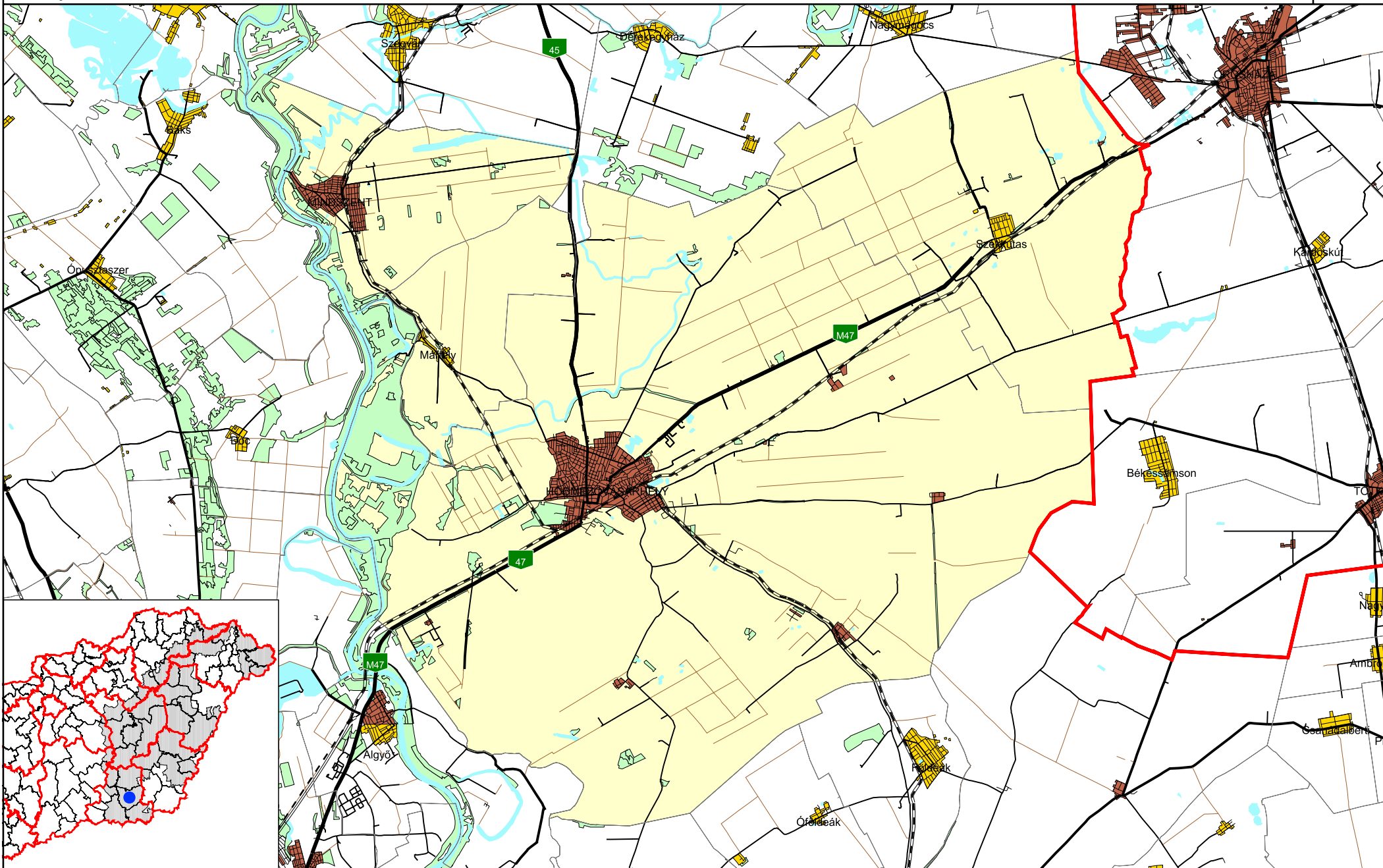
V.4. Felhasznált irodalom

- A külterületen élők helyzetének értékelése, Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzatának tanulmánya, 2004.
- Csongrád megye idegenforgalmi koncepciója 2004
- Hódmezővásárhely kistérség Agrárstruktúra- és Vidékfejlesztési Stratégiai Program: I.-II. kötet, 2004
- Hódmezővásárhely kistérség idegenforgalmi fogadókészségének felmérése, adatbázis létrehozása: Javaslatok az idegenforgalmi arculat kialakításához, Javaslatok a szervezett idegenforgalom irányítására, Paksi Pauletta, Polgármesteri Hivatal EU-integrációs Csoport, 2005
- Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzatának Szociális Szolgáltatattervezési Koncepciója, 2003.
- Hódmezővásárhelyi kistérség Területfejlesztési Koncepciója
- Dr. Lázár János – Csizmadia Norbert: Hódmezővásárhely Gazdaságfejlesztési Program, 2005
- Magyar Turizmus Rt. Marketing Terve (2005)
- Nemzeti turizmusfejlesztési stratégia 2005-2013 (2005)
- Csongrád megye idegenforgalmi koncepciója 2004
- Garami László – Garami Lászlóné: Zöld utakon – Védett természeti értékeink útikalauza, Mezőgazda Kiadó, 1997., Budapest
- Dr. Marosi Sándor – Dr. Somogyi Sándor /szerk./: Magyarország kistájainak katasztere, MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, 1990., Budapest
- Tardy János /szerk./: Magyarországi települések védett természeti értékei, Mezőgazda Kiadó, 1996., Budapest
- www.csongrad-megye.hu
- www.hodmezovasarhely.hu
- www.martely.hu
- www.mindszent.hu
- www.szekkutas.hu
- www.vendegvaro.hu
- www.falutur.hu
- www.itthon.hu

Hódmezővásárhelyi kistérség integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási koncepciója

Elhelyezkedés

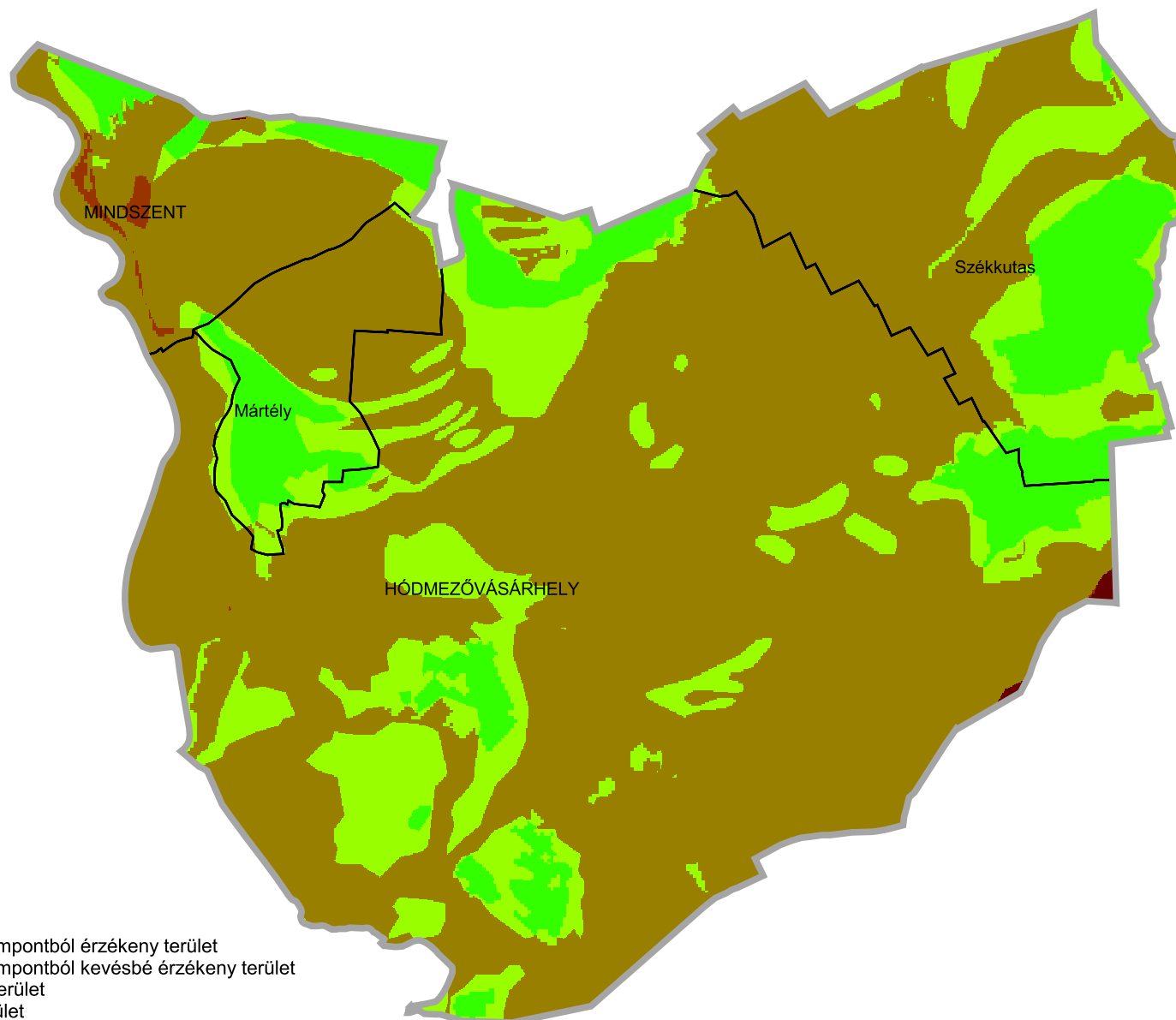
1.

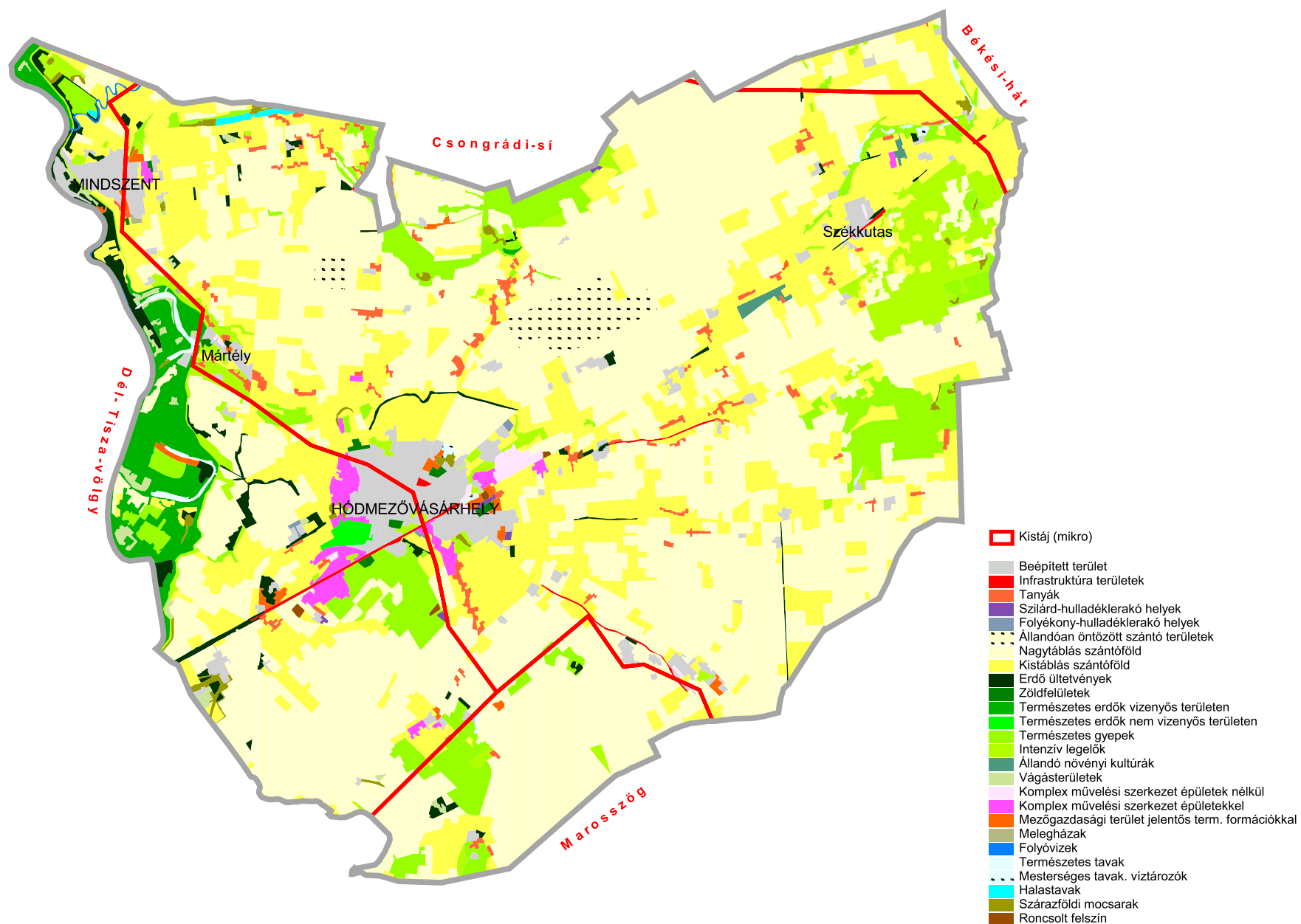
FORRÁS: DTA 50, FÖMI, VÁTI Kht

KÉSZÜLT: a VÁTI Kht. Térségi Tervezési Irodáján 2005.-ben

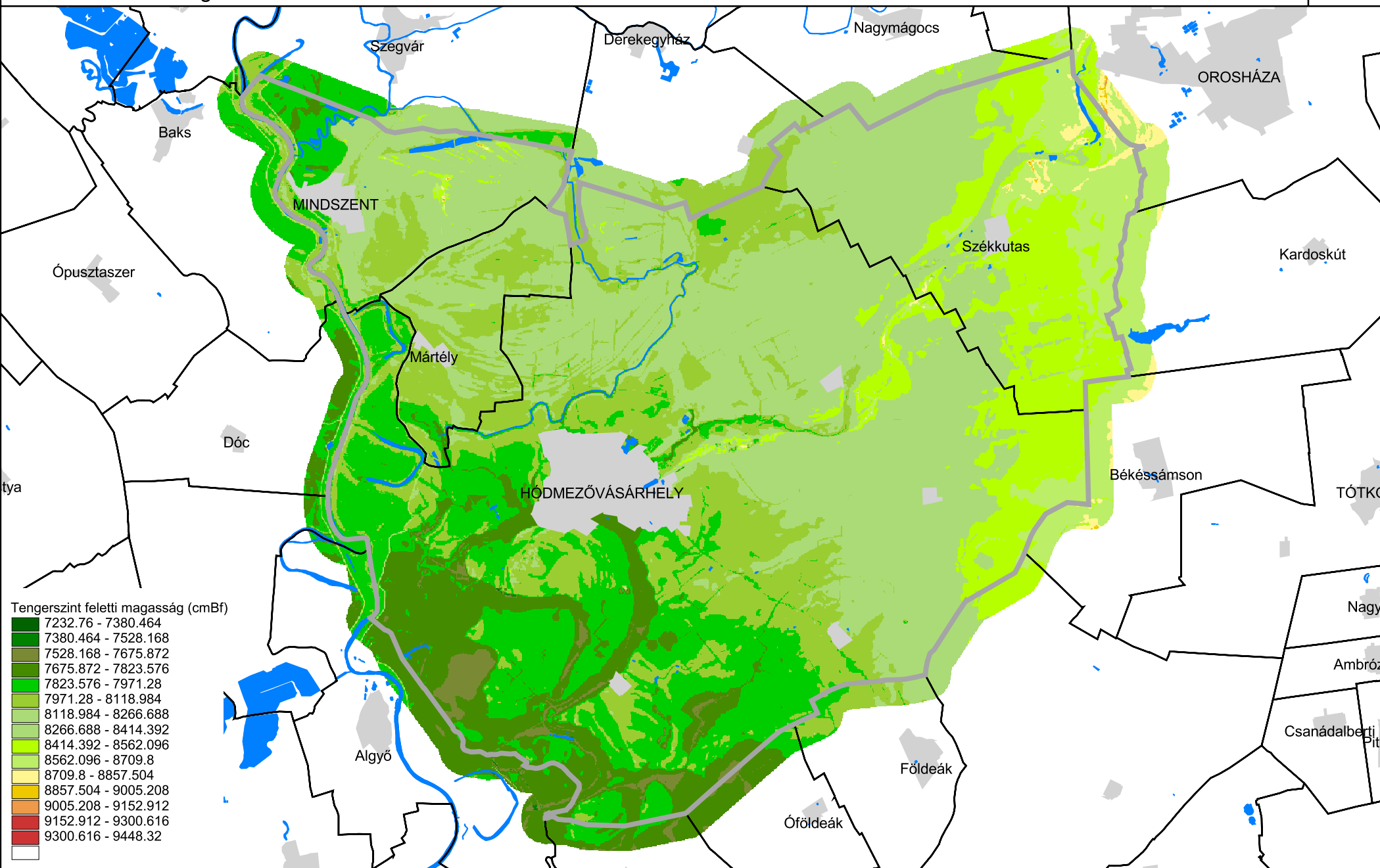
M = 1:200 000

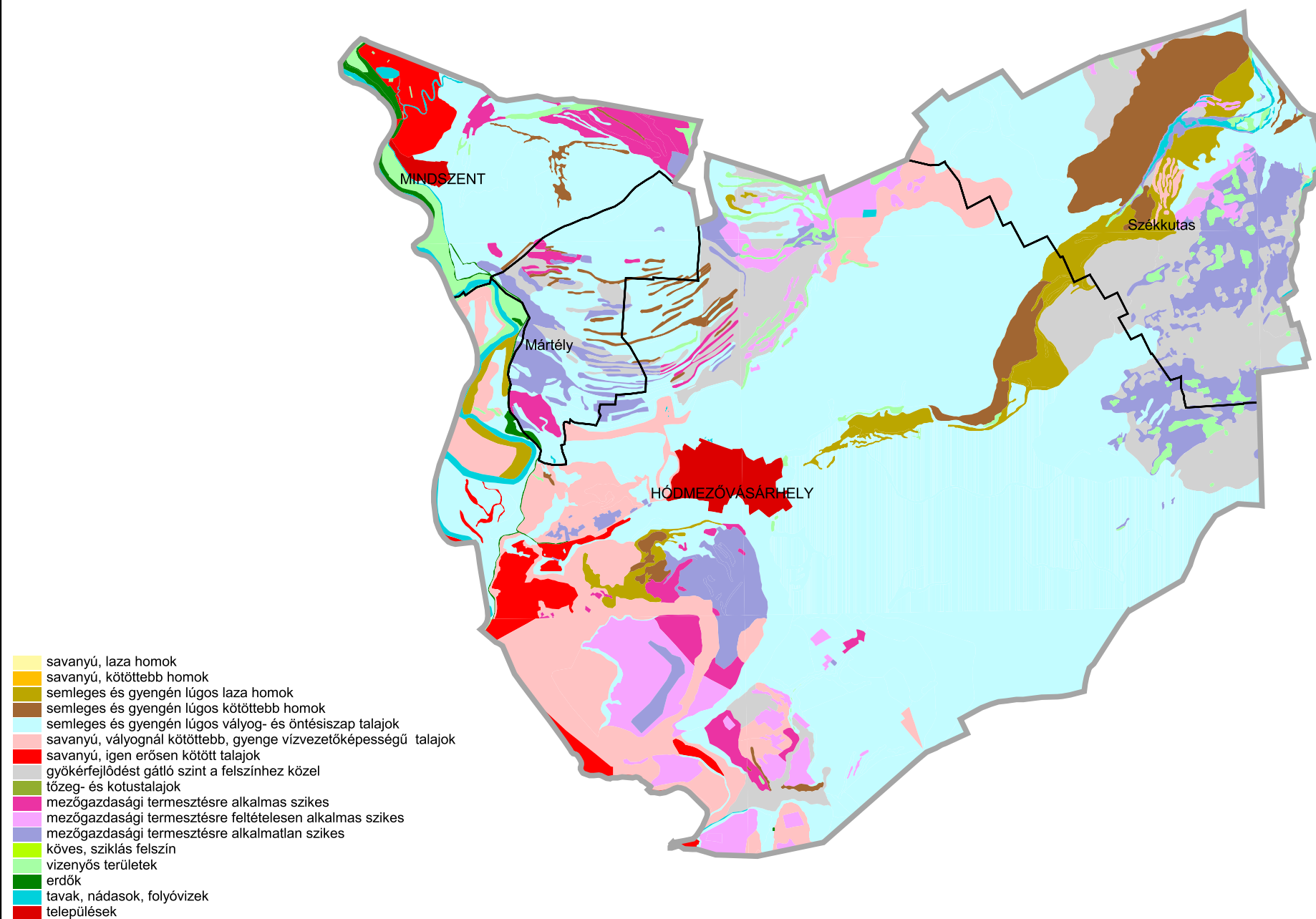
- Természeti - környezeti szempontból érzékeny terület
- Természeti - környezeti szempontból kevésbé érzékeny terület
- Kettős meghatározottságú terület
- Jó termőhelyi adottságú terület
- Kiváló termőhelyi adottságú terület

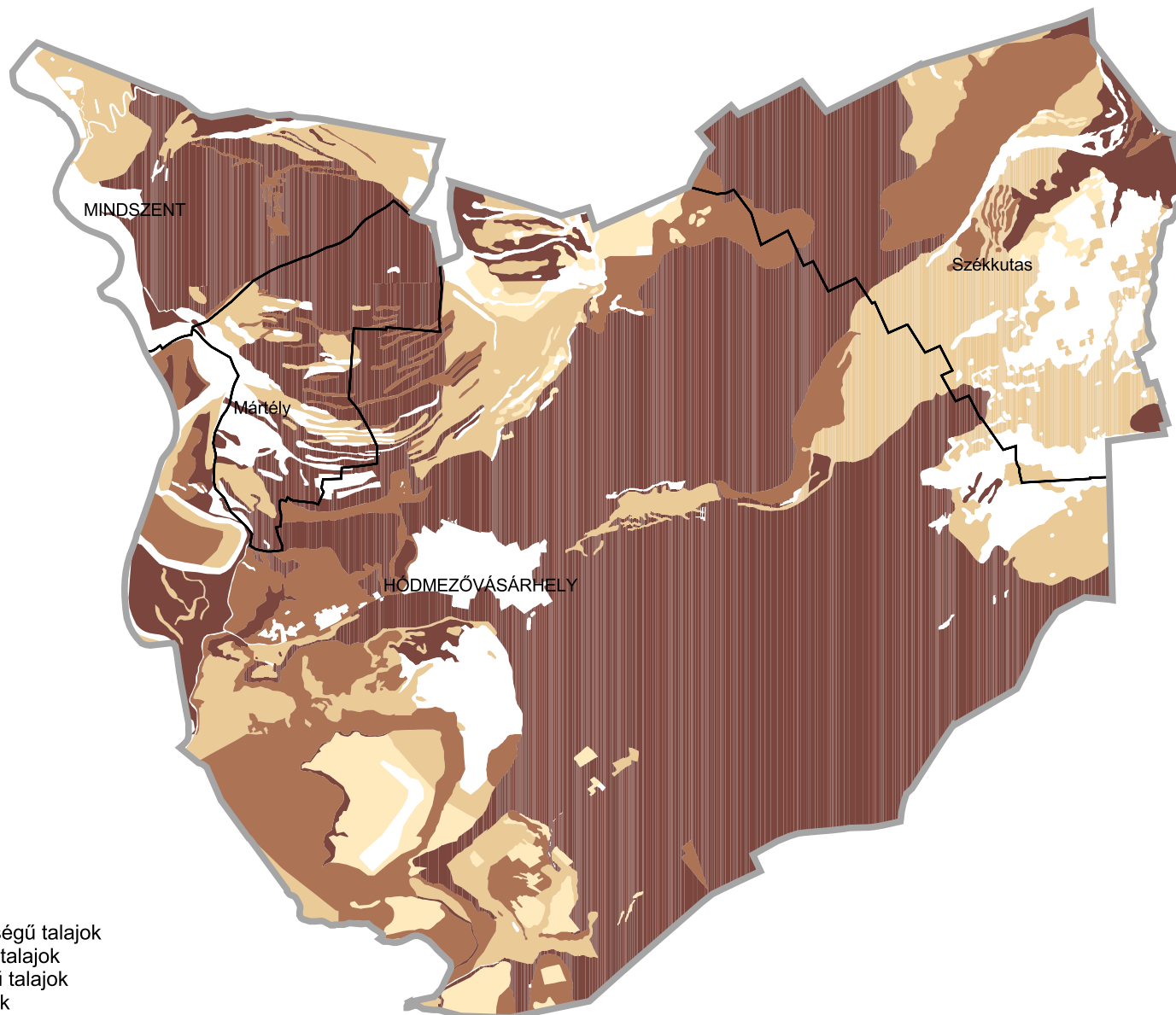

Domborzati adottságok

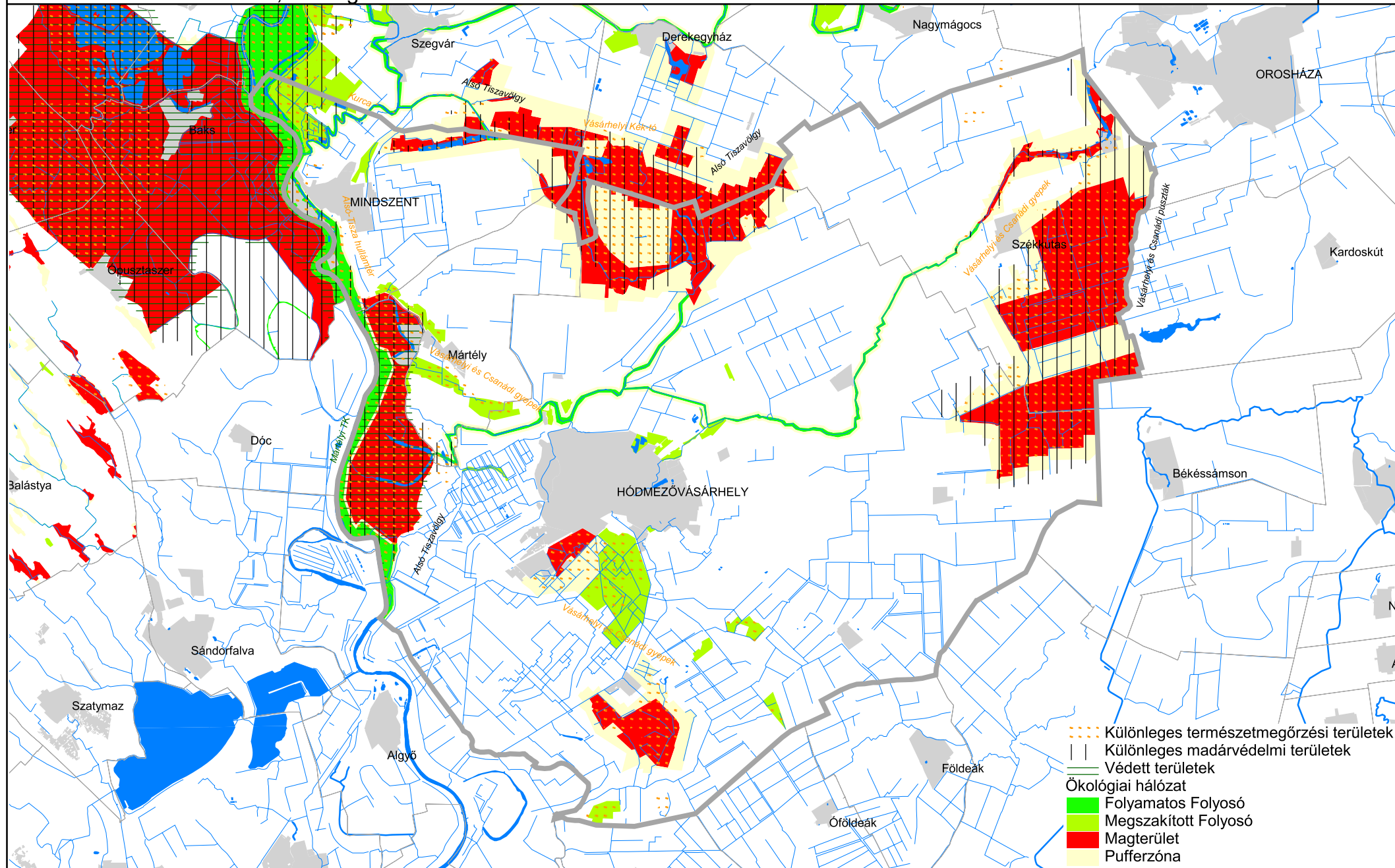
Talajtérkép

- Igen gyenge termőképességű talajok
- Gyenge termőképességű talajok
- Közepes termőképességű talajok
- Jó termőképességű talajok
- Kiváló termőképességű talajok
- Nem szántóterületek

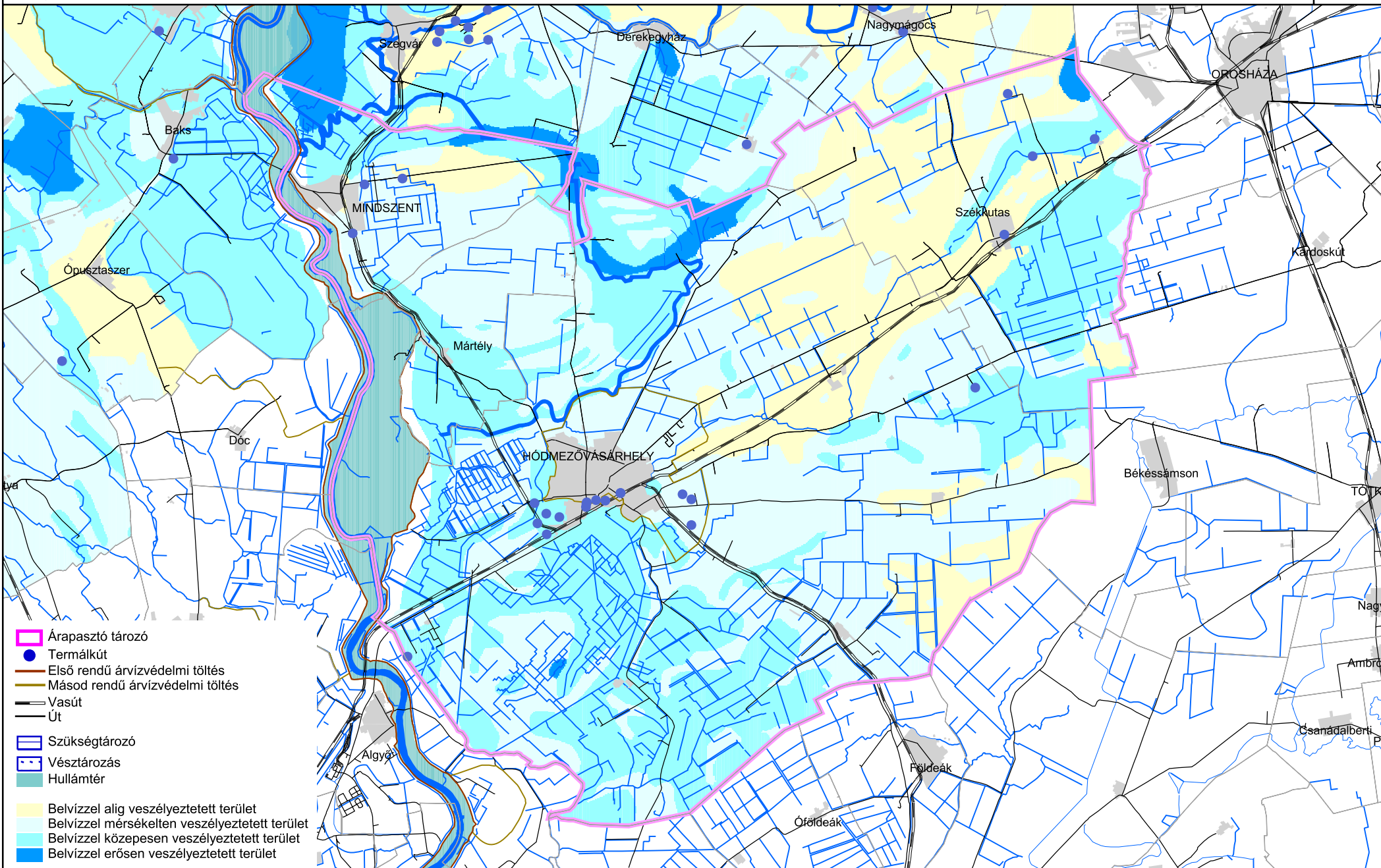
Védett természeti területek; Ökológiai hálózat

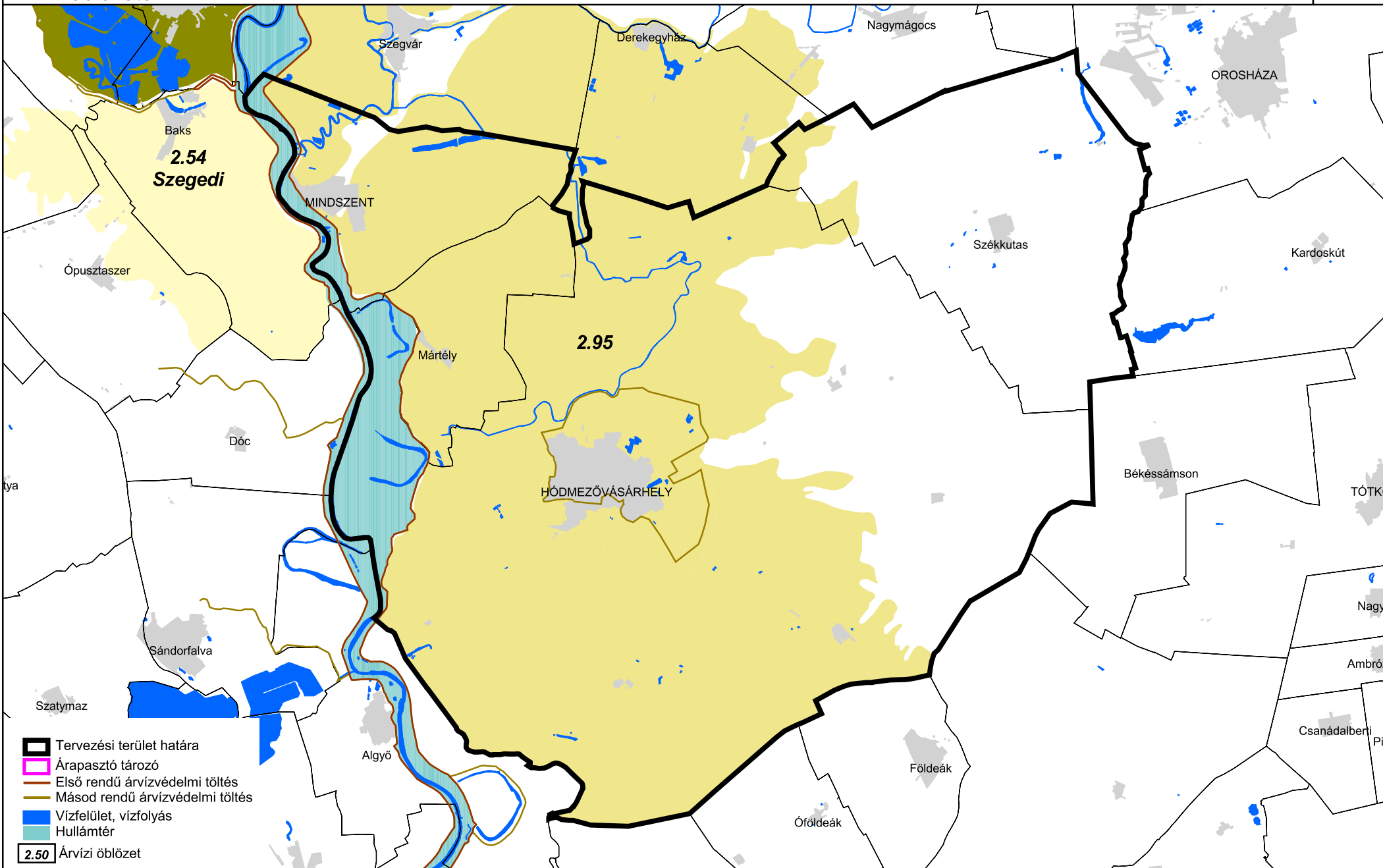
FORRÁS: Természetvédelmi hivatal

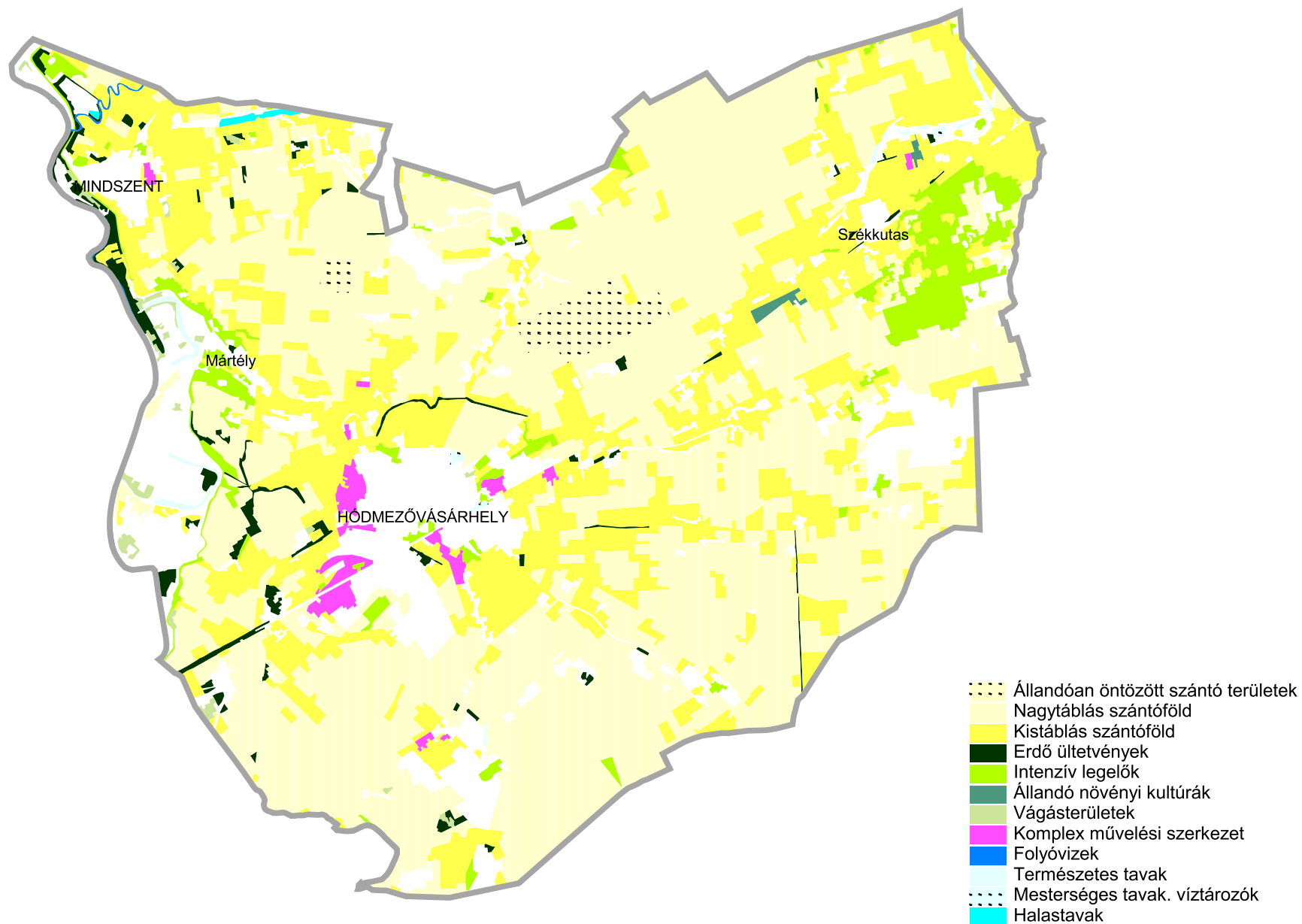
KÉSZÜLT: a VÁTI Kht. Térségi Tervezési Irodáján 2006. -ban

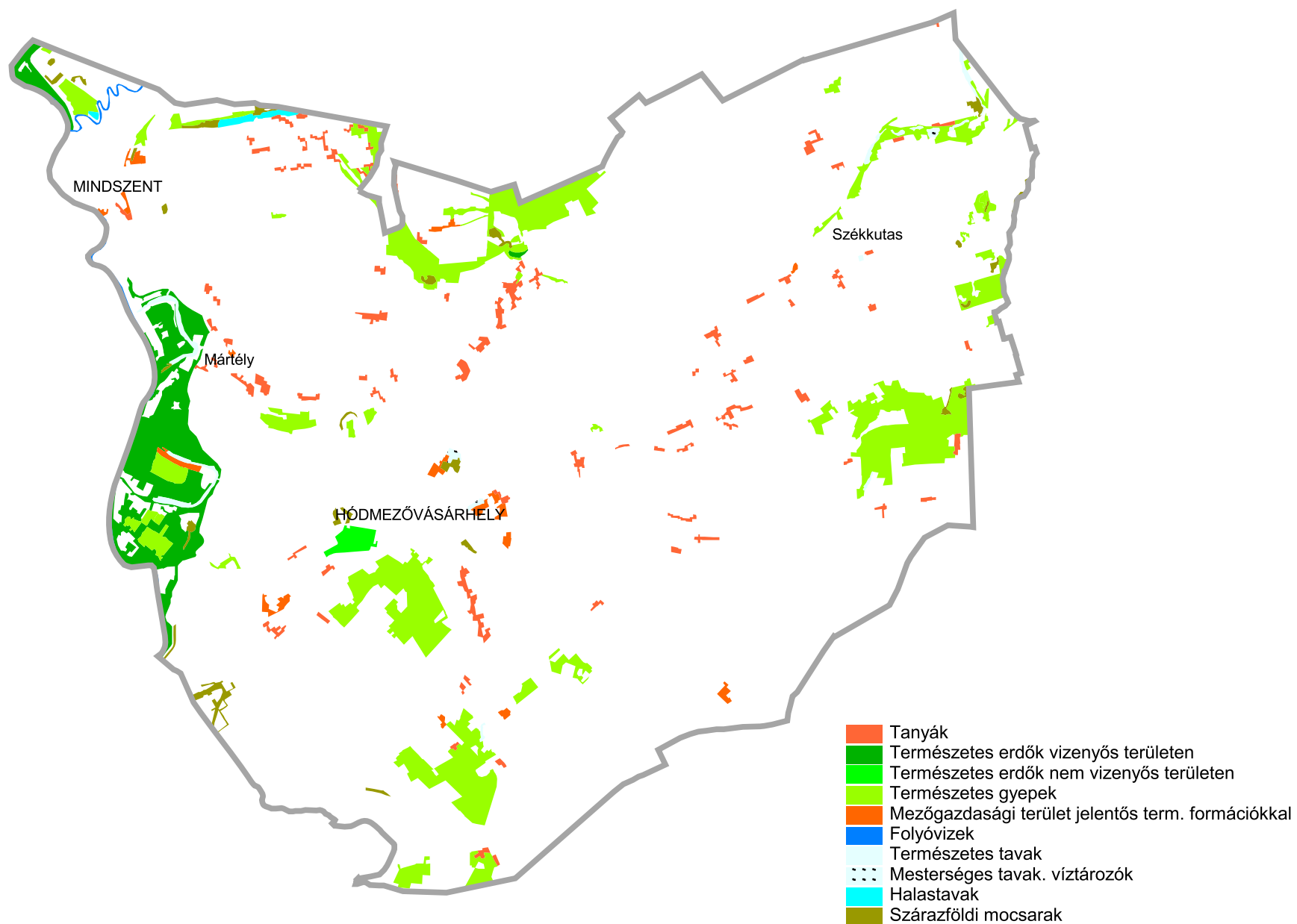
M = 1:200 000

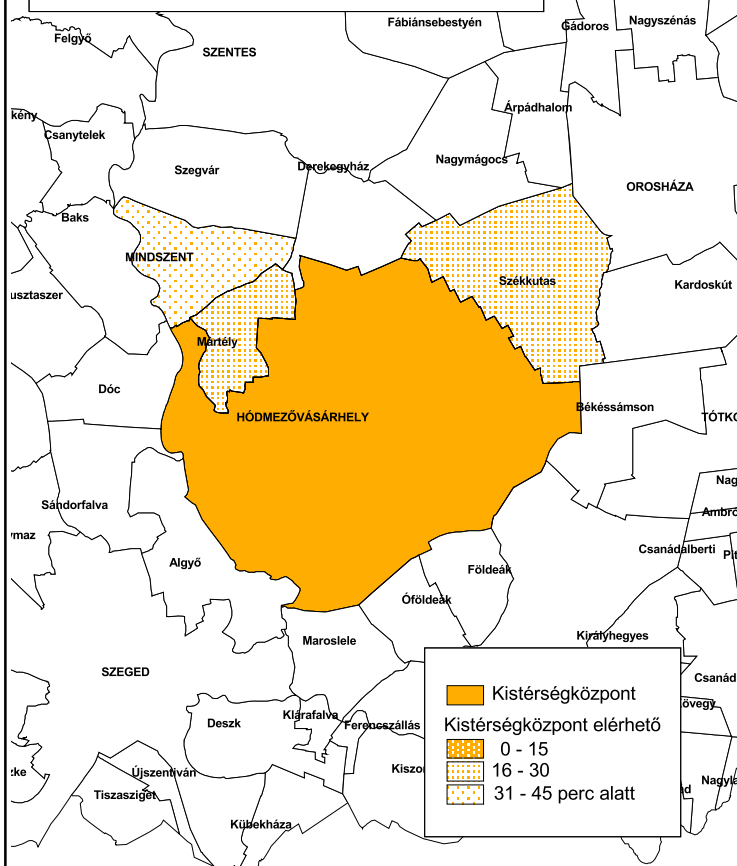
Árvízi öblözetek

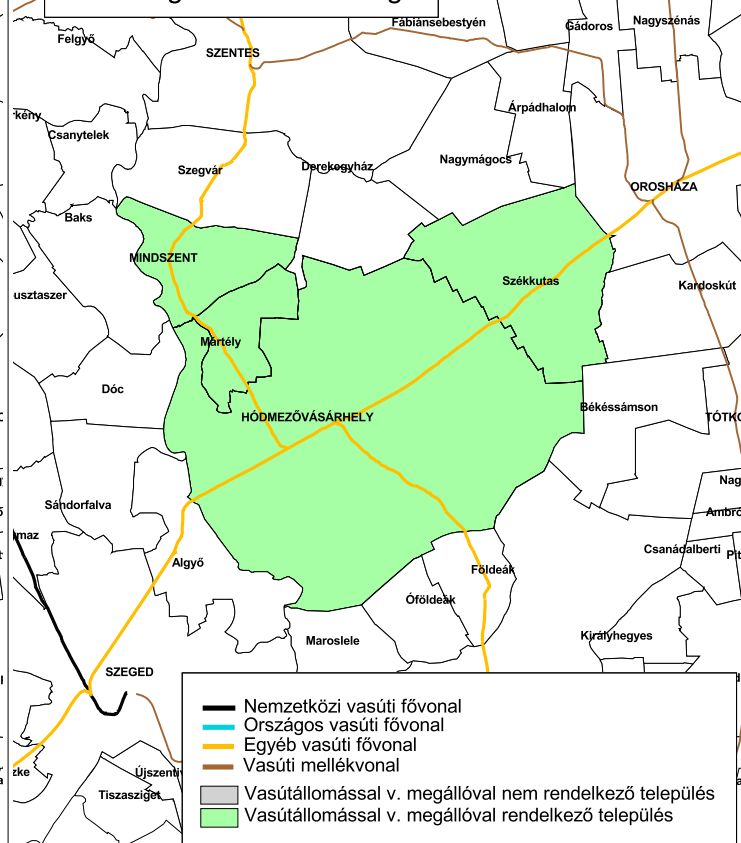

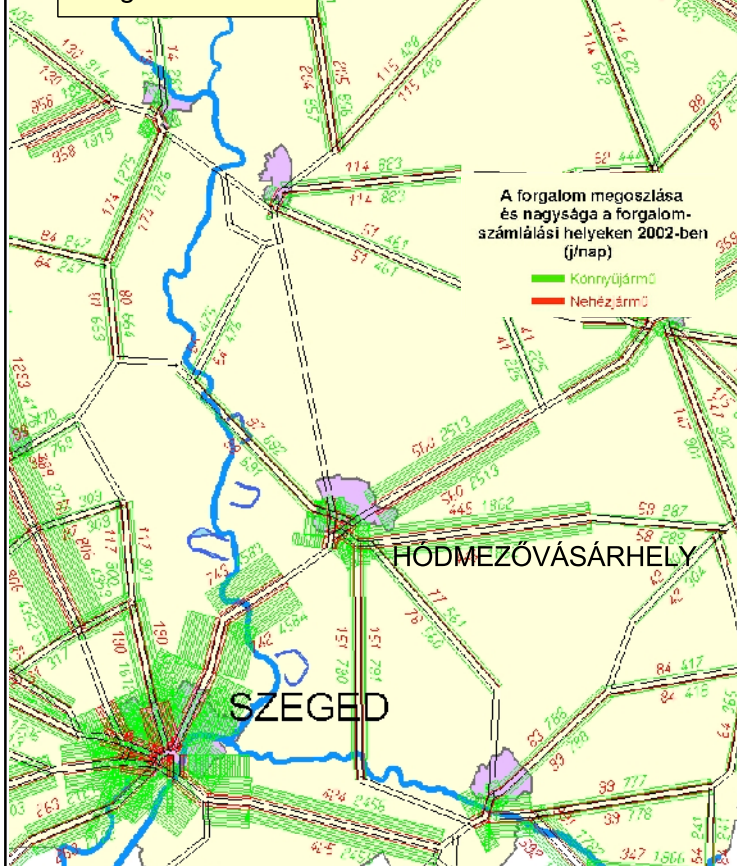
Kistérségközpont elérése gépkocsival

Kistérség vasúti ellátottsága

Forgalomterhelés

Gépkocsiellátottság

